

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ СЛІДЧЕ УПРАВЛІННЯ**

**НАСТАНОВИ З НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА
ПЕРЕДАННЯ ЙОГО В УПРАВЛІННЯ
УПОВНОВАЖЕНИМ ОРГАНАМ**

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ПОСІБНИК

Харків 2022

УДК 343.98.(477)(072)
А 54

Автори: **Цуцкірідзе М.С.** – заступник Голови Національної поліції – начальник Головного слідчого управління, доктор юридичних наук, доцент, заслужений юрист України; **Пчеліна О.В.** – доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1, доктор юридичних наук, професор; **Гайду С.В.** – заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України, полковник поліції; **Романюк В.В.** – завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент; **Бурлака В.В.** – начальник відділу Головного слідчого управління Національної поліції України, кандидат юридичних наук, підполковник поліції; **Романов М.Ю.** – старший слідчий в особливо важливих справах Головного слідчого управління Національної поліції України.

Рецензенти:

Дрозд В.Г. – начальник 3-го НДВ НДЛ проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства ДНДІ МВС України, доктор юридичних наук, професор.

Степанюк Р.Л. – професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

Рекомендовано до друку Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ (протокол № 10 від 27.09.2022)

Настанови з накладення арешту на майно в кримінальному провадженні та передання його в управління уповноваженим органам: науково-практичний посібник / Цуцкірідзе М.С., Пчеліна О.В., Романюк В.В., Бурлака В.В. та ін. Х.: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2022. 140 с.

У науково-практичному посібнику визначено терміни «накладення арешту», «управління арештованим майном», «майно», «рухоме та нерухоме майно», «активи», «електронні активи, одержані злочинним шляхом». Розглянуто нормативні підстави та процесуальний порядок накладення арешту на майно в кримінальному провадженні та передання його в управління уповноваженим органам. Визначено особливості тактики накладення арешту на майно в кримінальному провадженні, організації та реалізації управління арештованим майном. Здійснено аналіз міжнародного досвіду накладення арешту на майно в кримінальному провадженні та передання його в управління уповноваженим органам; запропоновано шляхи його впровадження в практичну діяльність вітчизняних органів досудового розслідування. Призначений для працівників органів досудового розслідування, оперативних працівників, працівників органів прокуратури, Агентства з розшуку та менеджменту активів, інших уповноважених органів, а також викладачів, науковців, курсантів, студентів, слухачів, ад'юнктів, аспірантів та докторантів.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ	8
1.1. Накладення арешту	8
1.2. Управління арештованим майном	11
1.3. Майно; рухоме та нерухоме майно; активи; електронні активи, одержанні злочинним шляхом	12
2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА ПЕРЕДАННЯ ЙОГО В УПРАВЛІННЯ УПОВНОВАЖЕНИМ ОРГАНАМ	27
2.1. Нормативні підстави накладення арешту на майно в кримінальному провадженні.....	27
2.2. Нормативно-правова база інституту управління арештованим майном	41
3. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	54
4. ТАКТИКА НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	69
5. ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ АРЕШТОВАНИМ МАЙНОМ.....	82
6. СПОСОБИ УПРАВЛІННЯ АРЕШТОВАНИМ МАЙНОМ.....	87
7. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ОКРЕМИМИ ВИДАМИ АРЕШТОВАНОГО МАЙНА	91
7.1. Управління арештованими грошовими коштами і банківськими металами	91
7.2. Управління арештованим нерухомим майном	92
7.3. Управління арештованим транспортним засобом.....	94
7.4. Управління арештованими єдиними майновими комплексами	95
7.5. Управління арештованим комплексом різнорідних активів	96
8. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА ПЕРЕДАННЯ ЙОГО В УПРАВЛІННЯ УПОВНОВАЖЕНИМ ОРГАНАМ.....	99
ВИСНОВКИ.....	108
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	113
ДОДАТКИ.....	126

ВСТУП

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, а утвердження й забезпечення прав і свобод людини та їхніх гарантій визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава повинна належним чином і всіма можливими засобами гарантувати та забезпечити охорону й захист прав і законних інтересів фізичних й юридичних осіб, що також належить до завдань кримінального провадження (ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України). Ця позиція поширюється на реалізацію процесуальних прав осіб, які зазнали протиправних дій щодо себе, зокрема відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням¹.

Відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, і стягнення безпідставно набутого майна мають важливе значення для усунення для усунення наслідків і відновлення порушених прав. Саме тому особа, якій було завдано такої шкоди, має право на її відшкодування².

Велика кількість кримінальних правопорушень вчиняється з корисливих мотивів та переслідують ціль збагатитися, отримати доходи. Відповідно джерело таких доходів не є правомірним, що вказує на злочинний шлях їх одержання. Більше того, досить часто отримані злочинним шляхом кошти використовуються для продовження незаконної діяльності, зокрема фінансування тероризму³, збройної агресії РФ тощо. Як приклад, за даними Служби безпеки України, фірми російського олігарха М. Фрідмана, який входить до бенефіціарів російської «Альфа-груп», займалися незаконним видобутком піску та щебеню на Київщині та Житомирщині у промислових масштабах без сплати податків до

¹ Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141; Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88; Петрук О.М. Особливості відшкодування шкоди від кримінального правопорушення у кримінальному провадженні за рішенням суду. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 207. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.5.30>.

² Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, і стягнення безпідставно нажитого майна: постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1989 № 3. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал парламенту України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-89#Text>; Відшкодування шкоди у кримінальному процесі. *Юрист&Закон*. 2020. №12. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/EA013605>.

³ Алгоритм дій працівників органів досудового розслідування щодо накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом: науково-практичний посібник / Цуцкірідзе М.С., Пчеліна О.В., Романюк В.В., Бурлака В.В. та ін. Х.: Харківській нац. ун-т внутр. справ, 2021. С. 4.

держбюджету України. Свої мільйонні прибутки компанія направляла на фінансування повномасштабної агресії РФ, а також на матеріальне забезпечення окупаційних адміністрацій в Криму та на сході України¹.

Виходячи з вищезазначеного, перед правоохоронними органами стоїть важливе завдання, яке полягає не просто у виявленні завданих злочином збитків і отриманих злочинним шляхом коштів, а й у забезпеченні відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди та припиненні протиправної діяльності, зокрема пов'язаної з використанням одержаних злочинним шляхом майна. З цією ціллю законодавець передбачив можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а саме – арешту майна. Зокрема, згідно зі статистичними даними Національної поліції за закінченими кримінальними провадженнями в 2018 році було встановлено збитків на суму 4986011 тис. грн., з яких відшкодовано збитків на суму 1438835 тис. грн. (28,9 %) і накладено арешт на майно на суму 2767727 тис. грн. (55,5 %); в 2019 році – відповідно 3959416 тис. грн., 1316445 тис. грн. (33,2 %) і 1478299 тис. грн. (37,3 %); в 2020 році – 5975652 тис. грн., 1320917 тис. грн. (22,1 %) і 1946515 тис. грн. (32,6 %); в 2021 році – 9707546 тис. грн., 1125117 тис. грн. (11,6 %) і 4221383 тис. грн. (43,5 %); за 5 місяців 2022 року – 1952254 тис. грн., 657175 тис. грн. (33,7 %) і 661530 тис. грн. (33,9 %).

Більше того, з початку військової агресії РФ правоохоронні органи активно реалізують заходи з виявлення, розшуку та накладення арешту на активи Росії. У зв'язку з чим Агентство з розшуку та менеджменту активів (далі – АРМА) на основі судових рішень керує активами росіян до тих пір, поки суд не вирішить їх долю. Як повідомляє Національне агентство України з питань виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних й інших злочинів, від початку повномасштабної війни Росії проти України воно отримало 90 судових ухвал про передачу в управління арештованих активів², що вчетверо більше в порівнянні з минулим роком. Оціночно, активи, отримані АРМА з 24 лютого 2022 року, коштують 1,5 млрд доларів США. Зокрема, арештовано 30000 одиниць рухомого майна, 1200 об'єктів нерухомості, 26

¹ «Фінансував агресію РФ за рахунок українських надр»: СБУ заблокувала активи фірм російського олігарха. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sbu-aktyvy-rosiiskiyi-oliharh/31913384.html>.

² АРМА: від 24 лютого до агентства надходить вчетверо більше ухвал про передачу активів. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-arma-ukhvaly-pro-peredachu-aktyviv/31959334.html>.

облгазів Фірташа, 10 морських суден, мережу АЗС Glusco, акції «Газтранзиту», тисячі залізничних вагонів, активи 19 українських компаній, які належать російським корпораціям, готелі, санаторії, спорткомплекси, частку в ТЦ «Ocean Plaza», тощо.

У контексті вищенаведеного особливого значення набуває підвищення ефективності кримінального провадження узагалі та накладення арешту на майно зокрема. З цією ціллю важливо забезпечити працівників правоохоронних органів, а також уповноважених органів, в управління яким передано арештоване майно, настановами щодо правових підстав, процесуальних і тактичних особливостей виявлення, розшуку й арешту майна в кримінальному провадженні та передання його в управління. В представленій навчально-практичній праці для досягнення поставленої мети вирішенню підлягають такі завдання:

- уяснити сутність таких термінів, як накладення арешту; управління арештованим майном; майно; рухоме та нерухоме майно; активи; електронні активи, одержанні злочинним шляхом накладення арешту, активи, електронні активи, одержаних злочинним шляхом;

- визначити нормативно-правові підстави накладення арешту на майно в кримінальному провадженні та передання його в управління уповноваженим органам;

- з'ясувати процесуальний порядок накладення арешту на майно в кримінальному провадженні та передання його в управління уповноваженим органам;

- виокремити й охарактеризувати особливості тактики накладення арешту на майно в кримінальному провадженні;

- визначити особливості організації управління арештованим майном;

- надати характеристику способам управління арештованим майном;

- окреслити особливості управління окремими видами арештованого майна;

- здійснити аналіз міжнародного досвіду накладення арешту на майно в кримінальному провадженні та передання його в управління уповноваженим органам; визначити шляхи його впровадження в практичну діяльність вітчизняних органів досудового розслідування й інших уповноважених суб'єктів.

У представлених настановах сформульовані корисні рекомендації щодо процесуального порядку та тактики накладення арешту на майно в кримінальному провадженні та передання його в управління уповноваженим органам. Підняті та висвітлені в науково-практичному посібнику проблемні питання, що виникають у процесі накладення арешту на майно в кримінальному провадженні та передання його в управління уповноваженим органам сприяють актуалізації сучасних наукових знань у запропонованій галузі з метою подальшого використання як у практичній діяльності органів досудового розслідування, органів прокуратури, АРМА й інших уповноважених органів, так і законодавчій діяльності під час аналізу проєктів законів України та інших нормативно-правових актів.

1. ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

1.1. Накладення арешту

У кримінальному процесі термін «арешт» використовується по відношенню до майна та особи. У першому випадку мова йде про обмеження свободи власника майна розпоряджатися ним до визначення його подальшої долі, а в другому – акт, яким обмежується свобода особи¹. З урахуванням тематики здійснюваного дослідження науковий інтерес викликає саме поняття арешту майна та похідний від нього термін «накладення арешту».

Насамперед слід зазначити, що поняття «арешт майна» і «накладення арешту» використовуються для позначення заходу з обмеження права власності у господарському та цивільному процесі, кримінальному та виконавчому провадженні, а також під час забезпечення виконання платником податків його обов'язків, визначених податковим законодавством. Все це підкреслює багатозначність поняття «арешт», вказує на його різне смислове навантаження залежно від моменту його застосування² та виду провадження. А значить поняттю «арешт» притаманний міжгалузевий характер, що виражається в особливостях процедур накладення арешту на майно³.

Зокрема, у цивільному процесі серед видів забезпечення позову виокремлюють накладенням арешту на майно та (або) грошові кошти, що належать або підлягають передачі або сплаті відповідачеві і знаходяться у нього чи в інших осіб; накладенням арешту на активи, які є предметом спору, чи інші активи відповідача, які відповідають їх вартості, у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (п. п. 1 і 1¹ ч. 1 ст. 150 Цивільного процесуального кодексу України)⁴; у господарському процесі одним із заходів забезпечення позову є накладенням арешту на майно та (або) грошові кошти, що належать або підлягають передачі або сплаті відповідачу і знаходяться у нього чи в інших осіб (п. 1 ч. 1 ст. 137 Господарського процесуального

¹ Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 1: А–Г / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. К.: Вид-во «Юридична думка», 2011. С. 140.

² Малярчук Л. Правова сутність арешту майна боржника при зверненні стягнення на нього. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 47. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.07>.

³ Котова О.С., Капліна О.В. Проблеми визначення поняття «арешт майна» у кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 143.

⁴ Цивільний процесуальний кодекс України: закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

кодексу України)¹; у податковому законодавстві передбачається такий винятковий спосіб забезпечення виконання платником податків його обов'язків як адміністративний арешт майна платника податків (адміністративний арешт майна – ст. 94 Податкового кодексу (далі – ПК) України)²; у виконавчому провадженні майна (коштів) боржника застосовується для забезпечення реального виконання рішення (ч. 1 ст. 56 закону України «Про виконавче провадження»)³.

У кримінальному провадженні арешт майна згідно зі ч. 2 ст. 131 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України є одним із заходів забезпечення кримінального провадження. Це означає, що він застосовується з метою досягнення дієвості кримінального провадження. Поняття «арешт майна» є законодавчо закріпленим і наводиться у ч. 1 ст. 170 КПК України. Відповідно до вказаної норми арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому КПК порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна⁴.

Основними ознаками арешту майна є наступні: 1) арешт майна застосовується посадовими особами, які ведуть кримінальне провадження; 2) підстави, умови та мета його застосування передбачені в законі; 3) арешт має примусовий превентивно-забезпечувальний характер; 4) є примусовим заходом, що пов'язаний з обмеженням прав особи, на майно якої може бути накладений арешт; 5) застосовується, якщо немає іншого менш обтяжливого для особи заходу; 6) застосовується, якщо обмеження права власності є розумним та співмірним завданням кримінального

¹ Господарський процесуальний кодекс України: закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.

² Податковий кодекс України: закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

³ Про виконавче провадження: закон України від 02.07.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542.

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

провадження; 7) підстави його застосування тісно пов'язані з нормами кримінального законодавства; 8) об'єктом примусового впливу є право власності на майно; 9) ступінь примусового впливу залежить від тяжкості вчиненого злочину, наявності ризиків та особи, щодо якої застосовується; 10) у зв'язку з примусовим характером має ускладнену кримінальну процесуальну форму, включаючи судовий контроль за дотриманням прав осіб та законністю його застосування¹.

Коли мова йде про арешт майна, також використовують термін «накладення арешту». Фактично вказані терміни є синонімічними, адже слово «накладення» по відношенню до арешту майна використовується для позначення процесу застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження. Сутність накладення арешту на майно полягає в забороні власнику розпоряджатися майном, забороні операцій з грошовими коштами або іншими цінностями, що знаходяться на зберіганні, рахунку або вкладі в кредитних організаціях в межах, в яких накладається арешт². При цьому арешт майна певною мірою виступає гарантією збереження речових доказів, можливої спеціальної конфіскації, конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, а також забезпечення цивільного позову³, оскільки його завданням є запобігання можливості приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження майна⁴. Арешт майна має тимчасовий характер, оскільки остаточне рішення про те, що належить вчинити з майном, яке арештоване, буде вирішено судом при ухваленні вироку⁵.

¹ 98. Котова А.С. Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2020. С. 137–138.

² Зелькіна Т.Є. Сутність та актуальні питання арешту майна в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (16). С. 387.

³ Дрозд А.В. Деякі проблемні питання арешту майна в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. № 36. Том 2. С. 167.

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

⁵ Аналіз практики розгляду слідчими суддями клопотання сторін кримінального провадження про накладення арешту на майно: узагальнення Апеляційного суду міста Києва. Київ, 2013. 18 с. URL: <https://bit.ly/3ALNt8T>.

1.2. Управління арештованим майном

Термін «управління активами» визначений на законодавчому рівні у контексті діяльності з виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Зокрема, в п. 4 ч. 1 ст. 1 закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» зазначається, що управління активами – це діяльність із володіння, користування та розпорядження активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави і вирішено питання про їх передачу Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, тобто забезпечення збереження активів, збереження (за можливості – збільшення) їх економічної вартості, передача їх в управління або реалізація активів у випадках та порядку, передбачених цим Законом, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими¹. Фактично, управління арештованим майном у кримінальному провадженні є спеціальним строковим речовим правом на чуже майно, яке виникає на підставі судового рішення (ухвали слідчого судді, суду) або згоди самого власника активів². Відповідно вказаному праву властиві такі ознаки як строковість і цільовий характер. Зокрема, строк дії управління арештованим майном у кримінальному процесі безпосередньо залежить від строку дії арешту у кримінальному провадженні чи існування самого кримінального провадження, а цільвий характер зумовлений необхідністю забезпечити збереження активів і їх економічної вартості³.

Управління арештованими в кримінальному провадженні активами, в тому числі як захід забезпечення позову – лише щодо

¹ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2.

² Загальна інформація щодо управління арештованими активами. *Агентство з розшуку та менеджменту активів*. URL: <https://arma.gov.ua/pages/zagalna-info-vidnosno-upravlinnya-arest-aktyvamy>; Цивільний процесуальний кодекс України: закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

³ Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 37.

позову, пред'явленого в інтересах держави, із встановленням заборони розпоряджатися та/або користуватися такими активами, здійснюється уповноваженими особами Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Проте у виняткових випадках управління рухомим та нерухомим майном, цінними паперами, майновими та іншими правами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, може здійснюватися шляхом їх передачі в управління підприємству, установі, організації, що належить до сфери управління міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, або господарському товариству, 50 і більше відсотків акцій (часток) якого знаходиться у статутних капіталах господарських товариств, частка держави в яких становить 100 відсотків, на підставі рішення Кабінету Міністрів України. Зокрема, такими винятковими випадками є: існування ризику збою та/або переривання функціонування таких активів, що може призвести до виникнення надзвичайних ситуацій або збоїв у тепло-, енерго-, електро-, водопостачанні або водовідведенні або постачанні природного газу; існування ризику переривання функціонування підприємств, установ та організацій оборонно-промислового комплексу та/або авіабудівельної галузі, у власності яких перебувають такі активи¹.

Окремо варто наголосити на тому, що АРМА не безпосередньо здійснює управління арештованими активами, а організовує таке управління. Тобто права АРМА з управління арештованим майном охоплюють права володіння, користування та/або розпорядження активами, але у такий спосіб, щоб забезпечити подальше безпосереднє управління ними спеціальними суб'єктами – управителем, реалізатором, банком тощо².

1.3. Майно; рухоме та нерухоме майно; активи; електронні активи, одержанні злочинним шляхом

В Україні сьогодні паралельно використовуються два поняття – «активи» та «майно»: в господарській діяльності підприємство

¹ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2.

² Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 39.

здійснює операції з майном, однак в обліку мають відобразитися активи, що свідчить про неузгодженість нормативних актів різних галузей права¹. У кримінальному процесі для позначення процесуальних дій, що пов'язані з обмеженням права власності у кримінальному провадженні, використовується термін «майно». Разом із тим у законодавстві, що регулює діяльність виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, застосовується поняття «активи». Тому в представленому дослідженні водночас з'ясуємо трактування понять «майно» та «активи».

Поняття «майно» є одним із найбільш дискусійних в юридичній літературі. Це викликано виключною складністю його сутності². Вказана ситуація також обумовлюється тим, що майно та майнові відносини є об'єктом регулювання різних галузей права. Як приклад, трактування терміну «майно» наводиться у положеннях господарського, податкового та цивільного законодавства.

Зокрема, у цивільному праві майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. При цьому майнові права є неспоживною річчю та визнаються речовими правами (ст. 190 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України). Разом із тим згідно зі ст. 179 ЦК України річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки³. У господарському праві термін «майно» використовується по відношенню до сфери господарювання та визначається в ч. 1 ст. 139 Господарського кодексу України як сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів. Причому залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, майнові цінності належать до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів⁴. У податковому

¹ Романчук К.В. Змістовне наповнення понять «майно», «активи» в національній обліковій практиці. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2012. № 1 (26). С. 210.

² Сліпченко А.С. Визначення поняття «майно» у праві ЄС та вітчизняному праві. *Форум права*. 2020. № 2. С. 123. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883825>.

³ Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

⁴ Господарський кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.

законодавстві термін «майно» застосовується у значенні, наведеному в ЦК України (пп. 14.1.105 п. 4.1 ст. 14 ПК України)¹.

Визначення майна наводиться і в законі України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні». Відповідно до ст. 3 вказаного нормативно-правового акта майном, яке може оцінюватися, вважаються об'єкти в матеріальній формі, будівлі та споруди (включаючи їх невід'ємні частини), машини, обладнання, транспортні засоби тощо; паї, цінні папери; нематеріальні активи, в тому числі об'єкти права інтелектуальної власності; цілісні майнові комплекси всіх форм власності².

У кримінальному процесуальному законодавстві по відношенню до дій, пов'язаних із позбавленням або обмеженням права власності під час кримінального провадження, законодавець оперує терміном «майно», однак його тлумачення у КПК України не наводить. При цьому в п. 6 ч. 1 ст. 91 КПК України використовується таке словосполучення як «гроші, цінності та інше майно», а у ч. 2 ст. 167 КПК України «майно у вигляді речей, документів, грошей тощо». Окрім того, у ч. 10 ст. 170 КПК України наводиться перелік майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні. Зокрема, це рухоме чи нерухоме майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна³.

Виходячи з того, що одним із завдань накладення арешту на майно є забезпечення спеціальної конфіскації, передбаченої кримінальним законодавством, варто проаналізувати й положення Кримінального кодексу (далі – КК) України. Зокрема, в ч. 1 ст. 96² КК України зазначається, що предметом спеціальної конфіскації є «гроші, цінності та інше майно ...», а в ч. 4 цієї статті деталізується, що «гроші, цінності, в тому числі кошти, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших

¹ Податковий кодекс України: закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

² Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: закон України від 12.07.2001 № 2658-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 47. Ст. 251.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

фінансових установах, інше майно, зазначені в цій статті, підлягають спеціальній конфіскації у третьої особи ...»¹.

Визначення того, які речі відносяться до рухомого чи нерухомого майна, наводиться в цивільному законодавстві, а саме в ст. 181 ЦК. Зокрема, згідно з ч. 1 вказаної правової норми до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації². Крім того, визначення поняття нерухомого майна закріплено в Національному стандарті № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», згідно з яким нерухоме майно (нерухомість) – земельна ділянка без поліпшень або земельна ділянка з поліпшеннями, які з нею нерозривно пов'язані, будівлі, споруди, їх частини, а також інше майно, що згідно із законодавством належить до нерухомого майна³. З наведеного помітно, що одним із основних критеріїв, що дозволяють віднести майно до категорії нерухомості, є його нерозривний фізичний зв'язок з землею. У законодавстві для категорії нерухомості передбачено декілька термінів, як то «об'єкт незавершеного будівництва», «об'єкт капітального будівництва», тощо. При цьому для віднесення об'єкта до нерухомості потрібно, щоб він мав дозвільну документацію і був створений з дотриманням правил містобудування. Разом із тим особливим об'єктом нерухомості законодавець визнає підприємство, під яким мається на увазі майновий комплекс, пристосований для ведення підприємницької діяльності. Таке майно може стати самостійним предметом найрізноманітніших угод. У майновий комплекс такого типу включаються не тільки ділянки землі, споруди, будівлі та технологічне обладнання, але також борги, права вимоги, права на позначення, що дозволяють індивідуалізувати продукцію

¹ Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

² Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

³ Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440. *Урядовий кур'єр*. 2003. № 193.

підприємства¹. Тобто все нерухоме майно можна умовно поділити на три групи: об'єкти нерухомості, що віднесені туди за своїм функціональним призначенням (земельні ділянки); об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення (будівлі, споруди, єдиний майновий комплекс підприємств, об'єкти незавершеного будівництва й т. п.); рухомі об'єкти, на які законом поширюється правовий режим нерухомого майна (морські, повітряні судна, космічні об'єкти)².

Рухомим майном є рухомі речі, тобто речі, які можна вільно переміщувати у просторі³; матеріальні об'єкти, які можуть бути переміщеними без заподіяння їм шкоди; майно у матеріальній формі, яке не є нерухомістю⁴. Основними об'єктами, що відносяться до рухомого майна, є гроші, цінні монети, цінні папери, музейні експонати, лінії зв'язку, деякі види зброї, автотранспорт⁵.

Поряд із поняттям «майно» у вітчизняному законодавстві, а також економічній та юридичній науках активно використовується й термін «активи». Так, поняття «активи» є надзвичайно важливою категорією в обліковому, фінансовому, управлінському, правовому та інших аспектах економічної роботи будь-якого підприємства. При цьому сутність активів різниться залежно від сфери його використання, адже вказане поняття досліджується водночас як об'єкт власності, об'єкт обліку, об'єкт управління, об'єкт інвестування та економічний потенціал. У перших трьох випадках активи розглядають як результат минулих подій, оскільки вже наявні в суб'єкта господарювання, а в останніх двох – як майбутня дія, результат трансформації капіталу підприємства за допомогою інвестицій, а також ресурси, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому⁶.

Категорія «актив» використовується у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, так як є однією з невід'ємних складових

¹ Що таке рухоме і нерухоме майно. *Infoaboutlawyers.com*. URL: <https://uk.infoaboutlawyers.com/3367722-what-is-movable-and-immovable-property>.

² Грущинська Н. Характеристика нерухомого майна як об'єкта цивільного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 28–29. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.04>.

³ Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

⁴ Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440. *Урядовий кур'єр*. 2003. № 193.

⁵ Що таке рухоме і нерухоме майно. *Infoaboutlawyers.com*. URL: <https://uk.infoaboutlawyers.com/3367722-what-is-movable-and-immovable-property>.

⁶ Петруня Н.В. Концептуальні підходи до визначення сутності активів підприємств. *Економічні інновації*. 2010. Вип. 41. С. 186–189.

фінансового стану підприємства. Визначення терміну «активи» як ресурсів, контрольованих підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому, нормативно закріплено в положеннях Міжнародних стандартів фінансової звітності¹ та закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»². При цьому в Міжнародному стандарті фінансової звітності для малих та середніх підприємств зазначається, що майбутня економічна вигода від активу – це його потенціал, який прямо чи непрямо сприяє надходженню грошових коштів та їх еквівалентів до підприємства. Ці грошові потоки можуть виникнути в результаті використання активу або його вибуття. Багато активів, наприклад основні засоби, мають матеріальну форму. Але матеріальна форма не є обов'язковою для існування активу. Деякі активи є нематеріальними. Разом із тим при визначенні наявності активу право власності не є вирішальним чинником. Так, наприклад, орендована нерухомість є активом, якщо підприємство контролює вигоди, які очікується отримати від такої нерухомості³.

У податковому законодавстві зустрічається словосполучення «активи фізичної особи», які в своїй сукупності представлені грошовими активами фізичної особи, майном і майновими правами (пп. 14.1.280 п. 14.1 ст. 14 ПК України). Разом із тим законодавець зазначає, що грошові активи фізичної особи для цілей підрозділу 9⁴ «Особливості застосування одноразового (спеціального) добровільного декларування активів фізичних осіб» розділу XX «Перехідні положення» ПК України – це кошти в національній та іноземній валютах, розміщені на рахунках в українських та іноземних банках, грошові внески до кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ, права грошової вимоги (у тому числі кошти, позичені третім особам за договором позики), оформлені у письмовій формі з юридичною особою або нотаріально посвідчені у разі виникнення права вимоги декларанта до фізичної

¹ Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, МСФЗ для МСП, включаючи МСБО та тлумачення КТМФЗ, ПКТ): міжнародний документ Ради з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) від 01.01.2012. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010.

² Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. *Відомості Верховної Ради України.* 1999. № 40. Ст. 365.

³ Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих та середніх підприємств (МСФЗ для МСП): міжнародний документ Ради з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) від 01.01.2013. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_063.

особи, а також активи у банківських металах, пам'ятні банкноти та монети, електронні гроші (пп. 14.1.281 п. 14.1 ст. 14 ПК України)¹.

В юридичній енциклопедії під терміном «активи» запропоновано розуміти власність фізичних і юридичних осіб у вигляді рухомого та нерухомого майна, землі, лісових угідь, запасів корисних копалин, інших цінностей, що мають грошову вартість і використовуються їх власниками для виплати своїх зобов'язань іншим фізичним чи юридичним особам. Більше того, термін «активи» охоплює близькі за значенням поняття «засоби», «фонди», «майно» тощо².

Законодавче тлумачення терміну «активи» наводиться в КК України, законах України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» і «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Зокрема:

– у п. 2 примітки до ст. 368⁵ КК України («Незаконне збагачення») зазначається, що під активами слід розуміти грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування³;

– у п. 1 ч. 1 ст. 1 закону «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» активи визначаються як кошти, майно, майнові та інші права, на які може бути накладено або накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковані за рішенням суду у кримінальному провадженні

¹ Податковий кодекс України: закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

² Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 1: А–Г / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. К.: Вид-во «Юридична думка», 2011. С. 86.

³ Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

чи стягнені за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими¹;

– у п. 2 ч. 1 ст. 1 закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» термін «активи» вживається у значенні коштів, у тому числі електронних грошей, іншого майна, майнових та немайнових прав².

Крім того, визначення терміну «активи» наводиться й у підзаконних нормативно-правових актах. Як приклад, у Порядку надання АРМА інформації на запити Міністерства юстиції України при реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції, термін «активи» вживається в значенні «кошти, майно, майнові та інші права фізичних чи юридичних осіб, зазначених у відповідних рішеннях Ради національної безпеки і оборони України, щодо яких у порядку, визначеному Законом України «Про санкції»³, застосовано санкцію у виді блокування активів»⁴.

З вищенаведеного помітно, що поняття «активи» та «майно» є близькими та взаємопов'язаними. Проте не варто їх ототожнювати, адже майно відображається в обліку виходячи з права власності, актив – за його економічною характеристикою, здатністю приносити дохід даному суб'єкту. Відповідно активи включають як майно, так і об'єкти, що не відносяться до майна, – витрати майбутніх періодів, витрати за невиконаними договорами на надання послуг⁵.

Більше того, аналіз законодавства України показує, що в кримінальному та кримінальному процесуальному праві не враховуються всі ознаки активів як засобів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, а беруться до уваги тільки перелік об'єктів,

¹ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2.

² Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: закон України від 06.12.2019 № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 171.

³ Про санкції: закон України від 14.08.2014 № 1644-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 40. Ст. 2018.

⁴ Про затвердження Порядку надання АРМА інформації на запити Міністерства юстиції України при реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції: наказ Міністерства юстиції України, Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів від 29.06.2022 № 2703/5/140. *Офіційний вісник України*. 2022. № 51. Стор. 231. Ст. 2937.

⁵ Романчук К.В. Змістовне наповнення понять «майно», «активи» в національній обліковій практиці. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2012. № 1 (26). С. 209, 210.

які варто відносити до числа активів фізичної чи юридичної особи, та їх походження. А саме: в КК України визначається які активи є предметом та/чи засобом учинення кримінального посягання та в яких випадках вони підлягають конфіскації, спеціальній конфіскації, а в КПК України – процесуальні аспекти забезпечення під час кримінального провадження збереження речових доказів; спеціальної конфіскації; конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільного позову), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, зокрема при застосуванні такого заходу забезпечення кримінального провадження як арешт майна.

Прийнято виокремлювати дві групи активів – нефінансові та фінансові. Нефінансові активи включають в себе матеріальні активи – власність, що має майнову форму та грошову вартість (земля, адміністративні споруди, підприємства, обладнання, запаси сировини, готова продукція та інше), і нематеріальні активи, які є умовною вартістю об'єктів власності (патенти, ноу-хау, гудвіл (репутація фірми), торговельні марки, фірмові знаки, інші види інтелектуальної власності, права на користування ресурсами). До фінансових активів належать платіжні засоби фізичних чи юридичних осіб або об'єкти, від яких у майбутньому чекають прибутків (касова готівка, депозити в банках, вклади, чеки, цінні папери, акції, монетарне золото, позички МВФ тощо)¹. Більше того, поняття фінансових активів закріплено в п. 4 ч. 1 ст. 1 закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», згідно з положеннями якого фінансові активи – це кошти, фінансові інструменти, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів².

Якщо вести мову про електронні активи, варто відзначити, що вони за своєю суттю, фактично, є фінансовими активами в електронній формі. При цьому на законодавчому рівні термін «електронні активи» не знайшов свого закріплення та врегулювання. Разом із тим у законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» наводиться тлумачення таких термінів як

¹ Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 1: А–Г / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. К.: Вид-во «Юридична думка», 2011. С. 86.

² Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: закону України від 12.07.2001 № 2664-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 1. Ст. 1.

«електронний платіжний засіб», «електронні гроші». Зокрема, в п. 1.14 ст. 1 вказаного закону зазначається, що електронний платіжний засіб – це платіжний інструмент, який надає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою отримати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ, а в п. 14.1 ст. 14 уточнюється, що електронний платіжний засіб може існувати в будь-якій формі, на будь-якому носії, що дає змогу зберігати інформацію, необхідну для ініціювання електронного переказу. При цьому в п. 15.1 ст. 15 названого нормативно-правового акта закріплено трактування терміну «електронні гроші», а саме як одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі¹. Тобто електронні гроші – це умовна назва коштів, які використовуються їхніми власниками на основі електронної системи банківських послуг².

Згідно із Законом України «Про платіжні системи», який уже набрав чинності, але вводиться в дію 01.08.2022, в Україні випускаються та використовуються електронні гроші та цифрові гроші Національного банку України. При цьому в ст. 1 вказаного нормативно-правового акта наводяться визначення вказаних термінів, а саме: електронні гроші – одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей; цифрові гроші Національного банку України – електронна форма грошової одиниці України, емітентом якої є Національний банк України³.

Останніми роками в платіжній системі все частіше використовуються віртуальні активи, що, в свою чергу, призвело до появи «нових шляхів і способів вчинення фінансово-діджиталізованих злочинів». Це стало причиною появи в

¹ Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: закон України від 05.04.2001 № 2346-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 29. Ст. 137.

² Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 2: Д-Й / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1999. С. 354.

³ Про платіжні системи: закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. *Офіційний вісник України*. 2021. № 62. Стор. 82. Ст. 3876.

українському законодавстві поняття «віртуальні активи». Зокрема, в п. 13 ч. 1 ст. 1 закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначено, що віртуальний актив – цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей¹.

Відповідно до Закону України «Про віртуальні активи», «віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав»².

З вищенаведеного помітно, що активи, їх різновиди та складові є категоріями, які водночас використовуються як в економічній, так і юридичній науках. При цьому окремі аспекти їх трактування різняться, оскільки відіграють різне прикладне значення. Прикметник «електронний» указує, передусім, на форму випуску й обігу таких активів, підкреслює їх нематеріалізованість. Електронні активи представлені грошовими коштами в безготівковій формі, а саме формі записів на рахунках. Зокрема, електронними активами є: кошти, що перебувають на банківських рахунках, тобто рахунках, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів³; кошти, що перебувають на зберіганні у банках або інших фінансових установах; кошти, що перебувають на електронних рахунках (рахунках користувача електронних коштів); цифрові гроші; віртуальні активи.

Щоб визначити поняття та сутність електронних активів, одержаних злочинним шляхом, важливо з'ясувати, що саме прийнято розуміти під виразом «одержані злочинним шляхом».

¹ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: закон України від 06.12.2019 № 361-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 171.

² Прийнято Закон «Про віртуальні активи». *Верховна Рада України: офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/213503.html>.

³ Про банки і банківську діяльність: закон України від 07.12.2000 № 2121-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5–6. Ст. 30.

Назване словосполучення безпосередньо вказує на незаконний характер джерел походження активів, неправомірність їх отримання.

Як зазначається у п. 23 ч. 1 ст. 1 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», доходи, одержані злочинним шляхом, – будь-які активи, одержані прямо чи опосередковано внаслідок вчинення злочину, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості¹. Відповідно електронні активи, одержані злочинним шляхом, є активами в електронній формі, які були отримані безпосередньо чи опосередковано в результаті вчинення кримінального правопорушення.

Більш детально роз'яснення, що слід розуміти під прямими чи опосередкованими способами отримання майна (доходів), в тому числі електронних активів, внаслідок вчинення кримінального правопорушення наводиться у фаховій науковій літературі та положеннях кримінального та кримінального процесуального законодавства, що регулюють діяльність із забезпечення та застосування спеціальної конфіскації. Зокрема, керуючись ч. 1 ст. 96² КК України та п. 6 ч. 1 ст. 91 КПК України, до активів, одержаних злочинним шляхом, варто відносити гроші, цінності та інше майно:

- одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна;
- призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення;
- є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;
- підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення².

Виходячи з вищенаведеного, електронні активи вважаються одержаними злочинним шляхом у тому разі, якщо ці активи набуті в

¹ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: закон України від 06.12.2019 № 361-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 171.

² Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131; Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

результаті вчинення кримінального правопорушення, є доходом від нього, є предметом або знаряддям, іншим засобом вчинення злочину чи активами, наданими особі з метою сприяти кримінальному правопорушенню¹.

Окремо варто звернути увагу, що в кримінальному провадженні перед працівниками правоохоронних органів стоїть завдання не тільки зі встановлення шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, і забезпечення її відшкодування, а й з виявлення, розшуку та забезпечення стягнення з винних безпідставно набутого майна. При цьому гроші, цінності та інші речі, нажиті злочинним шляхом і визнані речовими доказами, передаються у доход держави. Якщо безпідставно набутого майна не виявлено, у доход держави стягується його вартість. Причому вартість фактично безпідставно набутого майна, а не передбачувана нажива².

Отже, проаналізувавши наукові положення і положення законодавства України та галузевих нормативно-правових актів, визначено поняття та сутність наступних термінів.

1. Накладення арешту – це діяльність уповноважених суб'єктів із застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як арешт майна з метою гарантування збереження речових доказів, можливої спеціальної конфіскації, конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, а також забезпечення цивільного позову. Накладення арешту полягає в тимчасовому обмеженні права власності на майно під час кримінального провадження у порядку, визначеному КПК України.

2. Управління арештованим майном – спеціальне строкове речове право на чуже майно, яке виникає в уповноважених суб'єктів на підставі судового рішення (ухвали слідчого судді, суду) або згоди самого власника активів та здійснюється для забезпечення збереження активів, збереження (за можливості – збільшення) їх економічної вартості, передачі їх в управління або реалізацію

¹ Герасимов Р. Деякі питання застосування арешту майна за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 4 (5). С. 189, 190; Комарницька О., Дем'янчук І. Арешт на тимчасово вилучене майно під час досудового розслідування через повноваження прокурора. *Вісник прокуратури*. 2016. № 1. С. 71; Дрозд А.В. Деякі проблемні питання арешту майна в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. № 36. Том 2. С. 165.

² Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, і стягнення безпідставно нажитого майна: постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1989 № 3. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал парламенту України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-89#Text>.

активів у визначених законом випадках та порядку, а також реалізації активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими.

3. Майно – це окремий предмет або сукупність предметів матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки, а також майнові (речові) права та обов'язки.

Нерухоме майно – це земельні ділянки; об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення; рухомі об'єкти, на які законом поширюється правовий режим нерухомого майна (морські, повітряні судна, космічні об'єкти) й які підлягають обов'язковій державній реєстрації. Рухоме майно – це речі (предмети матеріального світу), які не є нерухомістю та можна вільно переміщувати у просторі без заподіяння їм шкоди.

4. Активи – це кошти у готівковій і безготівковій формах, у тому числі електронні та цифрові гроші, віртуальні активи, інше майно, майнові та немайнові права.

Електронні активи, одержані злочинним шляхом, – це грошові кошти в формі записів на рахунках (безготівковій формі) та віртуальні активи, які прямо чи опосередковано отримані внаслідок учинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна; призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення; є предметом кримінального правопорушення; підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

Контрольні питання

1. Що прийнято розуміти під арештом майна у кримінальному провадженні?
2. У чому полягає сутність накладення арешту на майно?
3. Як співвідносяться поняття «арешт майна» та «накладення арешту»?
4. Як тлумачиться термін «майно»?
5. Яке законодавче тлумачення терміну «активи»?
6. Яке співвідношення між поняттями «активи» та «майно»?

7. Які групи активів прийнято виокремлювати? До якої з них відносяться електронні активи?
8. Що таке електронні активи?
9. Які електронні активи вважаються одержаними злочинним шляхом?

2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА ПЕРЕДАННЯ ЙОГО В УПРАВЛІННЯ УПОВНОВАЖЕНИМ ОРГАНАМ

2.1. Нормативні підстави накладення арешту на майно в кримінальному провадженні

Накладення арешту на майно в кримінальному провадженні є процесуальною дією, яка полягає в тимчасовому позбавленні за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування вказаним майном з метою забезпечення дієвості цього провадження. Мова йде про застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а саме – арешту майна. Відповідно діяльність із застосування вказаного заходу регулюється положеннями чинного кримінального процесуального законодавства України, адже як зазначається в ч. 1 ст. 1 КПК України порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України. При цьому кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК та інших законів України¹.

Конституція України є Основним Законом, який має найвищу силу в нашій державі. Більше того, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Зокрема, в ст. 41 Основного Закону закріплено право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. При цьому як гарантія вказаного права законодавець наголошує на тому, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Право власності, будучи конституційним правом, не може бути обмеженим, крім випадків, передбачених Конституцією України. Проте допускається можливість конфіскації майна виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом. Разом із тим на

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

конституційному рівні закріплюється право кожного захищати свої права і свободи, в тому числі право власності, в суді шляхом оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, зокрема органів досудового розслідування чи прокурора, слідчого судді¹.

Згідно зі ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України². Відповідно загальні засади та процесуальний порядок накладення арешту на майно в кримінальному провадженні регламентуються й положеннями міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною.

Основними міжнародними правовими актами, за допомогою яких регулюється діяльність з арешту майна в кримінальному провадженні є:

– Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, визначає заходи, які повинні вживатися на національному рівні, та принципи міжнародного співробітництва в цій сфері, особливості здійснення прелімінарних заходів, конфіскації тощо. В цій Конвенції передбачається зобов'язання на прохання іншої Сторони, яка порушила кримінальне переслідування або судовий розгляд справи з метою конфіскації, вживати необхідних прелімінарних заходів, таких як заморожування чи накладення арешту, з метою запобігання будь-якому використанню, передачі або розпорядженню власністю, яка пізніше може бути предметом клопотання про конфіскацію або яка може бути такою, що відповідатиме вимогам клопотання³;

– Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173), в якій зазначається перелік корупційних злочинів, шляхи співробітництва із національними органами та між ними, заходи по сприянню збиранню доказів і конфіскації доходів, засади та заходи міжнародного співробітництва під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Зокрема, згідно з ч. 1 ст. 23 цієї Конвенції кожна Сторона вживатиме таких законодавчих та інших заходів, – включаючи заходи, що дозволяють застосування

¹ Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

² Там само.

³ Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом: конвенція Ради Європи від 08.11.1990. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Стор. 304.

спеціальних слідчих методів із дотриманням національного законодавства, – які можуть бути необхідними для забезпечення їй можливості сприяти збиранню доказів у зв'язку із кримінальними злочинами, визначеними у статтях 2–14 цієї Конвенції, та ідентифікувати, вистежувати, заморожувати і заарештовувати засоби та доходи, отримані від корупції, чи власність, вартість якої відповідає таким доходам, до яких можуть застосовуватися заходи, передбачені у пункті 3 статті 19 цієї Конвенції¹;

– Рамкове Рішення Ради 2001/500/ЮВС від 26.06.2001 про відмивання грошей, виявлення, розшук, заморожування, арешт і конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, передбачає обов'язок кожної держави-члена вжити необхідних кроків для забезпечення того, щоб її законодавство та процедури в сфері конфіскації доходів від злочинів також давали змогу, принаймні у разі неможливості арешту відповідних доходів, конфіскувати власність, вартість якої є еквівалентною сумі таких доходів, як через суто внутрішні провадження, так і через провадження, порушені на запит іншої держави-члена, в тому числі на запити щодо забезпечення виконання іноземних наказів про конфіскацію. Однак держави-члени можуть не здійснювати конфіскацію власності, вартість якої є еквівалентною доходам, одержаним злочинним шляхом, у випадках, коли така вартість становить менше ніж 4000 євро²;

– Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції визначає заходи щодо недопущення відмивання коштів, зокрема кожна Держава-учасниця повинна забезпечити здатність адміністративних, регулятивних, правоохоронних та інших органів, які ведуть боротьбу з відмиванням коштів (у тому числі і судових органів, коли це відповідає внутрішньому праву) здійснювати співробітництво й обмін інформацією на національному та міжнародних рівнях, що встановлюються її внутрішнім правом, і з цією метою розглянути питання про створення підрозділу з фінансової розвідки, який буде діяти як національний центр для збирання, аналізу та поширення інформації, що стосується можливих випадків відмивання коштів (п. б ч. 1 ст. 14). У ст. 31

¹ Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією: конвенція Ради Європи від 27.01.1999 № ETS 173. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 47–48.

² Про відмивання грошей, виявлення, розшук, заморожування, арешт і конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом: Рамкове Рішення Ради від 26.06.2001 № 2001/500/ЮВС. *Офіційний вісник Європейських Співтовариств*. 2001. L 182. Стор. 1.

зазначеного нормативно-правового акта визначаються засади призупинення операцій (заморожування), арешту і конфіскації. Зокрема, кожна Держава-учасниця вживає, максимальною мірою, можливою в рамках її внутрішньої правової системи, таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення можливої конфіскації: доходів від злочинів, що визначені цією Конвенцією, або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів; майна, обладнання та інших засобів, які використовувались або призначалися для використання під час вчинення злочинів, що визначені цією Конвенцією¹;

– Рамкове рішення Ради 2005/212/ЮВС від 24.02.2005 про конфіскацію доходів, засобів і власності, одержаних злочинним шляхом, передбачає, що кожна держава-член вживає необхідних заходів, щоб мати змогу здійснювати повну чи часткову конфіскацію засобів та доходів від кримінальних злочинів, що караються позбавленням волі на строк від одного року, або власності, вартість якої відповідає таким доходам. Щодо податкових злочинів, для стягнення з правопорушника доходів від злочину держави-члени можуть застосовувати інші процедури, ніж кримінальні²;

– Рішення Ради 2007/845/ЈНА від 06.12.2007 щодо співпраці між відомствами з повернення активів держав-членів у сфері відстеження та ідентифікації доходів або іншої власності, пов'язаної зі злочинами, передбачає створення або призначення національного офісу з повернення активів з метою сприяння відстеженню та ідентифікації доходів, отриманих злочинним шляхом, та іншого майна, пов'язаного зі злочинним діянням, яке може стати об'єктом розпорядження про замороження, арешт або конфіскацію, видане компетентним судовим органом під час кримінального або, наскільки це можливо відповідно до національного законодавства відповідної держави-члена, цивільного процесу³;

– Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму передбачає вживання на національному рівні кожною зі Сторін таких законодавчих та інших заходів, які

¹ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: конвенція Організації Об'єднаних Націй від 31.10.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49.

² Про конфіскацію доходів, засобів і власності, одержаних злочинним шляхом: Рамкове рішення Ради від 24.02.2005 № 2005/212/ЮВС. *Офіційний вісник Європейських Співтовариств*. 2005. L 68. Стр. 49.

³ Council Decision 2007/845/JHA of 6 December 2007 concerning cooperation between Asset Recovery Offices of the Member States in the field of tracing and identification of proceeds from, or other property related to, crime. *EUR-Lex: an official EU website*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007D0845>.

можуть бути необхідними для того, щоб вона могла конфісковувати знаряддя й засоби злочину та доходи або майно, вартість якого відповідає таким доходам, та відмите майно. Зокрема, в ст. 5 вказаної Конвенції вказується на необхідність забезпечення застосування заходів з блокування, арешту й конфіскації також до: майна, в яке були перетворені або конвертовані доходи; майна, одержаного із законних джерел, якщо до нього було цілком або частково прилучено доходи, – не більш ніж в обсязі оцінної вартості таких доходів; прибутку або інших вигод, одержаних від доходів, від майна, в яке були перетворені або конвертовані доходи, одержані злочинним шляхом, або від майна, до якого прилучено доходи, одержані злочинним шляхом, – аж до оцінної вартості таких доходів, у такий самий спосіб і настільки, який і наскільки застосовується до доходів. Окрім того, названий міжнародний акт регламентує створення підрозділів фінансової розвідки (ст. 12)¹;

– Директива Європейського Парламенту і Ради 2014/42/ЄС від 03.04.2014 про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі, в якій запропоновано розширити існуюче поняття доходів, одержаних злочинним шляхом, включаючи в нього як прямі доходи від злочинної діяльності, так і будь-які непрямі вигоди, в тому числі подальше реінвестування або трансформацію прямих доходів. Тобто доходи можуть включати будь-яку власність, у тому числі трансформовану або конвертовану, повністю або частково, в іншу власність, власність, змішану з власністю, придбаною із законних джерел, а також прогнозовану вартість за рахунок змішаних доходів. Вони також можуть включати доходи або іншу вигоду від доходів, одержаних злочинним шляхом, або від власності, в яку або разом з якою такі доходи були трансформовані, конвертовані або змішані. Окрім того, в Директиві вказується про вживання необхідних заходів для забезпечення конфіскації, розширеної конфіскації, конфіскації у третьої сторони, заморожування².

Основні засади та порядок накладення арешту на майно в кримінальному провадженні визначені в КПК України. Зокрема, в ч. 1 ст. 16 вказаного нормативно-правового акта зазначається, що

¹ Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму: конвенція Ради Європи від 16.05.2005. *Офіційний вісник України*. 2011. № 41. /№ 95, 2010, ст. 3374/. Стор. 163. Ст. 1705.

² Про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі: Директива Європейського Парламенту і Ради 2014/42/ЄС від 03.04.2014. *EUR-Lex: an official EU website*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/42/oj>.

позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України. Також у ст. 64² КПК України зазначається, що іншим учасником кримінального провадження може бути третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Третя особа (будь-яка фізична або юридична особа) набуває вказаного процесуального статусу з моменту звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна та наділяється правами й обов'язками, передбаченими КПК України для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються арешту майна¹.

Окрім того, в ст. 91 КПК України визначено перелік обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, серед яких виокремлено, зокрема, вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Також у КПК України наводиться визначення речових доказів, до яких відносяться й предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення (ст. 98), встановлюються вимоги до зберігання речових доказів і документів та вирішення питання про спеціальну конфіскацію (ст. 100)².

Види заходів забезпечення кримінального провадження та загальні правила їх застосування визначені в ст. ст. 131, 132 КПК

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

² Там само.

України; процесуальний порядок арешту майна – главі 17 КПК України; особливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування при вирішенні питання про накладення арешту на майно – главі 26 КПК України; особливості розшуку, арешту і конфіскації майна на підставі запиту про міжнародну правову допомогу – ст. 568 КПК України¹.

Окрему групу нормативно-правових актів, що регулюють накладення арешту на майно в кримінальному провадженні становлять інші закони України. Останні визначають як основні завдання та повноваження правоохоронних органів, у системі яких функціонують органи досудового розслідування, та інших органів, зокрема уповноважених виявляти, розшукувати та управляти активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, так і особливості пошуку активів, одержаних злочинним шляхом, і накладення на них арешту, організації взаємодії та міжнародного співробітництва під час такої діяльності.

Серед інших законів України, що регламентують накладення арешту на майно в кримінальному провадженні слід виокремити наступні.

1. Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» визначає підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності та права підрозділів, які здійснюють таку діяльність, в тому числі спрямовані на пошук і виявлення доходів, одержаних злочинним шляхом, за допомогою витребування документів та даних, що характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні кримінального правопорушення, джерело та розміри їх доходів, а також проведення негласних слідчих (розшукових) дій згідно з положеннями КПК України².

2. Закон «Про Службу безпеки України» визначає, що на вказаний державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України, покладається завдання з попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

² Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України. Для виконання названого завдання на Службу безпеки України покладаються обов'язки виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проводити їх досудове розслідування; подавати наявними силами і засобами, в тому числі і технічними, допомогу органам Національної поліції, іншим правоохоронним органам у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень; здійснювати функцію технічного регулювання у сфері спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації; т. п. У ч. 2 ст. 25 цього закону зазначається, що у разі проведення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності Служба безпеки України, її органи і співробітники мають також право одержувати в установленому законом порядку на письмову вимогу керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України від митних органів, фінансових та інших установ, підприємств, організацій (незалежно від форми власності) інформацію і документи про операції, стан рахунків і руху коштів на них за конкретний проміжок часу (з розшифруванням сум, дати призначення та контрагента платежу), вклади, внутрішньо- та зовнішньоекономічні угоди, а також завірені копії документів, на підставі яких було відкрито рахунок конкретної юридичної або фізичної особи; залучати в установленому законодавством порядку до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ, організацій контрольних і фінансових органів; одержувати в установленому законодавством порядку за письмовими запитами керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем та банків даних, створюваних Верховним Судом, Офісом Генерального прокурора, Національним банком України, Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування України; ініціювати в судовому порядку питання надання доступу до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, за зверненням особи, яка може документально підтвердити

наявність виняткових умов, викладених у відповідних резолюціях Ради Безпеки ООН, або потреби в покритті основних та надзвичайних витрат; тощо¹.

3. Закон «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» в ст. 64 закріплює порядок накладення арешту або встановлення іншого обмеження на право розпорядження майновими правами у системі клірингового обліку. Зокрема, зазначається, що арешт на майнові права накладається (встановлюється) та скасовується (знімається) на підставі судового рішення або уповноваженого законом органу чи особи. Особа, яка провадить клірингову діяльність, вносить зміни до системи клірингового обліку щодо накладення арешту на майнові права особи до завершення робочого дня, коли отримано відповідне рішення, крім випадків визначених законом, та повідомляє суд або уповноважений законом орган чи посадову особу про дії, вчинені за результатами отримання відповідного рішення про накладення арешту на майнові права особи, протягом наступного робочого дня після отримання такого відповідного рішення. При цьому в ч. 4 ст. 64 вказаного нормативно-правового акта вказується, що наступного робочого дня особа, яка провадить клірингову діяльність, після завершення всіх розрахунків або припинення зобов'язань за деривативними контрактами, правочинами щодо фінансових інструментів, валютних цінностей та товарними операціями, які були укладені особою, на майнові права якої накладається арешт, на організованому ринку та поза ним, до завершення того робочого дня, коли особою, яка провадить клірингову діяльність, було отримано рішення про накладення (встановлення) арешту або вносить зміни до системи клірингового обліку щодо арешту на майнові права цієї особи в межах залишку майнових прав, щодо яких у системі клірингового обліку відсутні обмеження, встановлені для здійснення/забезпечення розрахунків за деривативними контрактами, правочинами щодо фінансових інструментів, валютних цінностей та товарними операціями, укладеними цією особою на організованому ринку та поза ним; або залишає без виконання відповідне рішення про накладення арешту на майнові права особи, якщо такий залишок майнових прав дорівнює нулю².

¹ Про Службу безпеки України: закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

² Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.

4. Закон «Про Національне антикорупційне бюро України» встановлює, що Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) задля протидії кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції: здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також проводить досудове розслідування інших кримінальних правопорушень у випадках, визначених законом; вживає заходів щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації у кримінальних правопорушеннях, віднесених до підслідності НАБУ, здійснює діяльність щодо зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт; взаємодіє з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами для виконання своїх обов'язків; здійснює міжнародне співробітництво у межах своєї компетенції відповідно до законодавства України та міжнародних договорів України; т. д.¹

5. Закон «Про Національну поліцію», який закріплює принципи діяльності поліції при виконанні своїх завдань, зокрема протидії злочинності; визначає її повноваження, в тому числі здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності; встановлює право використовувати поліцією інформаційних ресурсів тощо².

6. Закон «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» визначає правові й організаційні засади діяльності з виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Зокрема, серед повноважень Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – Національне агентство) законодавець виокремлює витребування за рішенням Голови Національного агентства або його заступника та безоплатне одержання в

¹ Про Національне антикорупційне бюро України: закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051.

² Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

установленому законом порядку від державних органів, органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для виконання обов'язків Національного агентства, а також інформацію, що становить банківську таємницю, в порядку та обсязі, визначених законом; наявність доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань (в порядку та обсязі, визначених спільним наказом Офісу Генерального прокурора та Національного агентства), автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами; інші. У ст. 15 вказаного нормативно-правового акта закріплено засади взаємодії Національного агентства з державними органами, а саме органами досудового розслідування, прокуратури та суду, Національним банком України, Фондом державного майна України, Міністерством юстиції України, Національним агентством з питань запобігання корупції, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, та іншими державними органами. При цьому зазначається, що Національне агентство взаємодіє з органами досудового розслідування, прокуратури та суду шляхом: виконання звернень слідчого, детектива, прокурора, слідчого судді, суду з питань виявлення, розшуку, проведення оцінки та управління активами, а також щодо виконання рішень іноземних компетентних органів про накладення арешту та конфіскацію активів; сприяння у розшуку належних приміщень, майданчиків для зберігання активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави і щодо яких управління не здійснюється Національним агентством; надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком, проведенням оцінки та управлінням активами. Окрім того, Національне агентство формує

та веде Єдиний державний реєстр активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні (Розділ IV)¹.

7. Закон «Про Державне бюро розслідувань», згідно з яким Державне бюро розслідувань (далі – ДБР) відповідно до покладених на нього завдань та у межах своєї компетенції уповноважене здійснювати оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності ДБР, на підставах та в порядку, встановлених законом; вживавати заходи щодо відшкодування завданих державі збитків і шкоди, забезпечувати можливості для конфіскації коштів та іншого майна, одержаного внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, у порядку, визначеному законодавством; вживавати заходи для повернення в Україну з-за кордону коштів та іншого майна, одержаних внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності ДБР; виключно з метою здійснення своїх повноважень мати доступ як користувач до інформаційних систем органів державної влади, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України, самостійно створювати інформаційні системи та вести оперативний облік в обсязі і порядку, що визначаються завданнями, покладеними на ДБР, із дотриманням законодавства про захист персональних даних; здійснювати виконання запитів про надання правової допомоги, які надійшли від компетентних органів іноземних держав; здійснювати співробітництво з поліцейськими та іншими відповідними органами іноземних держав відповідно до законів та міжнародних договорів України; т. п.²

8. Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначає правовий механізм запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Зокрема, відповідно до ст. 23 названого нормативно-правового акта на суб'єкта первинного фінансового моніторингу покладається обов'язок зупинити

¹ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2.

² Про Державне бюро розслідувань: закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.

фінансові операції у разі виникнення підозри, що вони містять ознаки вчинення кримінального правопорушення, визначеного КК України. Спеціально уповноважений орган у разі виникнення підозр може прийняти рішення про подальше зупинення фінансових операцій та/чи зупинення видаткових фінансових операцій на строк до семи робочих днів, про що зобов'язаний негайно повідомити як суб'єкту первинного фінансового моніторингу, так і правоохоронним органам, уповноваженим приймати рішення відповідно до КПК України. При цьому протягом строку подальшого зупинення відповідних фінансових операцій або зупинення видаткових фінансових операцій проводиться аналітична робота, збирається необхідна додаткова інформація, здійснюється її обробка, перевірка, аналіз та у разі, якщо за результатами перевірки є мотивовані підозри, – спеціально уповноважений орган приймає рішення про продовження зупинення відповідних фінансових операцій (видаткових фінансових операцій), готує і подає відповідний узагальнений матеріал або додатковий узагальнений матеріал правоохоронним органам, уповноваженим приймати рішення відповідно до КПК України. Правоохоронні органи протягом строку продовження зупинення відповідних фінансових операцій (видаткових фінансових операцій) здійснюють досудове розслідування та у разі, якщо: встановлено відсутність події кримінального правопорушення або відсутність у діянні складу кримінального правопорушення, – негайно інформують про це спеціально уповноважений орган; наявні обґрунтовані підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення та накладено арешт на відповідні рахунки у порядку, встановленому КПК України, – інформують про це спеціально уповноважений орган протягом двох робочих днів з дня винесення судом ухвали про арешт майна із зазначенням її номера та дати. У разі накладення у порядку, встановленому КПК України, арешту на рахунки клієнта, операції по яких зупинено, суб'єкт первинного фінансового моніторингу інформує про це спеціально уповноважений орган у день надходження для виконання ухвали суду про арешт майна із зазначенням її номера та дати¹.

¹ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: закон України від 06.12.2019 № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 171.

9. Закон «Про Бюро економічної безпеки України» визначає правові основи організації та діяльності Бюро економічної безпеки України (далі – БЕБ). Зокрема, задля забезпечення виконання завдань з протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави, вказаний центральний орган виконавчої влади уповноважений здійснювати оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у межах передбаченої законом підслідності; здійснювати інформаційно-пошукову та аналітично-інформаційну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності БЕБ; здійснювати інформаційну взаємодію з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, органами судової влади, іншими державними органами, підприємствами, установами та організаціями, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями; збирати, обробляти та аналізувати інформацію щодо кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності; залучати в межах компетенції у передбачений законодавством спосіб, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців; здійснювати міжнародне співробітництво з компетентними органами іноземних держав на підставі законів та міжнародних договорів України; витребувати та одержувати у встановленому законом порядку від інших правоохоронних та державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій інформацію, необхідну для виконання повноважень БЕБ; використовувати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників на підставах та в порядку, встановлених законом, дотримуючись умов добровільності і конфіденційності таких відносин; укладати договори відповідального зберігання з підприємствами, установами, організаціями з метою зберігання речових доказів, вилучених у ході досудового розслідування, які потребують особливих умов зберігання¹.

Отже, нормативно-правове регулювання накладення арешту на майно в кримінальному провадженні здійснюється кримінальним процесуальним законодавством, яке представлене Конституцією України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких

¹ Про Бюро економічної безпеки України: закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 23. Ст. 197.

надана Верховною Радою України, КПК України, Законами України та іншими законами України.

Підзаконні нормативно-правові акти не є складовою кримінального процесуального законодавства, а значить регламентують не процесуальні, а організаційно-тактичні аспекти накладення арешту на майно в кримінальному провадженні. У зв'язку з чим положення таких актів будуть розглянуті під час висвітлення тактики накладення арешту.

2.2. Нормативно-правова база інституту управління арештованим майном

Інститут управління арештованим майном уже давно усталився в міжнародній, у тому числі європейській, практиці. Разом із тим в Україні цей інститут був запроваджений у правову практику з моменту приєднання нашої держави до відповідних міжнародно-правових актів, зокрема таких як:

– Директива Ради 91/308/ЄЕС щодо запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей – Декларація Комісії та Директива 2001/97/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 04.12.2001 про внесення змін до Директиви Ради 91/308/ЄЕС про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей – Декларація Комісії, які встановлюють стандарти захисту фінансового сектору та інших вразливих видів діяльності від шкідливого впливу доходів, одержаних злочинним шляхом, зокрема, шляхом удосконалення термінологічного апарату, процедур внутрішнього контролю та комунікації з метою попередження та запобігання операціям, пов'язаним з відмиванням грошей, а також підвищення рівня підготовки суб'єктів, уповноважених виявляти та розпізнавати операції, які можуть бути пов'язані з відмиванням грошей¹;

– Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції² та Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про

¹ Directive 2001/97/EC of the European Parliament and of the Council of 4 December 2001 amending Council Directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering - Commission Declaration. *EUR-Lex: an official EU website*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001L0097>.

² Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: конвенція Організації Об'єднаних Націй від 31.10.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49.

фінансування тероризму¹, які передбачають від держав-учасниць створення належних заходів для забезпечення адміністрування (управління) замороженого, арештованого чи конфіскованого майна;

– Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26.10.2005 про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей та фінансування тероризму, яка визначає засади та основні напрями діяльності уповноважених суб'єктів із планування чи здійснення операцій щодо купівлі-продажу нерухомого майна або суб'єктів господарювання; управління грошима, цінними паперами чи іншими активами; відкриття або управління банківськими, ощадними або цінними паперами; організації внесків, необхідних для створення, функціонування або управління компаніями; створення, функціонування або управління трестами, компаніями чи подібними структурами у такий спосіб, щоб не допустити чи мінімізувати можливість використання фінансових установ у кримінальній протиправній діяльності. Крім того, у вказаному нормативно-правовому акті наводиться трактування майна як активів будь-якого виду, фізичних чи нематеріальних, рухомих чи нерухомих, матеріальних чи нематеріальних, а також юридичних документів чи інструментів у будь-якій формі, включаючи електронну чи цифрову, що підтверджують право власності чи інтерес у таких активах²;

– Директива Європейського Парламенту і Ради 2014/42/ЄС від 03.04.2014 про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі, яка також регламентує інститут «управління замороженою та конфіскованою власністю». Зокрема, згідно зі ст. 10 вказаного нормативно-правового акту держави-члени вживають необхідних заходів, наприклад, щодо створення централізованих офісів, групи централізованих офісів або еквівалентних механізмів, для забезпечення належного управління замороженою власністю з метою її можливої подальшої конфіскації; забезпечують, щоб зазначені заходи передбачали за потреби можливість продажу або передачі власності; розглядають доцільність вжиття заходів, які

¹ Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму: конвенція Ради Європи від 16.05.2005. *Офіційний вісник України*. 2011. № 41. /№ 95, 2010, ст. 3374/. Стор. 163. Ст. 1705.

² Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing. *EUR-Lex: an official EU website*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:32005L0060>.

дозволять використовувати конфісковану власність в суспільних інтересах або для соціальних цілей¹.

Відповідно управління арештованим майном є імплементацією відповідних міжнародних і європейських практик з управління арештованим майном. Така регуляторна діяльність держави створює принципово новий механізм державно-приватного партнерства, аналогій якому в Україні не існувало, та має наслідком появи нового ринку послуг управління арештованим майном та ринку арештованого (проте, ще не конфіскованого) майна².

Наступним рівнем, на якому регламентується інститут управління арештованим у кримінальному провадженні майном, є законодавчий.

При цьому варто наголосити, що у КПК України йдеться не про управління арештованим майном, а про його передання для управління ним. При цьому питання передання арештованого майна в управління врегульовано недостатньо. Зокрема, в главі 17 вказаного інституту стосуються наступні положення: п. 5 ч. 5 ст. 173, відповідно до якого у разі задоволення клопотання про арешт майна слідчий суддя, суд постановляє ухвалу, в якій зазначає порядок виконання ухвали із зазначенням способу інформування заінтересованих осіб; ч. 8 ст. 173, згідно з якою майно або грошові суми клієнта неплатоспроможного банку, на яке судом накладено арешт до дня віднесення банку до категорії неплатоспроможних, може бути передано приймаючому, перехідному банку чи спеціалізованій установі, утвореній Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, у встановленому законодавством про систему гарантування вкладів фізичних осіб порядку з письмовим повідомленням Фондом гарантування вкладів фізичних осіб особи, в інтересах якої накладено арешт. При цьому передане майно або грошові суми залишаються обтяженими відповідно до ухвали суду про накладення арешту³.

Крім того, питання передання арештованого майна регулюється такими нормами КПК:

¹ Про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі: Директива Європейського Парламенту і Ради 2014/42/ЄС від 03.04.2014. *EUR-Lex: an official EU website*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/42/oj>.

² Загальна інформація щодо управління арештованими активами. *Агентство з розшуку та менеджменту активів*. URL: <https://arma.gov.ua/pages/zagalna-info-vidnosno-upravlinnya-arest-aktivamy>.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

– абз. 7 ч. 6 ст. 100 закріплює, що «речові докази вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості, а речові докази, зазначені в абзаці першому цієї частини, такої самої вартості – для їх реалізації з урахуванням особливостей, визначених законом»;

– ч. 7 ст. 100 визначає, що «у випадках, передбачених пунктами 2, 4 та абзацом сьомим частини шостої цієї статті, слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до слідчого судді Вищого антикорупційного суду, або до суду під час судового провадження, яке розглядається згідно із статтями 171–173 цього Кодексу. Прокурор у випадку, передбаченому абзацом сьомим частини шостої цієї статті, не пізніше наступного робочого дня з моменту постановлення ухвали слідчого судді, суду надсилає копію цієї ухвали Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, із зверненням щодо прийняття активів, а також вживає невідкладних заходів щодо передачі цих активів Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»;

– ч. 8 ст. 100 встановлює, що «реалізація, технологічна переробка або знищення речових доказів ... у випадках, якщо такі речові докази передані Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, – відповідно до закону та прийнятих на його виконання актів законодавства»¹.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

Також серед основних законодавчих нормативно-правових актів, які регламентують як передання, так і управління арештованим у кримінальному провадженні майном, варто назвати наступні:

– ЦК України, в главі 70 (ст. ст. 1029–1045) якого визначаються особливості управління майном на підставі договору¹;

– закон «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», який у п. 4 ч. 1 ст. 1 визначає термін «управління активами», у розділі III закріплює процедуру прийняття активів в управління Національним агентством (ст. 19), особливості управління грошовими коштами та банківськими металами (ст. 20), питання управління рухомим та нерухомим майном, цінними паперами, майновими та іншими правами (ст. 21), особливості управління активами у виняткових випадках (ст. 21¹), питання контролю за ефективністю управління активами (ст. 22), управління конфіскованими активами (ст. 23) та надходжень від управління активами (ст. 24)².

Виходяче з вищенаведеного, помітно, що передання арештованого майна в управління є кримінальною процесуальною діяльністю, а управління таким майном – ні. Тому інститут управління арештованим майном регламентується поряд із положеннями законів України, зокрема «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», також і підзаконних нормативно-правових актів. Зокрема:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 11.07.2018 № 613 встановлює, що АРМА відповідно до покладених на нього завдань організовує здійснення заходів, пов'язаних з проведенням оцінки, веденням обліку активів та управління активами, в тому числі їх зберіганням (збереженням), переміщенням, охороною, страхуванням для цілей їх подальшої передачі в управління або для реалізації; здійснює відбір юридичних

¹ Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

² Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2.

осіб, які здійснюють реалізацію арештованих активів, управителів активів, державних банків та інших осіб, які можуть надавати АРМА послуги, виконувати роботи, необхідні для виконання його завдань, у порядку, встановленому законодавством про публічні закупівлі; здійснює відбір суб'єктів оціночної діяльності за результатами конкурсу у порядку, встановленому АРМА; укладає з юридичними та фізичними особами цивільно-правові угоди з питань, пов'язаних з проведенням оцінки та управління активами, у тому числі щодо їх зберігання (збереження), переміщення, охорони, страхування; здійснює управління коштами у готівковій та безготівковій формі у будь-якій валюті, а також банківськими металами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, а також у позовному провадженні у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, відкриває депозитні та поточні (для цілей функціонування депозитних рахунків) рахунки у відповідній валюті або банківському металі у державних банках, розміщує кошти, у тому числі ті, що одержані від реалізації активів, або банківські метали на таких рахунках; здійснює заходи, пов'язані з фактичним прийняттям активів в управління за зверненням прокурора або слідчого за вказівкою прокурора, приймає від прокурора активи згідно з актами приймання-передачі, передає за договором управління активи управителеві в управління згідно з актами приймання-передачі; здійснює управління рухомим та нерухомим майном, цінними паперами, майновими та іншими правами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні або у позовному провадженні у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, у порядку, встановленому законодавством; здійснює управління активами у вигляді частки у статутному (складеному) капіталі чи акцій, паїв банку, страховика, кредитної спілки, управителя фонду операцій з нерухомістю, лізингової компанії, факторингової компанії, ломбарду в порядку, встановленому законодавством; здійснює контроль за ефективністю управління активами, переданими АРМА в управління, у тому числі щодо страхування активів та належного зберігання/утримання; тощо¹.

¹ Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 № 613. *Офіційний вісник України*. 2018. № 68. Стор. 32. Ст. 2272.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про відбір на конкурсних засадах юридичних осіб, які здійснюють реалізацію арештованих активів» від 09.08.2017 № 558 установила, що «відбір юридичних осіб, які здійснюють реалізацію арештованих активів, проводиться Національним агентством з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі»»¹.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку реалізації арештованих активів на електронних торгах» від 27.09.2017 № 719 визначає механізм реалізації майна, майнових та інших прав, на які накладено арешт у кримінальному провадженні або у позовному провадженні у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, на електронних торгах за принципом аукціону засобами електронної торгової системи через веб-сайт організатора².

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Міжвідомчу комісію з питань реалізації активів» від 11.10.2017 № 768 затверджує склад Міжвідомчої комісії з питань реалізації активів та Положення про Міжвідомчу комісію з питань реалізації активів, завданням якої є розгляд та вирішення питань стосовно погодження рішень АРМА про передачу для реалізації активів, вартість яких перевищує 20 тисяч розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня відповідного року, які перебувають в управлінні АРМА та підлягають реалізації як захід самостійного виконання останнім судового рішення про конфіскацію, спеціальну конфіскацію активів, стягнення в дохід держави активів³.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення контролю за ефективністю управління активами» від 10.05.2018 № 351 визначає механізм здійснення АРМА контролю за ефективністю управління активами, які проводяться управителем відповідно до умов договору про управління активом, з метою визначення досягнутих результатів управління активом і співвідношення їх з очікуваними результатами

¹ Про відбір на конкурсних засадах юридичних осіб, які здійснюють реалізацію арештованих активів: постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 № 558. *Офіційний вісник України*. 2017. № 66. Стор. 21. Ст. 1954.

² Про затвердження Порядку реалізації арештованих активів на електронних торгах: постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2017 № 719. *Офіційний вісник України*. 2017. № 80. Стор. 132. Ст. 2448.

³ Про Міжвідомчу комісію з питань реалізації активів: : постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2017 № 768. *Офіційний вісник України*. 2017. № 84. Стор. 26. Ст. 2569.

такого управління відповідно до умов договору про управління активом¹.

6. Наказ Міністерства юстиції «Про затвердження Порядку реалізації арештованого майна» від 29.09.2016 № 2831/5 визначає особливості реалізації арештованого майна, а саме рухомого або нерухомого майна боржника (крім майна, вилученого з цивільного обороту, обмежено оборотоздатного майна та цінних паперів), на яке звернено стягнення і яке підлягає примусовій реалізації, шляхом проведення електронних аукціонів або аукціонів за фіксованою ціною².

7. Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів «Про затвердження Положення про порядок винесення приписів» від 15.02.2018 № 43 встановлює порядок організації винесення, оформлення та обліку приписів про усунення порушення вимог законодавства з питань, пов'язаних з проведенням оцінки, веденням обліку та управління активами³.

8. Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів «Про затвердження Положення про уповноважених осіб Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 02.05.2018 № 93 визначає правовий статус, права та обов'язки уповноважених осіб Національного агентства. Зокрема, основними завданнями уповноважених осіб є виявлення та розшуком активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні; управлінням активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнуто за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими; здійсненням міжнародного співробітництва в сфері виявлення, розшуку та управління активами⁴.

¹ Про затвердження Порядку здійснення контролю за ефективністю управління активами: постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 № 351. *Офіційний вісник України*. 2018. № 41. Стор. 19. Ст. 1449.

² Про затвердження Порядку реалізації арештованого майна: наказ Міністерства юстиції України від 29.09.2016 № 2831/5. *Офіційний вісник України*. 2016. № 76. Стор. 179. Ст. 2558.

³ Про затвердження затвердження Положення про порядок винесення приписів: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів від 15.02.2018 № 43. *Офіційний вісник України*. 2017. № 19. Стор. 73. Ст. 646.

⁴ Про затвердження Положення про уповноважених осіб Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від

9. Спільний наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, та Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку взаємодії Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, і Національної поліції України під час здійснення заходів з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні» від 13.07.2018 № 140/608 визначає механізм залучення працівників поліції, поліцейських до забезпечення публічної безпеки і порядку у разі наявності обґрунтованих підстав вважати, що існує загроза життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці під час здійснення Національним агентством заходів з управління активами, а саме: прийняття Національним агентством активів в управління, що включає доступ до приміщень, документів, можливість фактичного володіння активом; передання активів, що перебувають в управлінні Національного агентства, управителеві за договором управління, юридичним особам, які здійснюють реалізацію арештованих активів на прилюдних торгах (аукціонах) або електронних торгах, або іншим особам, які надають Національному агентству послуги, виконують роботи, пов'язані зі здійсненням заходів з управління активами; необхідність забезпечення доступу до активів посадових та службових осіб Національного агентства, суб'єктів оціночної діяльності та інших осіб, які надають Національному агентству послуги, виконують роботи, пов'язані зі здійсненням заходів з управління активами; проведення інших заходів з управління активами¹.

10. Накази Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства внутрішніх справ України «Деякі питання надання Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, доступу до інформаційних

корупційних та інших злочинів від 02.05.2018 № 93. *Офіційний вісник України*. 2018. № 48. Стор. 221. Ст. 1697.

¹ Про затвердження Порядку взаємодії Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, і Національної поліції України під час здійснення заходів з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства внутрішніх справ від 13.07.2018 № 140/608. *Офіційний вісник України*. 2018. № 64. Стор. 134. Ст. 2195.

ресурсів єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України» від 19.09.2018 № 291/771¹, «Про затвердження Порядку надання Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, відомостей із персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України» від 19.09.2018 № 292/770², накази Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку надання Державною фіскальною службою України інформації з Державного реєстру фізичних осіб-платників податків про доходи фізичних осіб на запити Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 20.09.2018 № 293/769³, «Про затвердження Порядку отримання Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інформації про рахунки платників податків, які взяті на облік у контролюючих органах» від 20.09.2018 № 294/770⁴, наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії АРМА

¹ Деякі питання надання Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, доступу до інформаційних ресурсів єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства внутрішніх справ України від 19.09.2018 № 291/771. *Офіційний вісник України*. 2018. № 85. Стор. 58. Ст. 2808.

² Про затвердження Порядку надання Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, відомостей із персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства внутрішніх справ України від 19.09.2018 № 292/770. *Офіційний вісник України*. 2018. № 86. Стор. 121. Ст. 2859.

³ Про затвердження Порядку надання Державною фіскальною службою України інформації з Державного реєстру фізичних осіб - платників податків про доходи фізичних осіб на запити Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства фінансів України від 20.09.2018 № 293/769. *Офіційний вісник України*. 2018. № 85. Стор. 59. Ст. 2809.

⁴ Про затвердження Порядку отримання Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інформації про рахунки платників податків, які взяті на облік у контролюючих органах: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства фінансів України від 20.09.2018 № 294/770. *Офіційний вісник України*. 2018. № 86. Стор. 124. Ст. 2860.

та Міністерства соціальної політики України» від 20.10.2021 № 413/600¹ з метою забезпечення інформаційної взаємодії Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, з іншими відомствами під час виявлення, розшуку та арешту майна, а також управління арештованим майном установили, що АРМА має безпосередній доступ до інформаційних ресурсів співпрацюючих відомств і право на отримання за запитом інформації з них.

11. Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку взаємодії Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, та Міністерства юстиції України при виконанні судових рішень про конфіскацію, спеціальну конфіскацію, стягнення активів в дохід держави в кримінальному провадженні» від 29.01.2020 № 58/299/5 визначає механізм взаємодії АРМА та Мін'юсту при виконанні судових рішень про конфіскацію, спеціальну конфіскацію, стягнення активів в дохід держави в кримінальному провадженні, які перебувають в управлінні АРМА, направлення їх для примусового виконання до органів державної виконавчої служби, процедуру подання державними виконавцями АРМА інформації про стан виконання судових рішень про конфіскацію та про кошти, одержані від реалізації активів, у виконавчих провадженнях, відкритих за такими рішеннями, що підлягає внесенню до Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні².

12. Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів «Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр активів, на які накладено арешт у

¹ Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії АРМА та Міністерства соціальної політики України: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства соціальної політики України від 20.10.2021 № 413/600. *Офіційний вісник України*. 2021. № 88. Стор. 687. Ст. 5732.

² Про затвердження Порядку взаємодії Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, та Міністерства юстиції України при виконанні судових рішень про конфіскацію, спеціальну конфіскацію, стягнення активів в дохід держави в кримінальному провадженні: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства юстиції України від 29.01.2020 № 58/299/5. *Офіційний вісник України*. 2020. № 12. Стор. 258. Ст. 515.

кримінальному провадженні» від 01.10.2020 № 418 визначає порядок формування та ведення Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, а також отримання відомостей з нього з метою систематизації відомостей про застосування арешту активів як заходу забезпечення кримінального провадження чи цивільного судочинства в єдиній електронній базі даних; забезпечення органів прокуратури, досудового розслідування та АРМА актуальною інформацією про активи, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; прозорості діяльності АРМА з управління активами, переданими АРМА для здійснення визначених законодавством заходів з управління ними¹.

13. Наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів «Про затвердження форм документів, що складаються під час здійснення контролю за ефективністю управління активами» від 29.01.2021 № 41 затверджує форми повідомлення про проведення виїзної перевірки, акта про протидію контролю, довідки за результатами здійснення контролю ефективності управління активами у формі виїзної перевірки, довідки за результатами здійснення контролю ефективності управління активами у формі камеральної перевірки².

Отже, нормативно-правова база інституту управління арештованими активами, на відміну від накладення арешту на майно в кримінальному провадженні, представлена не тільки Конституцією України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законами України, а й низкою підзаконних нормативно-правових актів.

Контрольні питання

1. Якими нормативно-правовими актами регулюється накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом, у кримінальному провадженні?

¹ Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів від 01.10.2020 № 418. *LIGA:ZAKON: головний правовий портал України*. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE35500.html.

² Про затвердження форм документів, що складаються під час здійснення контролю за ефективністю управління активами: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів від 29.01.2021 № 41. *Офіційний вісник України*. 2021. № 15. Стор. 112. Ст. 601.

2. Назвіть основні міжнародно-правові акти, за допомогою яких регулюється діяльність з арешту електронних активів, одержаних злочинним шляхом, у кримінальному провадженні?

3. Якими положеннями КПК України визначаються основні засади та порядок накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом, у кримінальному провадженні?

4. Якими законами України регламентується накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом, у кримінальному провадженні?

5. Чи є підзаконні нормативно-правові акти складовою кримінального процесуального законодавства, яке регулює накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом, у кримінальному провадженні?

3. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Процесуальний порядок накладення арешту на майно в кримінальному провадженні регламентується главою 17 (ст. ст. 170–175) КПК України¹.

Умовно діяльність з накладення арешту на майно в кримінальному провадженні можна поділити на окремі етапи:

– прийняття рішення про наявність підстав для застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження;

– у невідкладних і виключних випадках накладення арешту на майно або кошти, зокрема на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах, за рішенням Директора НАБУ(або його заступника), погодженим прокурором (вказаний етап є додатковим, а не основним, і може здійснюватися детективами НАБУ);

– звернення з клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду;

– розгляд клопотання та вирішення питання про арешт майна;

– виконання ухвали про арешт майна.

Приймаючи рішення про накладення арешту на майно, передусім слід переконатися в наявності фактичних підстав накладення арешту на майно в кримінальному провадженні, тобто сукупності достатніх відомостей (фактичний склад), які вказують на необхідність тимчасового позбавлення підозрюваного, обвинуваченого, інших передбачених законом осіб права на відчуження, розпорядження та (або) користування майном², а саме сукупності підстав чи розумних підозр вважати, що таке майно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна. Заборона або обмеження користування, розпорядження майном можуть бути застосовані лише у разі, коли існують обставини, які підтверджують, що їх незастосування призведе до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення,

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

² Котова А.С. Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2020. С. 137.

пересування, передачі такого майна. Окрім того, враховуючи, що накладення арешту є заходом забезпечення кримінального провадження, його застосування згідно з ч. 3 ст. 132 КПК України не допускається, якщо слідчий, дізнавач, прокурор не доведе, що: існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження; потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, дізнавача, прокурора; може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, дізнавач, прокурор звертається із клопотанням.

Відповідно арешт у кримінальному провадженні може накладатися на наступні об'єкти:

– з метою забезпечення збереження речових доказів на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно було знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегло на собі його сліди або містить інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення (ст. 98, ч. 3 ст. 170 КПК України);

– на комп'ютерні системи чи їх частини – лише у випадках, якщо вони отримані внаслідок вчинення кримінального правопорушення або є засобом чи знаряддям його вчинення, або зберегли на собі сліди кримінального правопорушення, або для забезпечення спеціальної конфіскації, конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, або якщо їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, а також якщо доступ до комп'ютерних систем чи їх частин обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (абз. 2 ч. 3 ст. 170 КПК України);

– майно, на яке раніше накладено арешт відповідно до інших актів законодавства (абз. 3 ч. 3 ст. 170 КПК України);

– майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або третьої особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно підлягатиме спеціальній конфіскації;

– майно третьої особи, якщо вона набула його безоплатно або за ціною, вищою чи нижчою за ринкову вартість, і знала або повинна була знати, що таке майно відповідає будь-якій з таких ознак, як: одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна; призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення; були предметом кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), а у разі, коли його не встановлено, – переходять у власність держави; були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення, крім тих, що повертаються власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання;

– майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності достатніх підстав вважати, що суд у передбачених кримінальним законодавством випадках може призначити покарання у виді конфіскації майна або застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна;

– майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову у кримінальному провадженні, а так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження.

Крім того, у ч. 10 ст. 170 КПК України зазначається, що у встановленому КПК порядку арешт може бути накладений на «рухоме чи нерухоме майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що

знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, віртуальні активи, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна»¹.

Разом із тим забороняється накладати арешт на:

- кошти на єдиному рахунку, відкритому у порядку, визначеному ст. 35¹ ПК України;
- кошти на рахунках платників у системі електронного адміністрування податку на додану вартість;
- кошти, що перебувають на поточних рахунках із спеціальним режимом використання;
- кошти, що перебувають на поточних рахунках із спеціальним режимом використання, відкритих відповідно до ст. 19¹ закону України «Про теплопостачання»;
- кошти, що перебувають на поточних рахунках із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків за інвестиційними програмами;
- кошти, що перебувають на поточних рахунках із спеціальним режимом використання для кредитних коштів, відкритих відповідно до ст. 26¹ закону України «Про теплопостачання» і ст. 18¹ закону України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення»;
- кошти, що перебувають на спеціальному рахунку експлуатуючої організації (оператора) відповідно до закону України «Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки»
- майно, якщо воно перебуває у власності добросовісного набувача, крім арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів.
- майно/кошти банку, віднесеного до категорії неплатоспроможних, банку, щодо якого прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку з підстав, визначених ст. 77 закону України «Про банки і банківську діяльність» (крім ліквідації банку за рішенням його власників);
- майно/кошти Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також заборона вчинення дій іншим особам під час реалізації

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

Фондом гарантування вкладів фізичних осіб майна банку, віднесеного до категорії неплатоспроможних, та банку, що ліквідується відповідно до закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»;

– кошти, які знаходяться в Національному банку України або іншому банку на рахунках, відкритих Центральному депозитарію цінних паперів та/або кліринговим установам, для забезпечення здійснення грошових розрахунків;

– майно, якщо воно перебуває у власності добросовісного набувача, крім арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів.

Окремо варто зазначити, що вартість активів, які належить арештувати з метою забезпечення цивільного позову або стягнення отриманої неправомірної вигоди, повинна бути співмірною розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або зазначеної у цивільному позові, розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою. Також арешт може бути накладений на майно, на яке раніше накладено арешт відповідно до інших актів законодавства. У такому разі виконанню підлягає ухвала слідчого судді, суду про накладення арешту на майно відповідно до правил КПК України.

За потреби задля виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, слідчому, прокуророві слід вжити необхідних заходів, зокрема витребувати необхідну інформацію у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб¹. Зокрема, з метою виявлення майна, на яке може бути накладено арешт, сторона обвинувачення має отримати та опрацювати інформацію з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Державного земельного кадастру, Реєстру власників транспортних засобів, Державного судного реєстру, Державного реєстру обтяжень рухомого майна, Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, Єдиного державного реєстру декларацій, Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство, Державного реєстру актів

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

цивільного стану громадян та інших державних реєстрів¹, Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, Єдиного реєстру боржників, Інформації про суб'єктів господарювання, які мають податковий борг.

Під час досудового розслідування також доцільно спрямувати запити до банківських установ (щодо наявності рахунків особи у певної фізичної або юридичної особи), Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (щодо власників іменних цінних паперів та власників, які володіють значними пакетами акцій (10 відсотків і більше статутного капіталу акціонерних товариств), органів Державної податкової служби України (щодо подання певними особами декларацій про майновий стан і доходи), Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (щодо виявлення, розшуку, проведення оцінки та управління активами), страхових компаній (щодо застрахованого майна, а також повідомлення про факти страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів), а також інших органів державної влади та місцевого самоврядування².

Також, ураховуючи, що обставини, які підтверджують наявність підстав для застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як арешт майна, а саме – «... що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення»³, є елементом предмету доказування в кримінальному провадженні, варто наголосити, що виявлення та розшук майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному

¹ Мала О., Місюра Л. Накладення арешто на майно в кримінальному провадженні. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 1. С. 117.

² Там же, С. 117.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

провадженні, є складовою доказування та здійснюється засобами, визначеними в ст. 93 КПК України. Зокрема, з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт, органи досудового розслідування проводять слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, витребують та отримують від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речі, документи, відомості, висновки експертів, висновки ревізій та акти перевірок, проводять інші процесуальні дії, визначені КПК.

Як приклад, у 2018 році з метою розшуку майна, на яке може бути накладено арешт, слідчі органів Національної поліції провели 4477 обшуків, у ході яких було знайдено майно вартістю 26655 тис. грн., у 2019 році відповідно 5373 і 34920 тис. грн., у 2020 – 6035 і 33625 тис. грн., у 2021 – 5878 і 104653 тис. грн., у січні–травні 2022 – 1198 і 38366 тис. грн. Також для виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт, слідчими органів Національної поліції у 2018 році було надано 14892 доручень щодо розшуку майна, за якими було розшукано майно вартістю 18887 тис. грн., у 2019 році відповідно 19811 і 115559 тис. грн., у 2020 – 33625 і 25788 тис. грн., у 2021 – 15348 і 59079 тис. грн., у січні–травні 2022 – 3197 і 28652 тис. грн.

Згідно з ч. 9 ст. 170 КПК України у невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора НАБУ (або його заступника), погодженим прокурором, може бути *накладено попередній арешт* на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи застосовуються строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна. Якщо у вказаний строк прокурор не звернувся до слідчого судді із клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно або кошти негайно повертаються особі.

Наступним етапом накладення арешту на майно в кримінальному провадженні є *звернення з клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду*. Суб'єктом такого звернення є

прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач.

Зокрема, згідно зі статистичними даними слідчі органів Національної поліції з метою відшкодування завданих кримінальними правопорушеннями збитків у 2018 році зверталися з 6977 клопотань про арешт майна, з яких було задоволено 6767, у 2019 році відповідно 5705 і 5100, у 2020 – 6898 і 6067, у 2021 – 8024 і 7330, січні–травні 2022 – 2331 і 1507.

Зміст клопотання про арешт майна дещо різниться залежно від суб'єкта його подання та визначений у ч. ч. 2, 3 ст. 171 КПК України. У клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна повинно бути зазначено:

- підстави і мету відповідно до положень ст. 170 КПК України та відповідне обґрунтування необхідності арешту майна;
- перелік і види майна, що належить арештувати;
- документи, які підтверджують право власності на майно, що належить арештувати, або конкретні факти і докази, що свідчать про володіння, користування чи розпорядження підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, третіми особами таким майном;
- розмір шкоди, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, у разі подання клопотання відповідно до ч. 6 ст. 170 КПК України.

При цьому до клопотання повинні долучатися в якості додатків оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання.

У випадку подання цивільним позивачем у кримінальному провадженні клопотання про арешт майна підозрюваного, обвинуваченого, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третіх осіб для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, таке клопотання обов'язково повинне містити відомості про розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, розмір позовних вимог, а також докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди.

Окремо варто наголосити, що слідчий, прокурор зобов'язані звернутися з клопотанням про арешт тимчасово вилученого майна у строк не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, а у разі тимчасового вилучення майна під час огляду, обшуку на підставі ухвали слідчого судді – протягом 48 годин після вилучення

майна. У зворотному випадку таке майно повинно бути негайно повернутим особі, в якій його вилучили.

Накладення арешту на майно є різновидом заходів забезпечення кримінального провадження, у зв'язку з чим подання клопотання про його застосування на підставі ухвали слідчого судді або суду подається відповідно до ч. 2 ст. 132 КПК України. А саме – клопотання про арешт майна подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, – до Вищого антикорупційного суду. Це є загальним правилом і не залежить від віддаленості району, де розміщено майно, на яке може бути накладено арешт¹.

Розгляд клопотання та вирішення питання про арешт майна здійснюється слідчим суддею, судом у судовому засіданні з дотриманням вимог ст. ст. 172, 173 КПК України.

Розгляд клопотання про арешт майна відбувається не пізніше двох днів з дня його надходження до суду, за участю слідчого та/або прокурора, цивільного позивача, якщо клопотання подано ним, підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, і за наявності – також захисника, законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. Неприбуття цих осіб у судові засідання не перешкоджає розгляду клопотання.

Клопотання про арешт майна, яке не було тимчасово вилучене, може розглядатися без повідомлення підозрюваного, обвинуваченого, іншого власника майна, їх захисника, представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Якщо слідчий суддя, суд встановив, що клопотання про арешт майна подано без додержання вимог ст. 171 КПК України, повертає його прокурору, цивільному позивачу та встановлює строк в сімдесят дві години або з урахуванням думки слідчого, прокурора чи цивільного позивача менший строк для усунення недоліків, про що постановляє ухвалу.

Під час розгляду клопотання про арешт майна слідчий суддя вправі за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які

¹ Морощка Н. Арешт майна в кримінальному провадженні: 5 основних тез. *LegalHub.Online*. URL: <https://legalhub.online/kryminalne-pravo/aresht-majna-v-kryminalnomu-provadhenni-5-osnovnyh-tez/>.

матеріали, що мають значення для вирішення питання про арешт майна. Розглядаючи клопотання про арешт майна слідчий суддя, суд з метою прийняття рішення переконується в наявності підстав, зазначених у ч. 3 ст. 132 і ч. 1 ст. 170 КПК України. Також відповідно до ч. 2 ст. 173 КПК України під час вирішення питання про арешт майна слідчий суддя, суд зобов'язані враховувати наступні обставини:

- правову підставу для арешту майна;
- можливість використання майна як доказу у кримінальному провадженні;
- наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність;
- можливість спеціальної конфіскації майна;
- розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою;
- розумність та співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження;
- наслідки арешту майна для підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб.

Також згідно з ч. 10 ст. 100 КПК України під час вирішення питання щодо спеціальної конфіскації насамперед має бути вирішене питання про повернення грошей, цінностей та іншого майна власнику (законному володільцю) та/або про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Застосування спеціальної конфіскації здійснюється тільки після доведення в судовому порядку стороною обвинувачення, що власник (законний володільць) грошей, цінностей та іншого майна знав про їх незаконне походження та/або використання. У разі відсутності у винної особи майна, на яке може бути звернене стягнення, крім майна, яке підлягає спеціальній конфіскації, збитки, завдані потерпілому, цивільному позивачу, відшкодовуються за рахунок коштів від реалізації конфіскованого майна, а частина, що залишилася, переходить у власність держави.

За результатами розгляду клопотання про арешт майна може бути прийнято рішення або про його задоволення, або про відмову в його задоволенні.

Слідчий суддя, суд приймають рішення про відмову в задоволенні клопотання про арешт майна у випадках, якщо:

– особа, яка його подала, не доведе необхідність такого арешту та наявність ризиків приховування, знищення, перетворення, відчуження електронних активів, про арешт яких вирішується питання;

– зазначені в клопотанні майно є тим, на яке забороняється накладення арешту (згідно з абз. 3 ч. 3, абз. 2 ч. 10 ст. 170, абз. 2, 4 ч. 1 ст. 173 КПК України).

У разі прийняття рішення про задоволення клопотання про арешт майна, слідчий суддя, суд застосовує найменш обтяжливий спосіб арешту майна та зобов'язаний застосувати такий спосіб арешту майна, який не призведе до зупинення або надмірного обмеження правомірної підприємницької діяльності особи, або інших наслідків, які суттєво позначаються на інтересах інших осіб.

За результатами розгляду клопотання про арешт майна, у разі його задоволення слідчим суддею, судом постановляється ухвала, в якій зазначається:

- перелік майна, на яке накладено арешт;
- підстави застосування арешту;
- заборону, обмеження розпоряджатися або користуватися майном у разі їх передбачення та вказівку на таке майно;
- порядок виконання ухвали із зазначенням способу інформування заінтересованих осіб.

Зазвичай слідчі судді спершу ухвалюють рішення про арешт активів, а далі, з метою забезпечення його виконання, ухвалюють рішення про їх передачу в управління АРМА. Проте є випадки, коли питання арешту активів та передачі їх в управління АРМА вирішувались в одному судовому рішенні¹. Акцентуємо увагу на тому, що лише слідчий суддя, суд у своєму рішенні (ухвалі) уповноважені визначити способи управління арештованим майном. АРМА не має дискреційних повноважень щодо вибору шляху управління. Як прикладом, станом на 25 липня 2022 року в тексті 13 ухвал про арешт майна в кримінальному провадженні не визначено чіткий спосіб управління активами, що фактично унеможливило ефективне розпорядження ними².

¹ Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 79.

² АРМА: від 24 лютого до агентства надходить вчетверо більше ухвал про передачу активів. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-arma-ukhvaly-pro-peredachu-aktyviv/31959334.html>.

При цьому копія ухвали негайно після її постановлення вручається слідчому, прокурору, а також присутнім під час оголошення ухвали:

– фізичній або юридичній особі, щодо майна якої вирішувалося питання про арешт, – при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення збереження речових доказів;

– підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, третій особі – при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення спеціальної конфіскації;

– підозрюваному, обвинуваченому, засудженому або юридичній особі, щодо якої здійснюється провадження, – при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;

– підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, фізичній чи юридичній особі, яка відповідно до закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичній особі, щодо якої здійснюється провадження, – при вирішенні питання про арешт майна з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

У разі відсутності названих вище осіб під час оголошення ухвали копія ухвали надсилається їм не пізніше наступного робочого дня після її постановлення.

Підозрюваний, обвинувачений, треті особи відповідно до абз. 7 ч. 7 ст. 173 КПК України мають право оскаржити судові рішення щодо арешту майна.

Виконання ухвали про арешт майна в кримінальному провадженні згідно зі ст. 175 КПК України виконується негайно слідчим, прокурором. Проте, фактично, слідчий і прокурор офіційно звертаються зі зверненням до відповідних уповноважених органів із вимогою накладити арешт на зазначене у постановленій слідчим суддею, судом ухвалі майно та передати його указаним суб'єктам. Найчастіше в ухвалах про арешт майна в кримінальному провадженні вказується про передачу майна, на яке накладено арешт, в управління АРМА. Як зазначається в абз. 2 ст. 19 закону «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку

та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», активи приймаються в управління на підставі ухвали слідчого судді, суду чи згоди власника активів, копії яких надсилаються Національному агентству не пізніше наступного робочого дня після їх винесення (надання) з відповідним зверненням прокурора¹. При цьому на прокурора покладається обов'язок ужити «невідкладних заходів щодо передачі цих активів Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»².

Наголошуємо, що ухвала слідчого судді, суду про передання активів в управління АРМА не має окремої назви у КПК України. В абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК України вона називається «рішення слідчого судді, суду». На практиці слідчі судді та суди виносять такі ухвали як вирішення питання про порядок виконання ухвали про арешт майна (якщо відповідна ухвала виноситься окремо від ухвали про арешт майна), або ж приймають рішення про передачу активу в управління у межах тексту ухвали про накладення на нього арешту. При цьому в рішенні слідчого судді, суду про передачу активів в управління АРМА повинні міститися відомості про повноваження особи, яка звернулася з клопотанням про передачу активу в управління; факт попереднього накладення арешту на майно у кримінальному провадженні, чинність, мету й обсяг такого арешту (крім випадків накладення арешту на майно і передачу в управління однією ухвалою); вартість активів; факт визнання активів речовим доказом у кримінальному провадженні; відсутність підстав вважати, що передача активів в управління може завдавати шкоди кримінальному провадженню; чітка ідентифікація активів у резолютивній частині; чітке формулювання у резолютивній частині, що активи передаються АРМА для здійснення заходів з управління ними у межах та у спосіб, визначені законом «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»³.

Майно банку (крім коштів, що знаходяться на кореспондентських рахунках банку), а також кошти та інші цінності

¹ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2.

² Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

³ Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 69–71.

юридичних або фізичних осіб, що перебувають у банку та на які накладено арешт, передаються в управління (перераховуються на рахунки) Національного агентства не пізніше наступного робочого дня після надходження до банку платіжної вимоги, оформленої Національним агентством, та доданих до неї копій звернення прокурора, ухвали слідчого судді, суду про накладення арешту¹.

Разом із тим грошові суми клієнта неплатоспроможного банку, на яке судом накладено арешт до дня віднесення банку до категорії неплатоспроможних, може бути передано приймаючому, перехідному банку чи спеціалізованій установі, утвореній Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, у встановленому законодавством про систему гарантування вкладів фізичних осіб порядку з письмовим повідомленням Фондом гарантування вкладів фізичних осіб особи, в інтересах якої накладено арешт. При цьому передане майно або грошові суми залишаються обтяженими відповідно до ухвали суду про накладення арешту (ч. 8 ст. 173 КПК України). Накладення арешту на майнові права у сфері клірингової діяльності, відбувається шляхом внесення особою, яка провадить клірингову діяльність, змін до системи клірингового обліку або до завершення робочого дня, або наступного робочого дня після завершення всіх розрахунків або припинення зобов'язань за деривативними контрактами, правочинами щодо фінансових інструментів, валютних цінностей та товарними операціями, які були укладені особою, на майнові права якої накладається арешт, на організованому ринку та поза ним, до завершення того робочого дня, коли особою, яка провадить клірингову діяльність, було отримано судове рішення про накладення арешту (абз. 3 ч. 1 ст. 173 КПК України, ст. 64 закону «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»)².

Більш детально порядок виконання ухвали про арешт майна в кримінальному провадженні регламентовано в положеннях підзаконних нормативно-правових актів і стосується тактико-організаційних аспектів застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження.

¹ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2.

² Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88; Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.

Контрольні питання

1. На які етапи можна поділити діяльність з накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом, у кримінальному провадженні?

2. Назвіть підстави для прийняття рішення про застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як арешт майна?

3. На які об'єкти забороняється накладення арешту?

4. Який порядок звернення з клопотанням про арешт майна?

5. Як відбувається розгляд клопотання та вирішення питання про арешт майна?

6. Який зміст клопотання про арешт майна?

7. Який процесуальний порядок виконання ухвали про арешт майна?

4. ТАКТИКА НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Тактика накладення арешту на майно в кримінальному провадженні – це сукупність наукових положень і практичних рекомендацій з організації та планування діяльності з виявлення, розшуку й арешту майна, а також передачі його в управління уповноважених органів задля забезпечення дієвості кримінального провадження, шляхом визначення алгоритму дій осіб, які здійснюють досудове розслідування та управління арештованим у кримінальному провадженні майном.

Арешт майна застосовується по відношенню до виявленого в ході досудового розслідування майна, джерело якого є незаконним (протиправним), яке використовувалося як знаряддя (засіб) учинення кримінального правопорушення, було об'єктом кримінальної протиправної діяльності або містить відомості, що підлягає встановленню під час кримінального провадження. При цьому походження майна та його значення в конкретному кримінальному провадженні повинно бути встановлено органами досудового розслідування та підтверджено доказами. Відповідно тактика накладення арешту на майно в кримінальному провадженні включає в себе рекомендації, спрямовані на вирішення важливих тактичних завдань, які полягають у встановленні особи злочинця та його зв'язків, а також наявного в них майна і джерел його походження. З метою розшуку майна і накладення на нього арешту під час досудового розслідування потрібно водночас виявляти майно, встановлювати його зв'язок з протиправною діяльністю таким чином, щоб отримати дозвіл на їх арешт, та доведення фактів вчинення відповідних кримінальних правопорушень. Вказані завдання є взаємопов'язаними та спрямовані на досягнення кінцевої мети – не дати злочинцям можливості скористатись доходами від свого злочину¹. Для досягнення названих завдань важливо правильно зорганізувати діяльність з розслідування кримінального правопорушення з найперших моментів його виявлення, ретельно її спланувати та налагодити постійну й ефективну взаємодію з іншими

¹ Розшук незаконно отриманих активів: практичний посібник. Базель: Базельський інститут управління, Міжнародний центр з повернення активів, 2015 (оригінал, англійська мова) / 2016 (переклад українською мовою). 144 с. URL: https://baselgovernance.org/sites/default/files/2019-01/tracing_illegal_assets_Ukrainian.pdf.

підрозділами й органами правоохоронних, контролюючих та інших органів.

Накладення арешту є одним із найдієвіших заходів забезпечення кримінального провадження, при цьому він пов'язаний із обмеженням права власності особи, через що його застосування повинно бути виправданим. Відповідно рішення про необхідність накладення арешту на майно повинно бути виваженим і обґрунтованим наявними в кримінальному провадженні доказами. Тому тактика накладення арешту на майно в кримінальному провадженні полягає в ознайомленні з наявними матеріалами, аналізі вихідної інформації та обранні напряму розслідування. При цьому висуваються та перевіряються версії, які стосуються механізму вчинення кримінального правопорушення, особливо способів, предмету посягання, отриманих у результаті протиправних діянь збагачень, причетних до протизаконної діяльності осіб. Зокрема, особливого значення набуває завдання, яке полягає в отриманні доказів існування зв'язку між майном та протизаконною діяльністю, що є однією з фактичних підстав накладення на нього арешту в кримінальному провадженні.

Тому досить часто накладенню арешту передують дії слідчого (детектива), прокурора з виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт, і збирання доказів про їх зв'язок із механізмом учинення розслідуваного кримінального правопорушення. З цією метою потрібно провести слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, а також непроцесуальні дії, спрямовані на встановлення злочинця та його причетності до вчинення конкретного протиправного діяння, в результаті якого було отримано незаконні активи. Тобто важливе місце в розслідуванні взагалі та забезпеченні арешту майна зокрема займає створення фінансової характеристики підозрюваного, яка може бути використана фахівцями для встановлення зв'язку між злочинцями, їхньою незаконною діяльністю та незаконно отриманими активами. Для цього пропонується використовувати простий метод доведення існування невстановлених доходів, які можуть мати незаконний характер, а саме – «аналіз джерел надходження та способу використання коштів». Названий метод дозволяє порівняти протягом певного періоду часу витрати особи та її легальний задекларований дохід. За допомогою вказаного методу можуть бути зібрані непрямі докази вчинення злочину, а також і

прямі докази в юрисдикціях, де «необґрунтовані статки» або «незаконне збагачення» передбачають кримінальне покарання як окремі види злочинів¹.

Визначаючи предмет арешту майна, слідчий має чітко розуміти не лише загальні засади кримінального провадження, імперативні вимоги чинного КПК України, правову природу, мету й способи реалізації арешту майна, а й чітко усвідомлювати об'єкт майнових прав, особливості процесу електронно-цифрового слідоутворення, збору й фіксації цифрових доказів, юридичну природу безготівкових грошових коштів, форми розрахункових операцій тощо. З метою отримання відомостей, наприклад щодо належності нерухомості, переходу прав на нерухомість, слідчий має направити відповідні запити до суб'єктів з реєстрації прав на нерухоме майно. Відомості, приміром, про існування, розмір і походження безготівкових коштів, отримує через банківські виписки, довідки про рух коштів по рахунку. До того ж слідчий має чітко розуміти, яке саме майно підлягатиме арешту, його кількісні характеристики й родові ознаки, з якого рахунку й за якими господарськими операціями отримані відповідні кошти тощо. Цьому може передувати складення протоколу огляду, факт тимчасового доступу слідчого або прокурора до рахунків і банківських документів за рахунком², фінансових, реєстраційних документів.

Крім того, під час розслідування кримінальних правопорушень, у ході та внаслідок вчинення яких було отримано майно, важливо активно використовувати можливості інформаційно-довідкового забезпечення розслідування. Зокрема, потрібно використовувати інформаційні аналітично-розшукові системи Національної поліції України, Служби безпеки України. Також будуть корисними інформаційні масиви НАБУ, Національного агентства з питань запобігання корупції, неформальних міжнародних організацій, таких як EGMONT GROUP. Остання є асоціацією 127 підрозділів фінансової розвідки (FIU) з усього світу, які погодилися надавати один одному інформацію, щоб допомогти в розслідуванні

¹ Розшук незаконно отриманих активів: практичний посібник. Базель: Базельський інститут управління, Міжнародний центр з повернення активів, 2015 (оригінал, англійська мова) / 2016 (переклад українською мовою). С. 20, 21. URL: https://baselgovernance.org/sites/default/files/2019-01/tracing_illegal_assets_Ukrainian.pdf.

² Зелькіна Т.Є. Сутність та актуальні питання арешту майна в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (16). С. 385–392; Зелькіна Т.Є. Обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування: дис. ... доктора філософії. Київ, 2021. С. 211.

кримінальних правопорушень. Правоохоронні органи держави-члена групи EGMONT можуть звернутися до фінансової розвідки іншої держави-члена через її FIU для отримання даних, які можуть бути використані для створення фінансової характеристики підозрюваного. Ці дані можуть надходити з широкого кола джерел і включати в себе інформацію, отриману від фінансових установ (наприклад, виписки з банківських рахунків, повідомлення про відкриття рахунку і звіти про підозрілі операції), державних установ, засобів електронного банкінгу, постачальників кредитно-фінансових послуг, юридичних фірм та підприємств, що надають послуги бухгалтерського обліку, агентів з продажу нерухомості, підприємств, що надають послуги з відкриття та управління трастами та компаніями, і бізнес-конкурентів. Наявна інформація включає як відомості про банківські рахунки, так кримінальну інформацію та документи, які можуть зберігатися в національних реєстрах¹.

Особливого значення своєчасне налагодження взаємодії між суб'єктами, уповноваженими як здійснювати кримінальне провадження, так і виявляти, розшукувати та накладати арешт на майно, набуває в умовах воєнного стану. Як приклад, у кримінальних провадженнях щодо воєнних кримінальних правопорушень розшук, арешт і конфіскація активів, причетних до воєнних злочинів росії, здійснює Task Force. Його учасниками є: Офіс Генерального прокурора, Національне агентство з питань запобігання корупції, Міністерство закордонних справ, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України, Національна поліція та Держфінмоніторинг. Більше того, Task Force взаємодіє з іншими країнами, зокрема із США та Європейським Союзом, щодо обміну даними про активи осіб, причетних до воєнних злочинів, а також щодо імплементації санкцій та протидії фізичним і юридичним особам, які порушують ці санкції².

¹ Розшук незаконно отриманих активів: практичний посібник. Базель: Базельський інститут управління, Міжнародний центр з повернення активів, 2015 (оригінал, англійська мова) / 2016 (переклад українською мовою). С. 38. URL: https://baselgovernance.org/sites/default/files/2019-01/tracing_illegal_assets_Ukrainian.pdf; Бусол О.Ю., Романюк Б.В. Розслідування діяльності організованих злочинних об'єднань: сучасна специфіка та новітня методика. *Вчені записки ТНУ імен В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. № 1. Том 30 (69). С. 82.

² Кожен може долучитися до арешту та конфіскації майна агресора – в Україні запустили портал повідомлень про активи осіб, причетних до агресії РФ проти України. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/kozen-moze-dolucitisya-do-arestu-ta-konfiskaciyi-maina-agresora-v-ukrayini-zapustili-portal-povidomlen-pro-aktiv-i-osib-pricetnix-do-agresiyi-rf-proti-ukrayini>.

Крім того, однією з особливостей накладення арешту на майно в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану є те, що в Україні Task Force з розшуку, арешту та конфіскації активів причетних до воєнних злочинів росії, запущено Портал повідомлень викривачів про активи осіб, причетних до агресії росії проти України за посиланням <https://reportsassets.nazk.gov.ua>. Через новий ресурс кожен може швидко та зручно поділитися з Task Force відомою інформацією про статки російських чи білоруських посадовців, лідерів думок та всіх, хто організаційно, фінансово та інформаційно підтримує війну в Україні¹.

На обов'язковості вжиття необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, наголошено в абз. 2 ч. 1 ст. 170 КПК України. При цьому законодавець чітко вказує один із способів виявлення та розшуку майна, яке може бути арештовано, – витребування необхідної інформації у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб².

З наведеного вище помітно, що одним із суб'єктів, з яким тісно взаємодіють органи досудового розслідування під час пошуку майна з метою забезпечення його арешту, є Національне агентство (АРМА), яке є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнено за

¹ Баконіна О. В Україні запустили портал повідомлень про активи осіб, причетних до агресії рф. *ЮРЛІГА*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/210306_v-ukran-zapustili-portal-povdomlen-pro-aktivi-osb-prichetnikh-do-agres-rf.

² Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими¹.

Отже, АРМА відповідно до покладених на нього завдань забезпечує виконання звернень слідчого, детектива, прокурора, слідчого судді з питань виявлення, розшуку активів, а також органів досудового розслідування, прокуратури, суду щодо виявлення, розшуку активів, взаємодіє із зазначеними органами з метою накладення арешту на такі активи та їх конфіскації². Окрім того, АРМА формує та веде Єдиний державний реєстр активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні (далі – Реєстр) з метою:

1) систематизації відомостей про застосування арешту активів як заходу забезпечення кримінального провадження чи цивільного судочинства в єдиній електронній базі даних;

2) забезпечення органів прокуратури, досудового розслідування та АРМА актуальною інформацією про активи, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави;

3) прозорості діяльності АРМА з управління активами, переданими АРМА для здійснення визначених законодавством заходів з управління ними³.

Доступ до такого Реєстру мають не тільки працівники АРМА, а й керівники прокуратур та органів досудового розслідування; прокурори; слідчі; детективи; уповноважені особи органів досудового розслідування, які виконують функції з інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів та ведення спеціальних обліків відповідно до законодавства. Тому при прийнятті рішення про накладення арешту на майно в кримінальному провадженні та отриманні орієнтовної інформації з приводу майна, його джерел, наявності на ньому арешту особа, яка здійснює досудове розслідування, може попередньо самостійно перевірити інформацію, що викликала в неї інтерес, в Реєстрі, а

¹ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2.

² Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 № 613. *Офіційний вісник України*. 2018. № 68. Стор. 32. Ст. 2272.

³ Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів від 01.10.2020 № 418. *LIGA:ZAKON: головний правовий портал України*. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE35500.html.

потім за необхідності звернутися з офіційним письмовим зверненням до АРМА.

При цьому у зверненні органу досудового розслідування чи органу прокуратури (слідчого, або детектива, або прокурора) зазначаються наступні відомості:

1) найменування або прізвище, ім'я та по батькові суб'єкта звернення із зазначенням його актуальних контактних даних (телефонний та електронний зв'язок), адреси для листування;

2) найменування органу досудового розслідування, органу прокуратури, в якому працює суб'єкт звернення (для суб'єктів звернення – слідчих, детективів, прокурорів);

3) прізвище, ім'я та по батькові слідчого (слідчих), детектива (детективів) або прокурора (прокурорів), що здійснює(ють) досудове розслідування або процесуальне керівництво, із зазначенням його (їх) актуальних контактних даних (телефонний та електронний зв'язок) (для суб'єктів звернення – органів досудового розслідування, органів прокуратури);

4) номер кримінального провадження у Єдиному реєстрі досудових розслідувань, з метою забезпечення якого суб'єктом звернення у порядку ст. 170 КПК України вживаються заходи з виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт, шляхом складання звернення;

5) наявні у кримінальному провадженні станом на дату складання звернення відомості про осіб, яким прямо чи опосередковано можуть належати активи, що можуть бути арештовані з метою забезпечення цього кримінального провадження, а також близьких осіб таких осіб та/або третіх осіб, що можуть бути пов'язані з такими особами, зокрема:

– для фізичної особи-резидента – прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, серія (за наявності) та номер паспорта громадянина України (або іншого документа, що посвідчує особу та відповідно до законодавства України може бути використаний на території України для укладення правочинів), дата його видачі та орган, що його видав, реєстраційний номер облікової картки платника податків з Державного реєстру фізичних осіб-платників податків або серія (за наявності) та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника

податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку у паспорті);

– для фізичної особи-нерезидента – прізвище, ім'я та (за наявності) по батькові, дата народження, серія (за наявності) та номер паспорта (або іншого документа, що посвідчує особу та відповідно до законодавства України може бути використаний на території України для укладення правочинів), дата його видачі та орган, що його видав, громадянство, реєстраційний номер облікової картки платника податків з Державного реєстру фізичних осіб-платників податків;

– для юридичної особи-резидента – повне найменування, місцезнаходження, ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань;

– для юридичної особи-нерезидента – повне найменування, місцезнаходження, інші відомості, що дають можливість її ідентифікувати;

б) стислий опис фабули кримінального провадження та правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) КК України;

7) постановка завдання Національному агентству щодо виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані в кримінальному провадженні, та його взаємозв'язок з фактичними обставинами кримінального провадження, що можуть свідчити про вчинення злочину;

8) заходи щодо накладення арешту на майно, вжиті у кримінальному провадженні (на дату звернення) як захід забезпечення цього провадження, включаючи повний перелік та опис (ідентифікаційні ознаки) арештованого майна, наявні відомості про існування та місцезнаходження майна, що може бути арештоване у такому кримінальному провадженні, з обґрунтуванням таких відомостей (припущень), перелік автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, у яких здійснено пошук відомостей про активи, на дату направлення звернення;

9) об'єктивно обґрунтований строк, впродовж якого Національне агентство має забезпечити виконання звернення та надати відповідь, враховуючи ст. 17 Закону;

10) інші відомості, які можуть сприяти Національному агентству в ході виконання звернення (за наявності)¹.

До звернення додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, який засвідчує наявність зазначеного у зверненні кримінального провадження та статус у ньому суб'єкта звернення, якщо ним є слідчий, детектив чи прокурор. Також за потреби Національним агентством запитується додаткова інформація щодо предмета звернення з обґрунтуванням необхідності уточнення. У разі необхідності вжиття Національним агентством заходів з виявлення та розшуку активів, які знаходяться (можуть знаходитися) за межами України, звернення додатково має містити фактичні обставини, що свідчать про правовий зв'язок вказаної у зверненні особи або майна з конкретно визначеною іноземною юрисдикцією (іноземними юрисдикціями).

Національне агентство забезпечує виконання звернень у найкоротший можливий строк, але не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з дня його надходження, або в інший більш тривалий строк, зазначений у зверненні. За результатами вжитих заходів з виявлення, розшуку активів Національне агентство складає відповідь на звернення, в якому зазначаються відомості, що свідчать про існування активів, на які може бути накладено арешт у вказаному у зверненні кримінальному провадженні, а також про їх місцезнаходження чи останнє відоме місцезнаходження. Відповідь складається у письмовій формі, викладається на бланку Національного агентства та підписується Головою Національного агентства або визначеною ним уповноваженою особою Національного агентства. Додатки (за наявності) до відповіді є її невід'ємною частиною. У разі значного обсягу додатків до відповіді

¹ Про затвердження Порядку взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України від 20.10.2017 № 115/197-о/297/586/869/857. *Офіційний вісник України*. 2017. № 89. Стор. 127. Ст. 2740; Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Державного бюро розслідувань щодо виявлення та розшуку активів: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державне бюро розслідувань від 26.04.2021 № 151/262. *Офіційний вісник України*. 2021. № 40. Стор. 292. Ст. 2441; Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Бюро економічної безпеки України щодо виявлення та розшуку активів: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Бюро економічної безпеки України від 22.02.2022 № 54/50. *Офіційний вісник України*. 2022. № 40. Стор. 136. Ст. 2208; Про затвердження Порядку взаємодії АРМА та Офісу Генерального прокурора щодо виявлення та розшуку активів в межах міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Офіс Генерального прокурора від 24.05.2022 № 75/81. *Офіційний вісник України*. 2022. № 45. Стор. 201. Ст. 2488.

(більше 100 сторінок) такі додатки складаються в електронній формі. Відповідь направляється суб'єкту звернення не пізніше наступного робочого дня за днем складання відповіді засобами поштового або електронного зв'язку на паперовому або іншому носії інформації, в тому числі електронному, на зазначену у зверненні адресу для листування суб'єкта звернення або іншими засобами зв'язку, повідомленими суб'єктом звернення.

У випадку встановлення Національним агентством за результатами вжиття заходів з виявлення, розшуку активів ознак правопорушень, не вказаних у зверненні, відповідним правоохоронним органам надсилається висновок, який є обов'язковим для розгляду ними.

У цілому взаємодія між Національним агентством та слідчими, детективами, прокурорами, органами досудового розслідування, органами прокуратури є двосторонньою, оскільки спрямована на виконання Національним агентством звернень слідчих, детективів, прокурорів, органів досудового розслідування, органів прокуратури щодо виявлення та розшуку активів (коштів, майна, майнових та інших прав), на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні; виконання органами досудового розслідування, прокуратури запитів Національного агентства щодо надання інформації, необхідної для надання Національним агентством відповіді на запит відповідного органу іноземної держави, уповноваженого нею на виконання функцій установи з повернення активів; розгляду органами досудового розслідування, органами прокуратури інформації Національного агентства щодо ознак правопорушень, виявлених ним під час виконання визначених законом функцій та повноважень Національного агентства, інших питань, пов'язаних з виконанням повноважень Національним агентством¹.

Крім того, органи досудового розслідування та органи прокуратури можуть звертатися із запитом до АРМА для отримання транскордонного обміну інформацією за зверненнями стосовно виявлення та розшуку активів в межах кримінальних проваджень до іноземних держав. Це зумовлено тим, що АРМА авторизоване або є

¹ Про затвердження Порядку взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України від 20.10.2017 № 115/197-о/297/586/869/857. *Офіційний вісник України*. 2017. № 89. Стор. 127. Ст. 2740.

партнером універсальних міжнародних утворень та механізмів співробітництва:

- CARIN (Камденська міжвідомча мережа з повернення активів);
- Interpol (Міжнародна організація кримінальної поліції);
- StAR (Ініціатива з повернення вкрадених активів);
- Europol (Європейський поліцейський офіс);
- Міжвідомча мережа з повернення активів Західно-Африканського регіону (ARIN-WA);
- Міжвідомча мережа з повернення активів Західної та Центральної Азії (ARIN-WCA);
- Платформа офісів з повернення активів держав-членів ЄС;
- Міжвідомча мережа з повернення активів Азійсько-Тихоокеанського регіону (ARIN-AP);
- Міжвідомча мережа з повернення активів Південно-Африканського регіону (ARINSA);
- Міжвідомча мережа з повернення активів Східно-Африканського регіону (ARIN-EA);
- Міжвідомча мережа з повернення активів Карибського регіону (ARIN-CARIB)¹.

Тактика накладення арешту на майно в кримінальному провадженні передбачає не тільки планування та проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) і непроцесуальних дій, як то направлення запитів до відповідних установ з метою інформаційно-довідкового забезпечення розслідування та налагодження з останніми ефективної взаємодії, що дозволяє повно та всебічно встановити і доказати всі обставини вчинення кримінального правопорушення, пов'язані з подією протиправного діяння, причетними особами та майном, отриманим з незаконних джерел, а й ретельну підготовку клопотання про арешт майна. Адже допущені слідчим, прокурором помилки при оформленні клопотання в подальшому перешкоджають його розгляду. Зокрема, слідчі судді вказують, що найчастіше при розгляді клопотань про застосування заходу забезпечення кримінального провадження виявляється наступні недоліки: не зазначення певних відомостей у клопотанні, які мають суттєве значення для правильного розгляду клопотання по суті; відсутність

¹ Міжнародна взаємодія та транскордонний обмін інформацією. АРМА. Агентство з розшуку та менеджменту активів. URL: https://arma.gov.ua/international_cooperation.

вказівки на правову кваліфікацію правопорушень; відсутність правового обґрунтування заявлених клопотань, чіткого викладення мотивів, якими обґрунтовуються клопотання; не долучення до клопотань належного переліку документів, або їх копій, неналежне засвідчення документів; підпис прокурора в клопотанні не завірений печаткою, що, на думку слідчих суддів, робить неможливим перевірити його відповідність; подання слідчим клопотань до слідчих суддів з порушенням вимог щодо територіальної юрисдикції; тощо¹.

Отже, тактика накладення арешту на майно в кримінальному провадженні включає в себе рекомендації з виявлення майна, на яке може бути накладено арешт, встановлення його зв'язку з протиправною діяльністю таким чином, щоб отримати дозвіл на його арешт, та доведення фактів вчинення відповідних кримінальних правопорушень. Тактико-організаційне забезпечення накладення арешту на майно в кримінальному провадженні полягає у детальному плануванні розслідування; ретельній підготовці до проведення окремих заходів; налагодженні взаємодії органів досудового розслідування з державними органами, органами місцевого самоврядування, фізичними й юридичними особами, міжнародними та міжурядовими організаціями; використанні інформаційно-пошукових систем під час виявлення та розшуку майна. При цьому особливості накладення арешту на майно в кримінальному провадженні на кожному з його етапів залежать від багатьох факторів, зокрема: різновиду майна, на яке накладається арешт; обсягу вихідної інформації про майно, яке підлягає арешту; необхідності відшукання майна для накладення на нього арешту; потреби та організації взаємодії між органом досудового розслідування з іншими суб'єктами, уповноваженими здійснювати пошук і арешт майна в кримінальному провадженні, в тому числі на міжнародному рівні; тощо.

¹ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#top>.

Контрольні питання

1. Що таке тактика накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом, у кримінальному провадженні?
2. Які тактичні завдання вирішуються під час накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом, у кримінальному провадженні?
3. Яким чином відбувається виявлення та розшук електронних активів, одержаних злочинним шляхом?
4. Які особливості використання можливостей інформаційно-довідкового забезпечення розслідування під час накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом, у кримінальному провадженні?
5. Виокреміть специфіку організації взаємодії під час накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом, у кримінальному провадженні?
6. З якими суб'єктами взаємодіють органи досудового розслідування під час пошуку та накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом, у кримінальному провадженні?
7. Назвіть повноваження АРМА з виявлення та розшуку електронних активів, одержаних злочинним шляхом?
8. З якою метою формується та ведеться Єдиний державний реєстр активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні?
9. Який зміст звернення органу досудового розслідування чи прокуратури до АРМА?
10. У чому полягає взаємодія між органами досудового розслідування та АРМА під час накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом, у кримінальному провадженні?

5. ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ АРЕШТОВАНИМ МАЙНОМ

Управління арештованим майном не є заходом кримінального процесуального характеру. Його доречніше називати бізнес процесом, який складається з окремих процедур (прийняття активів в управління, визначення управителя, реалізація активів, контроль за управлінням активів тощо) та здійснюється на підставі правових норм, приписів законодавства про діяльність АРМА, нормативно-правових активів АРМА, норм іншого законодавства задля впорядкування суспільних відносин у сфері публічного адміністрування кримінальних активів¹. При цьому варто наголосити, що ефективне управління арештованим майном залежить від злагодженості та синергії співпраці АРМА, органу досудового розслідування та органу прокуратури².

Інститут управління арештованим майном призначений для досягнення мети та завдань арешту у кримінальному провадженні та за правовою природою є своєрідним інструментом забезпечення арешту. Відповідно, рішенням слідчого судді, суду в управління АРМА може бути передане арештоване майно незалежно від того, чи знаходиться воно у віданні правоохоронного органу станом на момент винесення такого рішення. Зокрема, це обумовлено потребами процесуальної економії. При цьому сам факт такої передачі вже посилює арешт у кримінальному провадженні, зокрема, у зв'язку з таким:

1) на підставі відповідного судового рішення у АРМА виникає комплекс прав з організації управління арештованим майном, які протягом дії арешту мають правовий пріоритет над правами будь-яких третіх осіб щодо такого майна, в тому числі, правами власника; відомості про виникнення таких прав підлягають внесенню до відповідних державних реєстрів та баз даних, що слугує додатковим запобіжником від спроб обходу арешту у кримінальному провадженні; у разі вчинення несанкціонованих дій з таким майном, АРМА уповноважене на захист прав управління, в тому числі, шляхом оскарження реєстраційних дій, подання позовів про визнання недійсними правочинів, тощо;

¹ Давидюк А.М. Щодо питання менеджменту злочинними активами в Україні (адміністративно-правовий аспект). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 41. Т. 1. С. 66–67. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.41-1.15>.

² Роз'яснення щодо окремих аспектів передачі активів в управління АРМА. *Агентство з розшуку та менеджменту активів*. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/rozyasnennya-schodo-okremih-aspektiv-peredachi-aktiviv-v-upravlinnya-arma>.

2) навіть без безпосереднього доступу до майна в управлінні, АРМА вправі здійснювати частину свого функціоналу з організації управління арештованим активом, зокрема, збирати про нього відомості, проводити аналіз, замовляти дослідження, проводити комунікації з правоохоронними органами, організовувати закупівлі товарів, робіт, послуг, необхідних для подальшого управління, тощо¹.

Відповідно, постановлення судового рішення про передачу арештованого активу в управління АРМА призводить до виникнення нового суб'єкта права щодо конкретного майна. Нехтування такими правами власником чи будь-якою третьою особою протиправно. У разі відповідного порушення, АРМА уповноважене застосувати засоби захисту прав управління, встановлені законом. Разом із тим відсутність повного доступу до активу, переданого судовим рішенням в управління АРМА, не дозволяє здійснити весь комплекс заходів з організації управління арештованим майном. Водночас, саме лише постановлення судового рішення про передачу арештованого активу в управління АРМА створює додаткові гарантії збереження арештованого майна у кримінальному провадженні².

Отже, однією з ключових функцій АРМА є організація здійснення заходів, пов'язаних з управлінням активами. Важливо зазначити, що функція АРМА полягає саме в організації здійснення заходів, пов'язаних з управлінням арештованими активами, а не безпосереднє управління ними, оскільки за загальним правилом АРМА самотійно не управляє арештованими активами³. При цьому функція управління арештованим майном передбачає здійснення таких повноважень:

- проведення аналізу статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації про управління активами;
- організація вжиття заходів, пов'язаних з проведенням оцінювання, веденням обліку активів та управління активами, зокрема їх зберіганням (збереженням), переміщенням, охороною, страхуванням задля їх подальшої передачі в управління або для реалізації;

¹ Роз'яснення щодо окремих аспектів передачі активів в управління АРМА. *Агентство з розшуку та менеджменту активів*. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/rozyasnennya-schodo-okremih-aspektiv-peredachi-aktiviv-v-upravlinnya-arma>.

² Там само.

³ Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 92–93.

– укладання з юридичними та фізичними особами цивільно-правових угод з питань, пов'язаних з проведенням оцінювання та управління активами, зокрема щодо їх зберігання (збереження), переміщення, охорони, страхування;

– вжиття заходів, пов'язаних з фактичним прийняттям активів в управління за зверненням прокурора або слідчого за вказівкою прокурора, приймання від прокурора активів згідно з актами приймання-передачі, передання за договором в управління активів управителеві згідно з актами приймання-передачі;

– визначення шляхів управління активом задля здійснення управління на умовах ефективності, а також збереження та збільшення економічної вартості активу;

– здійснення контролю за ефективністю управління активами, переданими АРМА в управління, зокрема щодо страхування активів та належного зберігання/утримання;

– повернення за наявності підстав активів законному власнику, а в разі реалізації – повернення одержаних від такої реалізації коштів;

– забезпечення за погодженням з міжвідомчою комісією з питань реалізації активів виконання судового рішення про конфіскацію, спеціальну конфіскацію активів, стягнення в дохід держави активів, що перебувають в управлінні або перебували, але були реалізовані, вартістю понад 10 тисяч розмірів мінімальних заробітних плат;

– укладання міжвідомчих, міжнародних угод про співробітництво з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання управління активами, участь у підготовці проєктів міжнародних угод щодо розподілу та повернення активів в Україну¹.

Фактично, заходи, пов'язані з управлінням активами, спрямовано на підготовку активу до передачі в управління управителю чи реалізатору, і від якості такої підготовки залежатиме якість самого управління (реалізації). Виходячи з практики діяльності АРМА, можна навести такий невичерпний примірний

¹ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2; Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 № 613. *Офіційний вісник України*. 2018. № 68. Стор. 32. Ст. 2272; Давидюк А.М. Щодо питання менеджменту злочинними активами в Україні (адміністративно-правовий аспект). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 41. Т. 1. С. 66. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.41-1.15>.

перелік заходів, пов'язаних з управлінням активами, за орієнтовною хронологією їх ужиття:

- ідентифікація, систематизація, інвентаризація активів;
- пакування та переміщення активів;
- тимчасове зберігання активів або забезпечення їх збереження в інший спосіб;
- страхування активів;
- оцінювання активів;
- проведення експертного дослідження активів;
- приведення активів у товарний вигляд;
- демонстрація (експозиція), промоція (рекламування) активів¹.

Особливу роль у діяльності з організації управління арештованим майном відіграє контроль за ефективністю управління активами, який здійснюється АРМА не рідше одного разу на місяць. Завданням такого контролю є встановлення: забезпечення збереження активу, його економічної вартості; наявності або відсутності негативних обставин, визначених п. п. 1 або 2 ч. 1 ст. 21¹ закону «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»; обґрунтованості витрат, здійснених управителем у зв'язку з управлінням активом; перерахування до державного бюджету надходжень від управління активом. Такий контроль може здійснюватися у формі безпосередньої перевірки проведення комплексу заходів з управлінням активом в місці його перебування та/або місці управління ним (виїзна перевірка); перевірки проведення комплексу заходів з управлінням активом у приміщеннях АРМА (камеральна перевірка)².

¹ Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 99.

² Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2; Про затвердження Порядку здійснення контролю за ефективністю управління активами: постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 № 351. *Офіційний вісник України*. 2018. № 41. Стор. 19. Ст. 1449.

Контрольні питання

1. Яке призначення має інститут управління арештованим майном?
2. Виконання яких завдань покладено на інститут управління арештованим майном?
3. Яке значення має постановлення судового рішення про передачу арештованого активу в управління АРМА?
4. Назвіть здійснення яких повноважень передбачає функція управління арештованим майном?
5. Виходячи з практики діяльності АРМА, наведіть перелік заходів, пов'язаних з управлінням активами, за орієнтовною хронологією їх ужиття.

6. СПОСОБИ УПРАВЛІННЯ АРЕШТОВАНИМ МАЙНОМ

Управління арештованим у кримінальному провадженні майном здійснюється двома способами – шляхом реалізації відповідних активів або передачі їх в управління за договором¹.

Реалізація арештованих активів, що передані АРМА для здійснення заходів з управління ними, є вимушеним та оперативним заходом кримінального процесуального характеру, спрямованим на збереження економічної вартості певного майна. Шляхом реалізації відбувається зміна форми активу з матеріальної у грошові кошти, які в подальшому стають об'єктом управління АРМА. Тому під реалізацією арештованих активів слід розуміти систему юридичних та фактичних дій за участі АРМА, оцінювачів, юридичних осіб, які безпосередньо здійснюють реалізацію таких активів, учасників прилюдних торгів (аукціонів) та/або електронних торгів, спрямованих на перехід (передачу, відступлення) права власності чи іншого права на актив до нового власника (набувача) в обмін на сплату за ці активи їх ринкової ціни².

Згідно з ч. 4 ст. 21 закону «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» може бути передано для реалізації:

1) рухоме майно, якщо:

– відсутня згода власника, але є рішення слідчого судді, суду;
– наявна одна з таких підстав: майно піддається швидкому псуванню, майно швидко втрачає свою вартість, витрати на зберігання рухомого майна протягом одного календарного року становлять більше 50 відсотків його вартості³;

2) нерухоме майно до винесення обвинувального вироку суду, що набрав законної сили, або іншого судового рішення, що набрало законної сили, яке є підставою для застосування спеціальної конфіскації відповідно до КПК України, або судового рішення, яке

¹ Жоравович Д. Реалізація як спосіб управління арештованим майном: за чи проти? *Юридичний Вісник України*. URL: <https://yvu.com.ua/realizatsiya-yak-sposib-upravlinnya-arma-areshtovanym-majnom-za-chy-proty/>.

² Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 101.

³ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2.

набрало законної сили, про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави, тільки за згоди власника такого майна¹.

Реалізації арештованого майна може здійснюватися примусово (за рішенням слідчого судді, суду – ухвали про управління активами шляхом реалізації, копія якої надсилається Національному агентству негайно після її винесення з відповідним зверненням прокурора) або добровільно (за згодою власника, підпис на якій засвідчений нотаріально, нотаріально засвідчена копія якої надається Національному агентству з відповідним зверненням прокурора). Така реалізація здійснюється за цінами, не нижчими за ринкові. Одержані від реалізації активів кошти зараховуються на депозитні рахунки Національного агентства².

Реалізація арештованого майна здійснюється визначеними на конкурсних засадах юридичними особами. Порядок відбору таких юридичних осіб, порядок реалізації активів на прилюдних торгах (аукціонах) та/або електронних торгах визначаються Кабінетом Міністрів України. Рішення ж про передачу для реалізації активів вартістю понад 10 тис. розмірів мінімальних заробітних плат погоджується спеціально створеною при АРМА Міжвідомчою комісією з питань реалізації активів³. У разі реалізації Національним агентством нерухомого майна з прилюдних торгів (аукціонів) та/або з електронних торгів його придбання оформлюється нотаріусом шляхом видачі набувачу свідоцтва про придбання нерухомого майна на підставі акта про реалізацію такого майна, що видається Національним агентством, та протоколу про проведення таких торгів (аукціону), складеного їх організатором⁴.

Управління арештованим майном за договором – це один із способів управління рухомим та нерухомим майном, цінними паперами, майновими та іншими правами, що здійснюється на

¹ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2.

² Там само.

³ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2; Про відбір на конкурсних засадах юридичних осіб, які здійснюють реалізацію арештованих активів: постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 № 558. *Офіційний вісник України*. 2017. № 66. Стор. 21. Ст. 1954; Про Міжвідомчу комісію з питань реалізації активів: : постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2017 № 768. *Офіційний вісник України*. 2017. № 84. Стор. 26. Ст. 2569; Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 100–101.

⁴ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2.

підставі договору управління активами, укладеному між АРМА та управителем, на умовах ефективності, а також збереження (за можливості – збільшення) їх економічної вартості¹.

Управління арештованим майном за договором включає в себе оцінку активів визначеними за результатами конкурсу суб'єктами оціночної діяльності та їх передачу в управління визначеним за результатами конкурсу юридичним особам або фізичним особам-підприємцям у порядку, встановленому законодавством про державні (публічні) закупівлі.

На практиці АРМА використовує дві процедури конкурсного відбору управителів:

1. Ad hoc процедуру конкурсного відбору управителів, яка передбачає адресування АРМА запрошення до співпраці всьому ринку щодо управління одним конкретним активом (групою конкретних активів). Така процедура максимально близька до класичної переговорної процедури в публічних закупівлях. Разом з тим ad hoc процедура має безумовну ваду – довгу тривалість.

2. Двоетапну процедуру конкурсного відбору управителів, яка передбачає попередній відбір АРМА потенційних управителів певного виду, типу активу (а не конкретного активу), за його результатами формує список потенційних управителів певним видом майна, а пізніше, у разі виникнення потреби у передачі в управління конкретного активу, здійснює відбір управителя серед компаній, які на попередньому етапі відбору довели свою спроможність належно управляти типом, видом активу, до якого належить конкретний актив².

Управління арештованим майном за договором здійснюється відповідно до програми управління активами (бізнес-плану), яка ключовим елементом договору управління активами та містить такі складові:

– заходи управління активами, які мають передбачати одержання розумних доходів від управління;

– зобов'язання управителя з забезпечення/організації надання послуг, необхідних для належного управління активами, зокрема заходи з технічного обслуговування активів, що мають забезпечити

¹ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2; Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 117.

² Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 119–121.

збереження та збільшення економічної вартості активів протягом терміну управління;

– прогнозований середній дохід від управління та витрати на управління за кожний звітний місяць протягом наступних 12 місяців;

– щомісячний розмір винагороди управителя у відсотках від доходів від управління за вирахуванням витрат на управління;

– показники, які застосовуватимуться для оцінювання результатів фінансово-господарської діяльності управителя протягом звітного періоду¹.

З усіх доходів від управління майном частина спрямовується на покриття витрат на управління, утримання майна у належному ринковому стані, інша частина – на виплату винагороди управителю, а решта – до державного бюджету. При цьому управитель не має права відчужувати активи, прийняті ним в управління².

Контрольні питання

1. Що необхідно розуміти під реалізацією арештованих активів слід ?
2. Відповідно до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», назвіть умови передачі для реалізації рухомого та нерухомого майна.
3. Яка доля коштів, одержаних від реалізації активів?
4. Дайте визначення управлінню арештованим майном за договором.
5. Які процедури конкурсного відбору управителів використовує на практиці АРМА? Охарактеризуйте їх.

¹ Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 124.

² Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2; Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 117.

7. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ОКРЕМИМИ ВИДАМИ АРЕШТОВАНОГО МАЙНА

7.1. Управління арештованими грошовими коштами і банківськими металами

Відповідно до ст. 20 закону «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» управління грошовими коштами у готівковій та безготівковій формах у будь-якій валюті, а також банківськими металами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні здійснюється Національним агентством шляхом:

– їх розміщення на депозитних рахунках Національного агентства у відповідній валюті або банківському металі, відкритих у державних банках, визначених на конкурсних засадах у порядку, встановленому законодавством про державні (публічні) закупівлі, за договором банківського вкладу на вимогу, за наявності висновку Національного банку України про створення умов для визнання банку проблемним або неплатоспроможним;

– продовження їх розміщення до закінчення строку дії договору депозиту на депозитному рахунку власника в банку, в якому вони були розміщені на момент накладення арешту, із заборорою здійснення видаткових операцій та виплати процентів чи доходу в іншій формі згідно з умовами договору.

При цьому розмір процентів відсоткової ставки за користування банками коштами або металами на депозитних рахунках Національного агентства визначається договором на рівні не нижче облікової ставки Національного банку України або процентної ставки банку за такий вид послуг для третіх осіб (для іншого банку)¹. Під час визначення у конкретному договорі між банком та АРМА розміру процентів відсоткової ставки за користування банками коштами або металами на депозитних рахунках, умовою конкурсного відбору відповідного державного банку має бути визначення у структурі послуг відповідного державного банку саме такого виду послуг, як розміщення

¹ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2.

арештованих грошових коштів та банківських металів на депозитних рахунках¹.

7.2. Управління арештованим нерухомим майном

Найбільш поширеним типом арештованих активів, що передаються АРМА для здійснення заходів з управління, є нерухоме майно.

Водночас найпоширенішими видами нерухомості в управлінні є житлова (будинки, квартири) та комерційна (офісна, складська) нерухомість. Крім того, Агентству передають для збереження економічної вартості також земельні ділянки та об'єкти незавершеного будівництва.

АРМА має управляти нерухомим арештованим майном лише шляхом передачі підприємцям для комерційного використання за договором. Натомість реалізація таких активів можлива виключно після обвинувального вироку суду та конфіскації (спецконфіскації) нерухомості або на підставі згоди власника.

Після отримання судової ухвали про передачу в управління арештованої нерухомості співробітники АРМА мають зібрати максимально можливий обсяг інформації про нерухоме майно у вигляді технічної документації, відомостей про поточних користувачів, зокрема орендарів, розміри орендної плати на подібне майно тощо. Збір даних відбувається шляхом направлення запитів до органу досудового слідства, за ініціативою якого актив передано в АРМА, прокурора у відповідному кримінальному провадженні, законного власника, до бюро технічної інвентаризації та інших організацій, які можуть надати необхідну для подальшого управління активом інформацію.

Важливою складовою підготовки до заходів управління нерухомістю є візуальний огляд працівниками АРМА відповідного об'єкта та фіксування його стану на відео та фото. Часом трапляється, що фактично об'єкт нерухомості істотно відрізняється від відомостей про нього у загальному доступі чи у базах даних. У практиці АРМА є також випадки, коли зазначених в ухвалі об'єктів в реальності не було виявлено взагалі.

¹ Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 129.

Працівниками АРМА обов'язково визначається функціональне призначення нерухомого майна (для торгівлі, розміщення офісів, для житла, окремих будинок, склад, магазин, для надання готельних послуг тощо), що має допомогти зрозуміти потенційні джерела генерування доходів від управління, а також сформулювати критерії для майбутнього відбору управителя.

Після відбору управителя на конкурс та проведення оцінки нерухомості між АРМА та управителем укладається строковий договір. Управитель починає фактичні заходи управління після приймання майна за актом приймання-передачі. Якщо під час фактичної передачі нерухомості управителю буде виявлене майно, щодо якого відсутні будь-які рішення про його арешт та/або передачу в АРМА, управитель має повідомити у письмовій формі про цю обставину Агентство та прокурора.

Управитель має забезпечити збереження арештованого активу у тому стані, в якому нерухомість перебувала на момент її фактичного прийняття від АРМА, що зафіксовано у відповідному акті приймання-передачі, а також забезпечити використання такої нерухомості за її функціональним призначенням. Наприклад, якщо нерухомість передана АРМА на підставі договору управителю як така, що використовується як готель, то зміна профілю використання активу, скажімо, на склад вживаних речей, свідчитиме про недосягнення мети ефективного управління.

Прийнявши нерухомість у фактичне володіння та користування, управитель має в найкоротші строки укласти відповідні договори з особами, які забезпечуватимуть постачання електроенергії, тепла, водопостачання, водовідведення до об'єкту нерухомості. Водночас борги, що виникли у власника таких активів до моменту їх фактичної передачі управителю, надалі залишаються боргами власника, оскільки носієм обов'язків є суб'єкти, а не об'єкти права. До того ж особа, яка невмотивовано відмовлятиметься укласти з управителем зазначені договори, по-перше, відповідно до законодавства вважатиметься такою, що вчиняє кримінальне правопорушення, а, по-друге, якщо внаслідок безпідставної відмови укласти згадані договори управитель втратить можливість використовувати нерухомість з метою отримання прибутку, то зазначена особа має відшкодувати управителю збитки. Також однією з обов'язкових умов договору управління є страхування нерухомості.

Для здійснення ефективного управління арештованою нерухомістю управитель має забезпечити надійну охорону приміщень від можливості потрапляння сторонніх осіб, що може бути забезпечено, насамперед, силами відповідної професійної охоронної структури¹.

7.3. Управління арештованим транспортним засобом

Відносно транспортних засобів, котрі передаються АРМА для здійснення заходів щодо управління ними, способом управління ними може бути обрано як реалізацію, так і передачу управителю на підставі договору управління.

Вибір конкретного шляху управління транспортними засобами безпосередньо залежить від наявності попиту в потенційних управителів щодо здійснення управління конкретними транспортними засобами, що підтверджується аргументованими розрахунками та чітко описаними способами використання транспортного засобу.

Окрім того, на вибір шляху управління транспортними засобами безпосередньо впливає їх технічний стан, рік випуску, наявність зацікавленості у придбанні таких транспортних засобів третіх осіб, тип, вид (модель) транспортного засобу, його цільове призначення, стан розвитку ринку видів транспортних засобів в Україні, до якого належить конкретний транспортний засіб тощо.

Зазначені обставини встановлює АРМА під час первинного аналізу цих арештованих активів. Наприклад, чітка ідентифікація транспортного засобу має важливе значення для обрання способу управління ним, оскільки встановивши конкретний вид транспортного засобу, АРМА матиме розуміння правового режиму його використання (ліцензування, сертифікація, обов'язковий технічний огляд тощо).

Під час визначення способу управління транспортними засобами важливо враховувати той факт, що володіння певними транспортними засобами на праві власності може передбачати обов'язку власника щодо сплати страхових платежів, податків, обов'язкового гарантійного обслуговування, сезонності

¹ Особливості управління арештованою нерухомістю. *Агентство з розшуку та менеджменту активів*. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/osoblivosti-upravlinnya-areshtovanoyu-neruhomistyu>; Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 130–133.

використання (сільськогосподарська техніка), без яких нормальне функціональне використання транспортного засобу неможливе або значно ускладнене. У такому разі, за наявності підтвердження обставин, що зумовлюють значні витрати на утримання транспортного засобу, оптимальним шляхом управління таким транспортним засобом може бути його реалізація.

Економічно обґрунтованим може виявитись обрання способу управління транспортними засобами на підставі договору управління тоді, коли вони можуть бути використані управителем щонайменше в його господарській діяльності (наприклад, залізничні вагони, вантажні автомобілі, автомобілі зі спеціальним обладнанням тощо)¹.

7.4. Управління арештованими єдиними майновими комплексами

Об'єктом здійснення АРМА заходів з управління арештованими активами можуть бути єдині майнові комплекси (далі – ЄМК), що охоплюють не лише нерухомість, а й певний комплекс рухомих речей, майнових прав тощо.

Відповідно, якщо в рішенні слідчого судді, суду, згоді власника арештованих активів зазначено, що в управління АРМА передають саме ЄМК чи певну сукупність активів як ЄМК, то в управління АРМА передають весь комплекс майна незалежно від того, чи все майно у складі ЄМК безпосередньо вказане у відповідній ухвалі або згоді власника.

На практиці слідчий суддя, суд під час розгляду питання про передачу в управління АРМА ЄМК може володіти однією інформацією про склад майна у такому ЄМК, натомість АРМА чи управитель можуть з'ясувати, що до складу ЄМК входять не зазначені у рішенні суду чи згоді власника види майна.

Наприклад, у процесі інвентаризації управителем буде виявлено додаткове обладнання, розміщене на території земельної ділянки, на якій розташовані певні будівлі ЄМК та яких не вказав суддя чи законний власник. У такому разі це обладнання як таке, що призначене для забезпечення діяльності ЄМК, вважається переданим в управління АРМА та має бути оціненим згідно з

¹ Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 137–140.

вимогами законодавства України, що, у свою чергу, виключає потребу у зверненні до суду чи законного власника для отримання нового чи додаткового рішення про арешт і передачу в управління такого виявленого майна як складової ЄМК.

Якщо під час здійснення АРМА заходів з управління арештованим ЄМК буде з'ясовано, що його складові можуть бути розширено за рахунок майна, не зазначеного у рішенні суду чи згоді власника, в договорі управління може бути деталізовано та/або доповнено складові ЄМК.

Способи управління ЄМК також мають свою специфіку, як зумовлена тим, що ЄМК як об'єкт права полягає у множинності різних об'єктів, що входять до його складу. Зокрема, під час здійснення АРМА первинних заходів з аналізу ЄМК може виявитися, що частина ЄМК непридатна для передачі в управління на підставі договору і є всі підстави для прийняття рішення про визначення управління цими окремими складовими ЄМК шляхом їх реалізації. У такому разі частина складових ЄМК може бути передана управителю на підставі договору, а інша – реалізована у порядку, встановленому чинним законодавством України.

Так само під час здійснення АРМА аналізу ЄМК на предмет визначення найбільш оптимального способу управління ним може бути прийнято рішення про передачу складових ЄМК в управління на підставі окремих договорів або про реалізацію складових ЄМК у спосіб, що дозволить отримати від цього максимальну суму грошових коштів, тим самим забезпечивши збереження економічної вартості таких активів¹.

7.5. Управління арештованим комплексом різнорідних активів

На практиці трапляються ситуації передачі в управління АРМА певного комплексу майна, яке належить до різних видів, типів майна, проте не становить ЄМК. До прикладу, це може бути сукупність нерухомого та рухомого майна, а також часток в статутному капіталі юридичної особи, яка є власником зазначеного майна.

У такий спосіб забезпечують цілісність бізнес-процесів та безперебійність діяльності, яка, власне, і є джерелом формування

¹ Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 133–135.

доходів на утримання активів з метою їх збереження або збереження їх економічної вартості.

Оптимальною моделлю управління комплексом різнорідних арештованих активів на зазначеному прикладі є передача їх в управління одному управителю. Водночас підприємство, частки у статутному капіталі якого передано в управління, обов'язково має продовжувати функціонувати, що забезпечить збереження ліцензій, сертифікатів, погоджень та інших дозволів.

Для правового оформлення відносин між управителем та законним власником активів (часток у статутному капіталі юридичної особи, що передані в управління АРМА) може бути використано комплексний договір, предметом якого буде врегулювання корпоративних відносин та погоджувально-контрольних процедур між управителем та юридичною особою, частки статутного капіталу якої передано в управління. Крім того у зазначеному договорі може бути врегульовано питання щодо відступлення прав вимог, якими володіє юридична особа, на користь управителя, щоб останній контролював надходження від діяльності такої юридичної особи.

Також у рамках цього договору управителем може бути надано дозвіл законному власнику на подальше користування арештованими активами, оскільки право користування управителя не є похідним від права користування, що належить власнику, тоді як останньому арештом заборонено здійснювати його права власник. За своєю природою діяльність управителя по відношенню до законного власника є послугами, охопленими відповідною нормативно-правовою моделлю договору про надання послуг¹.

Контрольні питання

1. Назвіть та охарактеризуйте шляхи управління грошовими коштами у готівковій та безготівковій формах у будь-якій валюті, а також банківськими металами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні.

2. Вкажіть спосіб, який використовує АРМА для управління нерухомим арештованим майном.

¹ Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 135–136.

3. За яких умов можлива реалізація нерухомим арештованим майном?

4. У чому полягає огляд працівниками АРМА об'єкта нерухомості як складової підготовки до заходів управління нерухомістю?

5. Які обов'язки зі збереження арештованого активу покладено на управителя?

6. Визначте шляхи управління транспортними засобами.

7. Охарактеризуйте єдині майнові комплекси як об'єкт здійснення АРМА заходів з управління арештованими активами та визначте способи їх управління.

8. Вкажіть особливості управління арештованим комплексом різнорідних активів.

8. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ НА МАЙНО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ТА ПЕРЕДАННЯ ЙОГО В УПРАВЛІННЯ УПОВНОВАЖЕНИМ ОРГАНАМ

З метою удосконалення процедури виявлення, розшуку та накладення арешту на майно в кримінальному провадженні важливо ознайомитися із досвідом зарубіжних країн щодо застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження та за можливості використати його.

Однією з країн, де дуже розвинуті засоби боротьби з економічною та організованою злочинністю та спрямовані на виявлення та конфіскацію здобутих злочинним шляхом доходи, є Сполучені Штати Америки (далі –США). При цьому США активно налагоджують співпрацю з іншими країнами у поверненні викрадених активів та коштів від злочинної діяльності в цілому. Взагалі існує два основних способи звернутися за допомогою до США:

– неофіційний, коли неофіційні запити через правоохоронні канали можуть забезпечити швидкий доступ до інформації з державних або добровільних джерел. У такому разі докази будуть отримані за допомогою непримусових методів розслідування;

– офіційний спосіб включає запити про взаємну правову допомогу (MLA; далі – ВПД) через багатосторонні або двосторонні угоди, і часто вимагає значних ресурсів від запитуючої держави, що може зайняти значний час для виконання. Зазвичай, офіційні запити необхідно робити тоді, коли інформацію або докази необхідно отримати через примусові засоби або особливим чином для забезпечення їх прийнятності у суді, наприклад, для збору фінансових документів або обов’язкових свідчень свідків¹.

У США функції з виявлення, розшуку й арешту активів виконує орган фінансової розвідки Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN), до організаційної структури якого, крім штатних працівників, в управлінні працюють прикомандировані представники митної служби, Міністерства фінансів, Секретної служби, Федерального бюро розслідувань, Бюро з контролю обігу

¹ Механізми та процедури повернення активів у США: практичний посібник для міжнародної. United States Department of State. С. 2. URL: https://star.worldbank.org/sites/default/files/2020-12/booklet_-_ukrainian_final_0.pdf.

алкогольних напоїв, тютюнових виробів і вогнепальної зброї, Поштової служби, Служби внутрішніх доходів, Служби судових виконавців, Управління з боротьби з незаконним розповсюдженням наркотиків та Федеральної резервної системи США. Щорічний бюджет FinCEN становить близько 300 млн дол. США. Потужне програмне забезпечення систем «штучного інтелекту» AIC FinCEN дає змогу здійснювати автоматичне сканування 60 державних і комерційних баз даних та одночасно проводити аналіз розрізних відомостей про один об'єкт (організацію, приватну особу), що перебувають у різних установах США. Крім обробки фінансової бази даних, яка має конфіденційну інформацію майже за 25 останніх років, FinCEN використовує «штучний розум» для підготовки довідок під умовною назвою «форми про кримінально карану діяльність». Такі форми складаються у FinCEN у тих випадках, коли банки, інспектори міністерства фінансів, податкової служби та інші контролюючі органи виявляють підозрілі з точки зору законності операції. Можливості FinCEN сьогодні активно використовуються американськими правоохоронними органами та спецслужбам¹.

Також у США питаннями повернення активів займаються наступні відомства.

1. Підвідділ з питань відмивання коштів та повернення активів (MLARS) відділу кримінальних розслідувань Міністерства юстиції – провідний процесуальний орган США з питань повернення активів, викрадених клептократами. Його персонал також допомагає в запитах іноземних юрисдикцій про надання інформації та допомоги у поверненні активів, отриманих шляхом корупції та інших злочинів.

2. Управління закордонних справ (OIA) відділу кримінальних розслідувань Міністерства юстиції – центральний орган влади США, який має повноваження приймати та передавати на виконання усі офіційні запити про ВПД. Іноземні уряди повинні надсилати усі офіційні запити до Управління закордонних справ з питань отримання допомоги від США. З Управлінням закордонних справ також слід радитися щодо того, як краще подати такий письмовий запит до моменту його подачі.

3. Федеральне бюро розслідувань (FBI; далі – ФБР) Міністерства юстиції та Слідча служба Міністерства національної

¹ Бусол О. Виявлення, розшук та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ СІАЗ НЮБ ФПУ. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2375:viyavlennya-rozshuk-ta-upravlinnya-aktivami-oderzhanimi-vid-koruptsiynikh-ta-inshikh-zlochyniv-2&catid=71&Itemid=382.

безпеки (HSI; далі –Слідча служба МНБ). Ці правоохоронні органи мають спеціалізовані слідчі підрозділи, у яких працюють спеціальні слідчі з фінансових питань, які займаються саме боротьбою з глобальною корупцією. Вони часто формують команди разом з агентами Служби внутрішніх доходів США (IRS; далі – СВД). Зокрема, ФБР створило Міжнародний відділ боротьби з корупцією зі штаб- квартирою у Вашингтоні, округ Колумбія, і агентами, розташованими у Вашингтоні та інших ключових містах США. Крім того, у кожному з цих агентств є представники, які працюють в багатьох посольствах США по всьому світу і які можуть сприяти розслідуванням злочинів, скоєних за кордоном, зокрема, безпосередньо надаючи неформальну допомогу та підтримуючи зв'язок і звертаючись до своїх колег на інших зарубіжних посадах та у відомствах США. Спеціалісти з інших юрисдикцій можуть звертатись до представників ФБР або Слідчої служби МНБ, які працюють у їх країні, через посольства США у своїх країнах, щоб зробити запити або обговорити справи, перш ніж подавати будь-який офіційний запит¹.

З наведеного помітно, що в США у кримінальному провадженні для виявлення, заморожування й арешту активів велика роль відводиться такому методу фінансової розвідки як фінансовий моніторинг, яка здійснюється органом фінансової розвідки, уповноваженими підрозділами Міністерства юстиції та Міністерства національної безпеки. При цьому вказані органи мають доступ до розширеної мережі інформаційно-пошукових систем, що значно полегшує отримання необхідної інформації за запитами в електронній формі з меншими затратами сил, засобів і часу. В Україні активно запроваджується такий досвід, про що свідчить створення Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, а також формування та ведення Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні.

Велике значення для розв'язання питання про накладення арешту на майно в кримінальному провадженні має звернення до

¹ Механізми та процедури повернення активів у США: практичний посібник для міжнародної. United States Department of State. С. 2. URL: https://star.worldbank.org/sites/default/files/2020-12/booklet_-_ukrainian_final_0.pdf.

досвіду країн Європи, правова система яких є схожою з правовою системою України¹.

У ФРН у § 111d КПК передбачено процесуальне забезпечення за допомогою арешту, що накладається на предмети. Зазначається, що у зв'язку з конфіскацією грошової суми замість того, що було придбано злочинним шляхом, або вилученням грошової суми взамін предметів та засобів скоєння діяння, грошовим штрафом або витратами, які ймовірно виникнуть внаслідок кримінального провадження, може бути винесена постанова про накладення арешту на предмети. У зв'язку з грошовим штрафом і потенційними витратами провадження постанова про арешт може бути винесена не раніше, ніж проти обвинуваченого буде винесено обвинувальний вирок. Для забезпечення витрат на виконавче провадження, а також незначних грошових сум арешт не призначається. Згідно з положеннями § 111-е КПК ФРН наказ про арешт майна уповноважений віддавати тільки суддя, у невідкладних випадках – прокуратура. Якщо прокуратура віддала розпорядження про арешт, то протягом тижня вона подає до суду заяву про підтвердження розпорядження. Також у німецькому кримінальному процесуальному законодавстві закріплено такий інститут як попередня конфіскація майна (§ 111-р)². Тобто у ФРН обмеження права власності у кримінальному провадженні допускається на підставі судового рішення. Винятком є невідкладні випадки, коли накладення арешту допускається за рішенням прокуратури. Проте, навіть у такому разі, вказане рішення підлягає легалізації, що полягає в отриманні наказу судді постфактум. Окрім того, варто відзначити, що підставою накладення арешту на активи в ФРН, окрім наявності відповідного дозволу, є наявність винесеного обвинувального вироку проти обвинуваченого та значний розмір грошового штрафу і потенційних витрат провадження.

В Естонії арешт майна у кримінальному провадженні здійснюється за вимогою прокуратури, на основі наказу слідчого судді або на основі рішення суду (ст. 142 КПК Естонії). За рішенням суду, прокурора або слідчого органу арешт на майно накладається в Угорщині. При цьому порядок накладення арешту буде різнитися залежно від суб'єкта його виконання. У разі накладення арешту на

¹ Зелькіна Т.Є. Обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування: дис. ... доктора філософії. Київ, 2021. С. 62.

² Strafprozeßordnung. *Das Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Bundesamt für Justiz.* URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/>.

майно судом або прокуратурою, вони мають право вимагати допомоги слідчого органу у виконанні рішення. Якщо прокурор або слідчий орган не уповноважені на накладення арешту, майно може бути арештоване лише у разі термінової необхідності. У цьому випадку обов'язковим є отримання дозволу на накладення арешту від сторони, уповноваженої на такі дії. У разі відмови у наданні дозволу на арешт майна, майно має бути повернене власнику. Більш детально питання накладення арешту на майно в кримінальному провадженні врегульовано в Латвії. Відповідно до ст. 361 КПК Латвії для забезпечення вирішення майнових питань у кримінальному процесі, а також можливої конфіскації майна, в ході кримінального процесу накладається арешт на майно затриманого, підозрюваного або обвинуваченого, в тому числі на майно, отримане від інших осіб, або майно тих осіб, які несуть матеріальну відповідальність за дії підозрюваного або обвинуваченого. Арешт може бути накладено також на отримане злочинним шляхом або пов'язане з кримінальним процесом майно, яке знаходиться у третіх осіб. У досудовому процесі арешт на майно накладається за постановою керуючою процесом особою, затверджене слідчим суддею, а під час судового розгляду рішення приймає суд. У невідкладних випадках, коли через зволікання майно може бути відчужене, знищене або приховане, накладення арешту на майно може бути здійснено за згодою прокурора. Втім, постанова про накладення арешту має бути затверджена рішенням слідчого судді; у разі його відмови, арешт має бути знятий. Також у КПК Латвії ретельно визначається зміст протоколу про накладення арешту та процедура вручення його копій¹.

У вищенаведених державах Європейського Союзу накладення арешту на активи, в тому числі економічні, здійснюється за судовим рішенням. Разом із тим у Латвії й Угорщині передбачається можливість накладення арешту без попереднього отримання судового дозволу тільки за умов термінової необхідності. Проте в Угорщині в такому разі обов'язково повинен бути отриманий згодом дозвіл на накладення арешту від сторони, уповноваженої на такі дії, а в Латвії – слідчого судді. Позитивним вважаємо досвід Латвії

¹ Пенькова К. Процедура накладення арешту на майно у кримінальному провадженні (витяги із законодавства): інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. *Європейський інформаційно-дослідницький центр*. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29003.pdf>.

стосовно детального визначення процедури виконання рішення про арешт майна та його фіксації, який корисно використати Україні, оскільки в ст. 175 КПК України процесуальний порядок виконання ухвали про арешт майна обмежується вказівкою про те, що вказана ухвала виконується слідчим, прокурором. Це все призводить до труднощів у практичній діяльності, оскільки в кримінальному процесуальному законодавстві не визначено чіткої правової процедури арешту майна, що суперечить ст. 2 КПК України та міжнародним правовим стандартам у кримінальному процесі.

У Чехії передбачена можливість застосування в кримінальному провадженні такого заходу як арешт коштів на рахунку банку (§79 а КПК). Зокрема, якщо є дані про те, що кошти на рахунку в банку повинні сприяти скоєнню злочину, чи були використані для скоєння злочину або отримані в результаті скоєння злочину, голова сенату, а в попередньому слідстві державний представник, слідчий або поліцейський орган приймають рішення про арешт коштів на рахунку. Слідчому та поліцейському органу для такого рішення потрібна попередня згода державного представника. Вказане рішення має бути направлене до банку, де знаходиться рахунок, а потім, коли банк проведе цей арешт, власнику цього рахунку. У рішенні вказується назва, код банку, номер рахунку, кошти у валюті, на які теж поширюється цей арешт. Окрім того, передбачається право власника рахунку, чиї кошти на рахунку було заарештовано, будь-коли попросити про скасування або обмеження арешту. Якщо попередньому слідстві державний представник не задовольнить це бажання, то негайно направить його суду. За такою скаргою має бути негайно ухвалено рішення. Якщо у клопотанні було відмовлено, то власник рахунку, якщо він не наведе нових доказів, може повторити після 14 днів від набрання рішенням законної сили¹.

Наведений досвід Чеської республіки є цікавим, оскільки в кримінальному процесуальному законодавстві чітко регламентовано підстави та порядок накладення арешту на електронні активи у вигляді коштів на рахунку банку. При цьому визначено механізм захисту у кримінальному провадженні своїх прав і свобод особами, на активи яких накладено арешт. Вважаємо, що в КПК України також варто в окремій нормі визначити поняття електронних активів, одержаних злочинним шляхом, на які може

¹ Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád): Zákon č. 141/1961 Sb. *Zákony pro lidi*. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>.

бути накладено арешт у кримінальному провадженні; процесуальний порядок арешту таких активів, з урахуванням їх специфіки, та процедуру оскарження дій, бездіяльності та рішень, пов'язаних з арештом електронних активів, одержаних злочинним шляхом.

Щодо міжнародного досвіду передання арештованого в кримінальному провадженні майна уповноваженим органам, варто відзначити, що у багатьох державах право вибору та призначення суб'єкта, відповідального за управління арештованими активами належить саме суду. Зокрема, в Канаді Закон про управління арештованими активами передбачає, що Офіс з Управління арештованим майном (SPMD) надаватиме консультативні та інші послуги правоохоронним органам стосовно утримання будь-якого майна. До функцій SPMD також належить і надання послуг зі зберігання арештованого майна для будь-якої державної установи. В рамках попереднього оцінювання активів, SPMD забезпечується фінансовий аналіз майна, аналіз та оцінювання найкращого способу збереження вартості майна, оцінювання вартості управління майном, координація послуг щодо транспортування, зберігання і заходів з оцінювання стану активу (у разі потреби). У Новій Зеландії згідно із Законом про повернення активів передбачається призначення офіційного уповноваженого як єдиного органу в Новій Зеландії, наділеного повноваженнями управляти і розпоряджатися вилученими та конфіскованими активами. В Австралії Закон про доходи від злочинності надає офіційному уповноваженому право піклування про майно та контролю над ним, якщо суд вбачає у цьому потребу. Витрати, понесені офіційним уповноваженим, регулюються законами¹.

У Об'єднаному Королівстві Великобританії для управління арештованим майном вироблений механізм призначення одержувачів, піклувальників або кураторів. Зокрема, прокурор звертається до суду з проханням призначити одержувача для того, щоб або піклуватися про цей актив (одержувач управління), або розпоряджатися активом (виконавцем). Хоча призначення ініційоване прокурором, котрий зазвичай також рекомендує особу, призначену одержувачем після призначення, одержувач є

¹ Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 80; Government of Canada's seized property management services. URL: <https://www.tpsgc-pwgsc.gc.ca/app-acq/gbs-spm/index-eng.html>.

посадовою особою суду й отримує свої повноваження у судовому наказі або відповідно до закону і подає до суду інформацію про кроки, вжиті щодо майна. Опікун може навіть бути представлений окремо на слуханнях, хоча зазвичай лише тоді, коли є потенційний конфлікт між одержувачем та прокурором. У той же час у Бельгії, Італії та Франції судові управителі арештованим майном призначаються судом або слідчим суддею чи суддею, що займається особливо складними активами. Представники приватного сектору, які призначаються довірчими особами, кураторами, отримувачами або судовими управителями, зазвичай, є практиками у справах з неплатоспроможності, банкрутства або спадкування, які за рішеннями суду приймають в управління активи неплатоспроможного чи загиблого боржника та внесені до реєстру судів, агентства з управління активами або відповідного міністерства¹.

Разом із тим доводиться відзначити, що в законодавстві багатьох зарубіжних країн (Канада, США, Франція) в якості складової управління арештованим майном виокремлено «планування перед арештом». Мова йде про цінювання активів і сценаріїв, що передують арешту майна. У цьому контексті також розглядають питання тимчасового використання або попереднього продажу активу. Якщо призначено управителя, планування перед арештом допомагає сформулювати умови рішення та визначити навички, необхідні для управління активами. Якщо актив залишився під заставою власника, планування перед арештом допомагає розробити обмеження, які слід застосувати до використання активу, а також заходи, необхідні для контролю дотримання таких обмежень. Якщо майно буде арештоване, планування перед арештом зосереджуватиметься на визначенні найкращого способу уникнення значних витрат на його зберігання та управління юридичними зобов'язаннями, а також ризиками репутації. Мета правоохоронних органів полягає у повному оцінюванні можливих варіантів забезпечення активів так, щоб найкраще зберегти його вартість, а також оцінити і пом'якшити ризики, пов'язані з замороженням або арештом активу².

¹ Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 81.

² Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. С. 82–83.

Отже, процесуальний порядок і тактика накладення арешту на майно в кримінальному провадженні та передання в управління уповноваженим органам у цілому відповідає міжнародно-правовій практиці в цій сфері. Зокрема, в КПК України чітко визначено, що арешт майна є заходом, який обмежує право власності особи в кримінальному провадженні, у зв'язку з чим його застосування повинно бути виправданим і здійснюється виключно за рішенням слідчого судді, суду. Більше того, в Україні створений і функціонує спеціальний орган, який здійснює виявлення, розшук та управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, при цьому активно співпрацюючи як з правоохоронними органами, органами фінансової розвідки іноземних держав, так і міжнародними та міжурядовими організаціями. Зокрема, Національне агентство забезпечує співробітництво з мережею розслідувань, пов'язаних з поверненням доходів, здобутих корумпованим шляхом, або кримінальних доходів узагалі: Ініціативою з повернення вкрадених активів (Stolen Asset Recovery Initiative, StAR), а також Кемденською міжвідомчою мережею з повернення активів (Camden Asset Recovery Inter-Agency Network, CARIN). Крім того, АРМА здійснює міжнародне співробітництво з Групою з розробки фінансових заходів з відмивання грошей (FATF)¹.

Контрольні питання

1. Яким чином налагоджується діяльність з повернення викрадених активів і коштів від злочинної діяльності в США?
2. Як організована діяльність з процесуального забезпечення накладення арешту на майно, одержане злочинним шляхом, у ФРН?
3. Який процесуальний порядок здійснення арешту майна в кримінальному провадженні в Естонії та Латвії?
4. Як здійснюється арешт майна в кримінальному провадженні в Угорщині та Чехії?
5. Який міжнародний досвід накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом, у кримінальному провадженні є позитивним і може бути запозиченим Україною?

¹ Бусол О. Виявлення, розшук та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ СІАЗ НЮБ ФІУ. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2375:viyavlennya-rozshuk-ta-upravlinnya-aktivami-oderzhanimi-vid-koruptsiynikh-ta-inshikh-zlochyniv-2&catid=71&Itemid=382.

ВИСНОВКИ

1. Накладення арешту – це діяльність уповноважених суб'єктів із застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як арешт майна з метою гарантування збереження речових доказів, можливої спеціальної конфіскації, конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, а також забезпечення цивільного позову. Накладення арешту полягає в тимчасовому обмеженні права власності на майно під час кримінального провадження у порядку, визначеному КПК України.

Управління арештованим майном – спеціальне строкове речове право на чуже майно, яке виникає в уповноважених суб'єктів на підставі судового рішення (ухвали слідчого судді, суду) або згоди самого власника активів та здійснюється для забезпечення збереження активів, збереження (за можливості – збільшення) їх економічної вартості, передачі їх в управління або реалізацію активів у визначених законом випадках та порядку, а також реалізації активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими.

Майно – це окремий предмет або сукупність предметів матеріального світу, щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки, а також майнові (речові) права та обов'язки.

Нерухоме майно – це земельні ділянки; об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення; рухомі об'єкти, на які законом поширюється правовий режим нерухомого майна (морські, повітряні судна, космічні об'єкти) й які підлягають обов'язковій державній реєстрації. Рухоме майно – це речі (предмети матеріального світу), які не є нерухомістю та можна вільно переміщувати у просторі без заподіяння їм шкоди.

Активи – це кошти у готівковій і безготівковій формах, у тому числі електронні та цифрові гроші, віртуальні активи, інше майно, майнові та немайнові права.

Електронні активи, одержані злочинним шляхом, – це грошові кошти в формі записів на рахунках (безготівковій формі) та віртуальні активи, які прямо чи опосередковано отримані внаслідок учинення кримінального правопорушення та/або є доходами від

такого майна; призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення; є предметом кримінального правопорушення; підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення.

2. Нормативно-правове регулювання накладення арешту на майно в кримінальному провадженні здійснюється кримінальним процесуальним законодавством, яке представлене Конституцією України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК та іншими законами України. Підзаконні нормативно-правові акти не є складовою кримінального процесуального законодавства, а значить регламентують не процесуальні, а організаційно-тактичні аспекти накладення арешту на майно в кримінальному провадженні.

Передання арештованого майна в управління є кримінальною процесуальною діяльністю, а управління таким майном – ні. Тому нормативно-правова база інституту управління арештованими активами, на відміну від накладення арешту на майно в кримінальному провадженні, представлена не тільки Конституцією України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законами України, а й низкою підзаконних нормативно-правових актів.

3. Процесуальний порядок накладення арешту на майно в кримінальному провадженні регламентується главою 17 (ст. ст. 170–175) КПК України. Діяльність з накладення арешту на майно в кримінальному провадженні складається з таких етапів, як: прийняття рішення про наявність підстав для застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження; у невідкладних і виключних випадках накладення арешту на майно або кошти, зокрема на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах, за рішенням Директора НАБУ(або його заступника), погодженим прокурором (вказаний етап є додатковим, а не основним, і може здійснюватися детективами НАБУ); звернення з клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду; розгляд клопотання та вирішення питання про арешт майна; виконання ухвали про арешт майна.

4. Тактика накладення арешту на майно в кримінальному провадженні – це сукупність наукових положень і практичних рекомендацій з організації та планування діяльності з виявлення й арешту майна задля забезпечення дієвості кримінального провадження, шляхом визначення алгоритму дій осіб, які здійснюють досудове розслідування та управління арештованим у кримінальному провадженні майном. Тактико-організаційні аспекти накладення арешту на майно в кримінальному провадженні регламентовано переважно в положеннях підзаконних нормативно-правових актів.

Тактика накладення арешту на майно в кримінальному провадженні включає в себе рекомендації з виявлення майна, на яке може бути накладено арешт, встановлення його зв'язку з протиправною діяльністю таким чином, щоб отримати дозвіл на його арешт, та доведення фактів вчинення відповідних кримінальних правопорушень. Тактико-організаційне забезпечення накладення арешту на майно в кримінальному провадженні полягає у детальному плануванні розслідування; ретельній підготовці до проведення окремих заходів; налагодженні взаємодії органів досудового розслідування з державними органами, органами місцевого самоврядування, фізичними й юридичними особами, міжнародними та міжурядовими організаціями; використанні інформаційно-пошукових систем під час виявлення та розшуку майна. При цьому особливості накладення арешту на майно в кримінальному провадженні на кожному з його етапів залежать від багатьох факторів, зокрема: різновиду майна, на яке накладається арешт; обсягу вихідної інформації про майно, яке підлягає арешту; необхідності відшукання майна для накладення на нього арешту; потреби та організації взаємодії між органом досудового розслідування з іншими суб'єктами, уповноваженими здійснювати пошук і арешт майна в кримінальному провадженні, в тому числі на міжнародному рівні; тощо.

5. Інститут управління арештованим майном призначений для досягнення мети та завдань арешту у кримінальному провадженні та за правовою природою є своєрідним інструментом забезпечення арешту.

Однією з ключових функцій АРМА є організація здійснення заходів, пов'язаних з управлінням активами. Важливо зазначити, що функція АРМА полягає саме в організації здійснення заходів,

пов'язаних з управлінням арештованими активами, а не безпосереднє управління ними, оскільки за загальним правилом АРМА самостійно не управляє арештованими активами.

Особливу роль у діяльності з організації управління арештованим майном відіграє контроль за ефективністю управління активами, який здійснюється АРМА не рідше одного разу на місяць.

6. Управління арештованим у кримінальному провадженні майном здійснюється двома способами – шляхом реалізації відповідних активів або передачі їх в управління за договором.

Реалізація арештованих активів, що передані АРМА для здійснення заходів з управління ними, є вимушеним та оперативним заходом кримінального процесуального характеру, спрямованим на збереження економічної вартості певного майна. Реалізація арештованих активів – це система юридичних та фактичних дій за участі АРМА, оцінювачів, юридичних осіб, які безпосередньо здійснюють реалізацію таких активів, учасників прилюдних торгів (аукціонів) та/або електронних торгів, спрямованих на перехід (передачу, відступлення) права власності чи іншого права на актив до нового власника (набувача) в обмін на сплату за ці активи їх ринкової ціни.

Управління арештованим майном за договором – це один із способів управління рухомим та нерухомим майном, цінними паперами, майновими та іншими правами, що здійснюється на підставі договору управління активами, укладеному між АРМА та управителем, на умовах ефективності, а також збереження (за можливості – збільшення) їх економічної вартості.

7. Способи управління обираються з урахуванням специфіки арештованого в кримінальному провадженні. Виокремлено й охарактеризовано особливості управління такими окремими видами арештованого майна як грошовими коштами і банківськими металами; нерухомим майном; транспортним засобом; єдиними майновими комплексами; комплексом різнорідних активів.

8. Процесуальний порядок і тактика накладення арешту на майно в кримінальному провадженні та передання в управління уповноваженим органам у цілому відповідає міжнародно-правовій практиці в цій сфері. Зокрема, в КПК України чітко визначено, що арешт майна є заходом, який обмежує право власності особи в кримінальному провадженні, у зв'язку з чим його застосування повинно бути виправданим і здійснюється виключно за рішенням

слідчого судді, суду. Більше того, в Україні створений і функціонує спеціальний орган, який здійснює виявлення, розшук та управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, при цьому активно співпрацюючи як з правоохоронними органами, органами фінансової розвідки іноземних держав, так і міжнародними та міжурядовими організаціями.

Позитивним є досвід Латвії стосовно детального визначення процедури виконання рішення про арешт майна та його фіксації, який корисно використати Україні, оскільки в ст. 175 КПК України процесуальний порядок виконання ухвали про арешт майна обмежується вказівкою про те, що вказана ухвала виконується слідчим, прокурором. Це все призводить до труднощів у практичній діяльності, оскільки в кримінальному процесуальному законодавстві не визначено чіткої правової процедури арешту майна, що суперечить ст. 2 КПК України та міжнародним правовим стандартам у кримінальному процесі. Також варто на прикладі Чеської Республіки в окремій нормі КПК України визначити поняття електронних активів, одержаних злочинним шляхом, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні; процесуальний порядок арешту таких активів, з урахуванням їх специфіки, та процедуру оскарження дій, бездіяльності та рішень, пов'язаних з арештом електронних активів, одержаних злочинним шляхом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алгоритм дій працівників органів досудового розслідування щодо накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом: науково-практичний посібник / Цуцкірідзе М.С., Пчеліна О.В., Романюк В.В., Бурлака В.В. та ін. Х.: Харківській нац. ун-т внутр. справ, 2021. 90 с.
2. АРМА розробило Рекомендації з розшуку та арешту криптовалютних активів. *АРМА. Агентство з розшуку та менеджменту активів*. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/arma-rozrobilo-rekomendatsii-z-rozshuku-ta-areshtu-kriptovalyutnih-aktiviv>.
3. АРМА: від 24 лютого до агентства надходить вчетверо більше ухвал про передачу активів. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-arma-ukhvaly-pro-peredachu-aktiviv/31959334.html>.
4. Баконіна О. В Україні запустили портал повідомлень про активи осіб, причетних до агресії рф. *ЮРЛІГА*. URL: https://jurliga.ligazon.net/ru/news/210306_v-ukran-zapustili-portal-povdomlen-pro-aktiv-oseb-prichetnikh-do-agres-ru.
5. Бусол О. Виявлення, розшук та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ СІАЗ НЮБ ФПУ*. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2375:viyavlennya-rozshuk-ta-upravlinnya-aktivami-oderzhanimi-vid-koruptsijnikh-ta-inshikh-zlochiv-2&catid=71&Itemid=382.
6. Бусол О.Ю., Романюк Б.В. Розслідування діяльності організованих злочинних об'єднань: сучасна специфіка та новітня методика. *Вчені записки ТНУ імен В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. № 1. Том 30 (69). С. 78–86.
7. Відшкодування шкоди у кримінальному процесі. *Юрист&Закон*. 2020. №12. URL: <https://ips.ligazon.net/document/EA013605>.
8. Гвозд'їй В. Bitcoin в законі. Як відбувається правове регулювання віртуальних активів в Україні. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/08/12/663955/>.
9. Герасимов Р. Деякі питання застосування арешту майна за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 4 (5). С. 186–194.

10. Господарський кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.

11. Господарський процесуальний кодекс України: закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.

12. Грущинська Н. Характеристика нерухомого майна як об'єкта цивільного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 23–30. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.2.04>.

13. Давидюк А.М. Щодо питання менеджменту злочинними активами в Україні (адміністративно-правовий аспект). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 41. Т. 1. С. 65–68. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.41-1.15>.

14. Деякі питання надання Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, доступу до інформаційних ресурсів єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства внутрішніх справ України від 19.09.2018 № 291/771. *Офіційний вісник України*. 2018. № 85. Стор. 58. Ст. 2808.

15. Дрозд А.В. Деякі проблемні питання арешту майна в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2018. № 36. Том 2. С. 164–168.

16. Жоравович Д. Реалізація як спосіб управління арештованим майном: за чи проти? *Юридичний Вісник України*. URL: <https://yvu.com.ua/realizatsiya-yak-sposib-upravlinnya-arma-areshtovanym-majnom-za-chy-proty/>.

17. Загальна інформація щодо управління арештованими активами. *Агентство з розшуку та менеджменту активів*. URL: <https://arma.gov.ua/pages/zagalna-info-vidnosno-upravlinnya-arest-aktyvamy>.

18. Зелькіна Т.Є. Обмеження майнових прав осіб у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування: дис. ... доктора філософії. Київ, 2021. 291 с.

19. Зелькіна Т.Є. Сутність та актуальні питання арешту майна в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (16). С. 385–392.

20. Зіньковський І.П. Застосування арешту майна у кримінальному провадженні: деякі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 182–189.

21. Кожен може долучитися до арешту та конфіскації майна агресора – в Україні запустили портал повідомлень про активи осіб, причетних до агресії РФ проти України. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/kozen-moze-dolucitisya-do-arestu-ta-konfiskaciyi-maina-agresora-v-ukrayini-zapustili-portal-povidomlen-pro-aktivni-osib-pricetnix-do-agresiyi-rf-proti-ukrayini>.

22. Комарницька О., Дем'янчук І. Арешт на тимчасово вилучене майно під час досудового розслідування через повноваження прокурора. *Вісник прокуратури*. 2016. № 1. С. 65–77.

23. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: конвенція Організації Об'єднаних Націй від 31.10.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 49.

24. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом: конвенція Ради Європи від 08.11.1990. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. Стор. 304.

25. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму: конвенція Ради Європи від 16.05.2005. *Офіційний вісник України*. 2011. № 41. /№ 95, 2010, ст. 3374/. Стор. 163. Ст. 1705.

26. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

27. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

28. Котова А.С. Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2020. 270 с.

29. Котова О.С., Капліна О.В. Проблеми визначення поняття «арешт майна» у кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 141–149.

30. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією: конвенція Ради Європи від 27.01.1999 № ETS 173. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 47–48.

31. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

32. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

33. Мала О., Місюра Л. Накладення арешто на майно в кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С. 114–121.

34. Малярчук Л. Правова сутність арешту майна боржника при зверненні стягнення на нього. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 43–48. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.11.07>.

35. Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном»: навчально-методичне видання. Київ: ВАІТЕ, 2019. 208 с.

36. Механізми та процедури повернення активів у США: практичний посібник для міжнародної. United States Department of State. 15 с. URL: https://star.worldbank.org/sites/default/files/2020-12/booklet_-_ukrainian_final_0.pdf.

37. Міжнародна взаємодія та транскордонний обмін інформацією. АРМА. Агентство з розшуку та менеджменту активів. URL: https://arma.gov.ua/international_cooperation.

38. Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих та середніх підприємств (МСФЗ для МСП): міжнародний документ Ради з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) від 01.01.2013. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_063.

39. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, МСФЗ для МСП, включаючи МСБО та тлумачення КТМФЗ, ПКТ): міжнародний документ Ради з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) від 01.01.2012. *Верховна Рада*

- України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010.
40. Мороцька Н. Арешт майна в кримінальному провадженні: 5 основних тез. *LegalHub.Online*. URL: <https://legalhub.online/kryminalne-pravo/aresht-majna-v-kryminalnomu-provadhenni-5-osnovnyh-tez/>.
41. Особливості управління арештованою нерухомістю. *Агентство з розшуку та менеджменту активів*. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/osoblivosti-upravlinnya-areshtovanoyu-neruhomisty>.
42. Пенькова К. Процедура накладення арешту на майно у кримінальному провадженні (витяги із законодавства): інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. *Європейський інформаційно-дослідницький центр*. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29003.pdf>.
43. Петрук О.М. Особливості відшкодування шкоди від кримінального правопорушення у кримінальному провадженні за рішенням суду. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 207–212. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.5.30>.
44. Петруня Н.В. Концептуальні підходи до визначення сутності активів підприємств. *Економічні інновації*. 2010. Вип. 41. С. 186–194.
45. Податковий кодекс України: закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
46. Практичні приклади успішної реалізації функції з виявлення та розшуку активів. *АРМА. Агентство з розшуку та менеджменту активів*. URL: <https://arma.gov.ua/pryklady>.
47. Прийнято Закон «Про віртуальні активи». *Верховна Рада України: офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/213503.html>.
48. Про банки і банківську діяльність: закон України від 07.12.2000 № 2121-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5–6. Ст. 30.
49. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. Ст. 365.

50. Про Бюро економічної безпеки України: закон України від 28.01.2021 № 1150-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 23. Ст. 197.

51. Про виконавче провадження: закон України від 02.07.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542.

52. Про відбір на конкурсних засадах юридичних осіб, які здійснюють реалізацію арештованих активів: постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 № 558. *Офіційний вісник України*. 2017. № 66. Стор. 21. Ст. 1954.

53. Про відмивання грошей, виявлення, розшук, заморожування, арешт і конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом: Рамкове Рішення Ради від 26.06.2001 № 2001/500/ЮВС. *Офіційний вісник Європейських Співтовариств*. 2001. L 182. Стор. 1.

54. Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки: закон України від 24.06.2004 № 1868-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 46. Ст. 511.

55. Про Державне бюро розслідувань: закон України від 12.11.2015 № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.

56. Про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі: Директива Європейського Парламенту і Ради 2014/42/ЄС від 03.04.2014. *EUR-Lex: an official EU website*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/42/oj>.

57. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: закон України від 06.12.2019 № 361-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 25. Ст. 171.

58. Про затвердження затвердження Положення про порядок винесення приписів: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів від 15.02.2018 № 43. *Офіційний вісник України*. 2017. № 19. Стор. 73. Ст. 646.

59. Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»: постанова Кабінету

Міністрів України від 10.09.2003 № 1440. *Урядовий кур'єр*. 2003. № 193.

60. Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів від 01.10.2020 № 418. *LIGA:ZAKON: головний правовий портал України*. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/RE35500.html.

61. Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 № 613. *Офіційний вісник України*. 2018. № 68. Стор. 32. Ст. 2272.

62. Про затвердження Положення про уповноважених осіб Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів від 02.05.2018 № 93. *Офіційний вісник України*. 2018. № 48. Стор. 221. Ст. 1697.

63. Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Бюро економічної безпеки України щодо виявлення та розшуку активів: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Бюро економічної безпеки України від 22.02.2022 № 54/50. *Офіційний вісник України*. 2022. № 40. Стор. 136. Ст. 2208.

64. Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Державного бюро розслідувань щодо виявлення та розшуку активів: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державне бюро розслідувань від 26.04.2021 № 151/262. *Офіційний вісник України*. 2021. № 40. Стор. 292. Ст. 2441.

65. Про затвердження Порядку взаємодії АРМА та Офісу Генерального прокурора щодо виявлення та розшуку активів в межах міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Офіс Генерального прокурора від

24.05.2022 № 75/81. *Офіційний вісник України*. 2022. № 45. Стор. 201. Ст. 2488.

66. Про затвердження Порядку взаємодії Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, і Національної поліції України під час здійснення заходів з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства внутрішніх справ від 13.07.2018 № 140/608. *Офіційний вісник України*. 2018. № 64. Стор. 134. Ст. 2195.

67. Про затвердження Порядку взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України від 20.10.2017 № 115/197-о/297/586/869/857. *Офіційний вісник України*. 2017. № 89. Стор. 127. Ст. 2740.

68. Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії АРМА та Міністерства соціальної політики України: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства соціальної політики України від 20.10.2021 № 413/600. *Офіційний вісник України*. 2021. № 88. Стор. 687. Ст. 5732.

69. Про затвердження Порядку здійснення контролю за ефективністю управління активами: постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 № 351. *Офіційний вісник України*. 2018. № 41. Стор. 19. Ст. 1449.

70. Про затвердження Порядку надання АРМА інформації на запити Міністерства юстиції України при реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції: наказ Міністерства юстиції України, Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших

злочинів від 29.06.2022 № 2703/5/140. *Офіційний вісник України*. 2022. № 51. Стор. 231. Ст. 2937.

71. Про затвердження Порядку надання Державною фіскальною службою України інформації з Державного реєстру фізичних осіб - платників податків про доходи фізичних осіб на запити Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства фінансів України від 20.09.2018 № 293/769. *Офіційний вісник України*. 2018. № 85. Стор. 59. Ст. 2809.

72. Про затвердження Порядку надання Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, відомостей із персонально-довідкового обліку єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства внутрішніх справ України від 19.09.2018 № 292/770. *Офіційний вісник України*. 2018. № 86. Стор. 121. Ст. 2859.

73. Про затвердження Порядку отримання Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інформації про рахунки платників податків, які взяті на облік у контролюючих органах: наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Міністерства фінансів України від 20.09.2018 № 294/770. *Офіційний вісник України*. 2018. № 86. Стор. 124. Ст. 2860.

74. Про затвердження Порядку реалізації арештованих активів на електронних торгах: постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2017 № 719. *Офіційний вісник України*. 2017. № 80. Стор. 132. Ст. 2448.

75. Про затвердження Порядку реалізації арештованого майна: наказ Міністерства юстиції України від 29.09.2016 № 2831/5. *Офіційний вісник України*. 2016. № 76. Стор. 179. Ст. 2558.

76. Про конфіскацію доходів, засобів і власності, одержаних злочинним шляхом: Рамкове рішення Ради від 24.02.2005 № 2005/212/ЮВС. *Офіційний вісник Європейських Співтовариств*. 2005. L 68. Стор. 49.

77. Про Міжвідомчу комісію з питань реалізації активів: : постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2017 № 768. *Офіційний вісник України*. 2017. № 84. Стор. 26. Ст. 2569.

78. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: закон України від 10.11.2015 № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 1. Ст. 2.

79. Про Національне антикорупційне бюро України: закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051.

80. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

81. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

82. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: закон України від 12.07.2001 № 2658-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 47. Ст. 251.

83. Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення: закон України від 10.01.2002 № 2918-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 16. Ст. 112.

84. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: закон України від 05.04.2001 № 2346-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 29. Ст. 137.

85. Про платіжні системи: закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. *Офіційний вісник України*. 2021. № 62. Стор. 82. Ст. 3876.

86. Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна: постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1989 № 3. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал парламенту України*. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-89#Text>.

87. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. Ст. 268.

88. Про ринок електричної енергії: закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 27–28. Ст. 312.

89. Про Службу безпеки України: закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

90. Про теплопостачання: закон України від 02.06.2005 № 2633-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 28. Ст. 373.

91. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: закон України від 12.07.2001 № 2664-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 1. Ст. 1.

92. Роз'яснення щодо окремих аспектів передачі активів в управління АРМА. *Агентство з розшуку та менеджменту активів*. URL: <https://arma.gov.ua/news/typical/rozyasnennya-schodo-okremih-aspektiv-peredachi-aktiviv-v-upravlinnya-arma>.

93. Розшук незаконно отриманих активів: практичний посібник. Базель: Базельський інститут управління, Міжнародний центр з повернення активів, 2015 (оригінал, англійська мова) / 2016 (переклад українською мовою). 144 с. URL: https://baselgovernance.org/sites/default/files/2019-01/tracing_illegal_assets_Ukrainian.pdf.

94. Романчук К.В. Змістовне наповнення понять «майно», «активи» в національній обліковій практиці. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2012. № 1 (26). С. 206–211.

95. Сліпченко А.С. Визначення поняття «майно» у праві ЄС та вітчизняному праві. *Форум права*. 2020. № 2. С. 122–130. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883825>.

96. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#top>.

97. «Фінансував агресію РФ за рахунок українських надр»: СБУ заблокувала активи фірм російського олігарха. *Радіо Свобода*.

URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sbu-aktyvy-rosiiskyi-oliharh/31913384.html>.

98. Цивільний кодекс України: закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

99. Цивільний процесуальний кодекс України: закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.

100. Що таке рухоме і нерухоме майно. *Infoaboutlawyers.com*. URL: <https://uk.infoaboutlawyers.com/3367722-what-is-movable-and-immovable-property>.

101. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 1: А–Г / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. К.: Вид-во «Юридична думка», 2011. 656 с.

102. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 2: Д–Й / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1999. 744 с.

103. Council Decision 2007/845/JHA of 6 December 2007 concerning cooperation between Asset Recovery Offices of the Member States in the field of tracing and identification of proceeds from, or other property related to, crime. *EUR-Lex: an official EU website*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007D0845>.

104. Directive 2001/97/EC of the European Parliament and of the Council of 4 December 2001 amending Council Directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering - Commission Declaration. *EUR-Lex: an official EU website*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001L0097>.

105. Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing. *EUR-Lex: an official EU website*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:32005L0060>.

106. Government of Canada's seized property management services. URL: <https://www.tpsgc-pwgsc.gc.ca/app-acq/gbs-spm/index-eng.html>.

107. Strafprozeßordnung. *Das Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Bundesamt für Justiz*. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/>.

108. Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád): Zákon č. 141/1961 Sb. *Zákony pro lidi.* URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141>.

Порядок взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів, затверджений спільним наказом Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Національного антикорупційного бюро України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, МВС України, Міністерства фінансів України від 20 жовтня 2017 року № 115/197-о/297/586/869/857

*перевірити актуальність витягу можна
за QR-посиланням*

Зареєстровано в
Міністерстві юстиції України
02 листопада 2017 року за № 1342/31210

ПОРЯДОК

взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів

I. Загальні положення

1. Цей Порядок визначає засади взаємодії між Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі - Національне агентство), та слідчими, детективами, прокурорами,

органами досудового розслідування, органами прокуратури з питань:

виконання Національним агентством звернень слідчих, детективів, прокурорів, органів досудового розслідування, органів прокуратури щодо виявлення та розшуку активів (коштів, майна, майнових та інших прав), на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні;

виконання органами досудового розслідування, прокуратури запитів Національного агентства щодо надання інформації, необхідної для надання Національним агентством відповіді на запит відповідного органу іноземної держави, уповноваженого нею на виконання функцій установи з повернення активів;

розгляду органами досудового розслідування, органами прокуратури інформації Національного агентства щодо ознак правопорушень, виявлених ним під час виконання визначених законом функцій та повноважень Національного агентства, інших питань, пов'язаних з виконанням повноважень Національним агентством.

2. Цей Порядок розроблено з урахуванням положень Кримінального процесуального кодексу України, Законів України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про Національну поліцію», «Про Національне антикорупційне бюро України» та інших нормативно-правових актів.

3. У цьому Порядку терміни вживаються у таких значеннях:

висновок - інформація Національного агентства про ознаки кримінальних правопорушень, які виявлені під час виконання визначених законом функцій та повноважень Національного агентства та не вказані у зверненні;

відповідь - документ Національного агентства, складений за результатами опрацювання звернення;

запит Національного агентства - звернення Національного агентства до відповідного органу досудового розслідування, органів прокуратури про надання відомостей, необхідних для складання та надання Національним агентством відповіді на іноземний запит, які відсутні у розпорядженні Національного агентства;

звернення - адресований Національному агентству запит суб'єкта звернення щодо виявлення та/або розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, що знаходиться у провадженні суб'єкта звернення;

іноземний запит - запит відповідного органу іноземної держави, уповноваженого нею на виконання функцій установи з повернення активів, щодо одержання від Національного агентства інформації з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком та управлінням активами;

суб'єкт звернення - слідчий, детектив, прокурор, орган досудового розслідування, орган прокуратури.

Інші терміни, що використовуються у цьому Порядку, вживаються у значеннях, визначених Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (далі – Закон), Законом України «Про запобігання корупції» та Кримінальним процесуальним кодексом України.

4. Суб'єктами інформаційних відносин відповідно до цього Порядку є Національне агентство, Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України, Державна фіскальна служба України, Національна поліція України та Національне антикорупційне бюро України.

5. Процедури організації інформаційної взаємодії між Національним агентством та суб'єктами інформаційних відносин з питань, що не охоплені пунктом 1 цього розділу, визначаються Національним агентством з кожним таким суб'єктом інформаційних відносин окремо.

II. Суб'єкти звернення

1. На виконання Національним агентством приймаються звернення у конкретному кримінальному провадженні, підготовлені слідчим, детективом, прокурором, які діють в межах своїх повноважень.

Повноваження слідчого, детектива, прокурора на звернення підтверджуються витягом з Єдиного реєстру досудових розслідувань.

До Національного агентства із зверненням можуть також звертатися органи, що здійснюють досудове розслідування, та органи прокуратури в особі їх керівників.

2. Суб'єкти звернення є самостійними у складанні та направленні звернень до Національного агентства.

3. Суд, у якому здійснюється розгляд кримінального провадження, слідчий суддя можуть застосовувати положення цього Порядку при складанні та направленні до Національного агентства звернень щодо виявлення та/або розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, відповідно до положень статей 9, 16 Закону.

III. Вимоги до звернення

1. Звернення складається у письмовій формі і викладається на бланку відповідного органу досудового розслідування чи органу прокуратури із зазначенням реєстраційного номера і дати реєстрації вихідної кореспонденції, а також підписується особисто:

слідчим, або детективом, або прокурором - якщо суб'єктом звернення є відповідно слідчий, детектив, прокурор;

керівником органу досудового розслідування, керівником органу прокуратури - якщо суб'єктом звернення є відповідно орган досудового розслідування, орган прокуратури.

2. У зверненні зазначаються такі відомості:

1) найменування або прізвище, ім'я та по батькові суб'єкта звернення із зазначенням його актуальних контактних даних (телефонний та електронний зв'язок), адреси для листування;

2) найменування органу досудового розслідування, органу прокуратури, в якому працює суб'єкт звернення (для суб'єктів звернення - слідчих, детективів, прокурорів);

3) прізвище, ім'я та по батькові слідчого (слідчих), детектива (детективів) або прокурора (прокурорів), що здійснює(ють) досудове розслідування або процесуальне керівництво, із зазначенням його (їх) актуальних контактних даних (телефонний та електронний зв'язок) (для суб'єктів звернення - органів досудового розслідування, органів прокуратури);

4) номер кримінального провадження у Єдиному реєстрі досудових розслідувань, з метою забезпечення якого суб'єктом звернення у порядку статті 170 Кримінального процесуального

кодексу України вживаються заходи з виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт, шляхом складання звернення;

5) наявні у кримінальному провадженні станом на дату складання звернення відомості про осіб, яким прямо чи опосередковано можуть належати активи, що можуть бути арештовані з метою забезпечення цього кримінального провадження, а також близьких осіб таких осіб та/або третіх осіб, що можуть бути пов'язані з такими особами, зокрема:

для фізичної особи - резидента - прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, серія (за наявності) та номер паспорта громадянина України (або іншого документа, що посвідчує особу та відповідно до законодавства України може бути використаний на території України для укладення правочинів), дата його видачі та орган, що його видав, реєстраційний номер облікової картки платника податків з Державного реєстру фізичних осіб - платників податків або серія (за наявності) та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку у паспорті);

для фізичної особи - нерезидента - прізвище, ім'я та (за наявності) по батькові, дата народження, серія (за наявності) та номер паспорта (або іншого документа, що посвідчує особу та відповідно до законодавства України може бути використаний на території України для укладення правочинів), дата його видачі та орган, що його видав, громадянство, реєстраційний номер облікової картки платника податків з Державного реєстру фізичних осіб - платників податків;

для юридичної особи - резидента - повне найменування, місцезнаходження, ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань;

для юридичної особи - нерезидента - повне найменування, місцезнаходження, інші відомості, що дають можливість її ідентифікувати;

б) стислий опис фабули кримінального провадження та правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України;

7) постановка завдання Національному агентству щодо виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані в кримінальному провадженні, та його взаємозв'язок з фактичними обставинами кримінального провадження, що можуть свідчити про вчинення злочину;

8) заходи щодо накладення арешту на майно, вжиті у кримінальному провадженні (на дату звернення) як захід забезпечення цього провадження, включаючи повний перелік та опис (ідентифікаційні ознаки) арештованого майна, наявні відомості про існування та місцезнаходження майна, що може бути арештоване у такому кримінальному провадженні, з обґрунтуванням таких відомостей (припущень), перелік автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, у яких здійснено пошук відомостей про активи, на дату направлення звернення;

9) об'єктивно обґрунтований строк, впродовж якого Національне агентство має забезпечити виконання звернення та надати відповідь, враховуючи статтю 17 Закону;

10) інші відомості, які можуть сприяти Національному агентству в ході виконання звернення (за наявності).

3. До звернення додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, який засвідчує наявність зазначеного у зверненні кримінального провадження та статус у ньому суб'єкта звернення, якщо ним є слідчий, детектив чи прокурор.

4. За потреби Національним агентством запитується додаткова інформація щодо предмета звернення з обґрунтуванням необхідності уточнення.

Така інформація надається суб'єктом звернення з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства в частині забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування.

5. У разі необхідності вжиття Національним агентством заходів з виявлення та розшуку активів, які знаходяться (можуть знаходитися) за межами України, звернення додатково до відомостей, визначених у пункті 2 цього розділу, має містити фактичні обставини, що свідчать про правовий зв'язок вказаної у зверненні особи або майна з конкретно визначеною іноземною юрисдикцією (іноземними юрисдикціями).

IV. Відмова у розгляді звернення

1. Порушення зазначених у розділі III цього Порядку вимог до звернення є підставою для відмови у його розгляді Національним агентством (далі - відмова).

У разі встановлення недостовірності відомостей, викладених у зверненні, Національне агентство складає відмову в розгляді та наданні відповіді на звернення суб'єктам звернення.

2. Відмова обґрунтовується із зазначенням вичерпного переліку підстав прийняття такого рішення.

3. Відмова складається та направляється суб'єкту звернення за вимогами, встановленими пунктами 6, 7 розділу VI цього Порядку.

4. Відмова не позбавляє суб'єкта звернення права на подання відповідного звернення повторно після усунення ним обставин, на підставі яких складено відповідну відмову.

V. Строки розгляду звернення

1. Національне агентство забезпечує виконання звернень у найкоротший можливий строк, але не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з дня його надходження, або в інший більш тривалий строк, зазначений у зверненні.

2. Відлік зазначеного у зверненні строку, впродовж якого Національне агентство забезпечує його виконання та надає відповідь, розпочинається з дати надходження звернення до Національного агентства (поштою, електронною поштою або безпосередньо до структурного підрозділу Національного агентства, відповідального за здійснення заходів з виявлення та розшуку активів).

3. При визначенні строку розгляду звернення суб'єкт звернення враховує зміст та обсяг звернення, необхідність одержання відомостей від органів іноземної юрисдикції.

4. У разі неможливості надати інформацію у строк, визначений суб'єктом звернення, Національне агентство у такий строк складає та надсилає суб'єкту звернення проміжний лист, в якому зазначаються наявна інформація про виявлені активи та клопотання щодо продовження строку виконання звернення.

5. Суб'єкт звернення після отримання проміжного листа приймає рішення про необхідність продовження строку розгляду, визначає

такий строк та інформує про це Національне агентство. Після отримання інформації про продовження строків розгляду звернення Національне агентство поновлює виявлення та розшук активів.

VI. Розгляд звернень

1. Національне агентство здійснює заходи з виявлення, розшуку активів, виходячи зі змісту звернення, в межах визначених Законом повноважень та з урахуванням ступеня фактичного доступу до джерел даних, що знаходяться у розпорядженні третіх осіб.

2. За результатами вжитих заходів з виявлення, розшуку активів Національне агентство складає відповідь на звернення.

3. У відповіді зазначаються встановлені Національним агентством відомості, що свідчать про існування активів, на які може бути накладено арешт у вказаному у зверненні кримінальному провадженні, а також про їх місцезнаходження чи останнє відоме місцезнаходження.

4. Обсяг відповіді обумовлюється змістом звернення. При складанні відповіді Національне агентство враховує вимоги відповідних законів щодо накладення арешту на майно у кримінальному провадженні, в тому числі щодо завдання арешту, мети забезпечення, яку може бути досягнуто шляхом накладення арешту на майно у конкретному кримінальному провадженні.

5. Якщо інше не передбачено зверненням, Національне агентство в межах компетенції та з урахуванням наявної інформації вживає заходів щодо обґрунтованого викладення у відповіді відомостей, визначених пунктами 1-3 частини другої статті 171 Кримінального процесуального кодексу України.

6. Відповідь складається у письмовій формі, викладається на бланку Національного агентства та підписується Головою Національного агентства або визначеною ним уповноваженою особою Національного агентства. Додатки (за наявності) до відповіді є її невід'ємною частиною. У разі значного обсягу додатків до відповіді (більше 100 сторінок) такі додатки складаються в електронній формі.

7. Відповідь направляється суб'єкту звернення не пізніше наступного робочого дня за днем складання відповіді засобами поштового або електронного зв'язку на паперовому або іншому носії інформації, в тому числі електронному, на зазначену у зверненні

адресу для листування суб'єкта звернення або іншими засобами зв'язку, повідомленими суб'єктом звернення.

8. Розгляд, прийняття рішення за інформацією, викладеною у відповіді, здійснюються у визначеному законодавством України порядку суб'єктом звернення, за зверненням якого складено таку відповідь.

VII. Висновки Національного агентства

1. У разі встановлення Національним агентством за результатами вжиття заходів з виявлення, розшуку активів ознак правопорушень, не вказаних у зверненні, відповідним правоохоронним органам надсилається висновок, який є обов'язковим для розгляду ними.

2. Висновок складається та направляється за вимогами, встановленими пунктами 6, 7 розділу VI цього Порядку, на адресу органу досудового розслідування, до підслідності слідчих, детективів якого належить розслідування кримінального правопорушення, ознаки якого викладені у висновку.

3. Якщо відповідно до законодавства України відповідь або висновок в цілому або частково передається від одного суб'єкта звернення до іншого, про таку передачу невідкладно повідомляється Національне агентство.

У разі такої передачі положення цього Порядку поширюються на суб'єкта звернення, який одержав відповідь або висновок.

VIII. Моніторинг результатів розгляду звернень та висновків

1. Національне агентство за рішенням Голови Національного агентства або його заступників з метою підготовки щорічного звіту про свою діяльність, ведення Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, та виконання інших функцій отримує від суб'єктів звернення, які направляли звернення та отримували відповіді, висновки, інформацію, зокрема про:

реєстраційний номер відповіді/висновку, дату реєстрації;

дату внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про вчинене кримінальне правопорушення на підставі висновку та номер кримінального провадження;

статтю Кримінального кодексу України, за ознаками якої розпочато досудове розслідування (у тому числі кваліфікуючі ознаки) на підставі висновку;

стан досудового розслідування (триває, передано за підслідністю, розслідування зупинено, строк розслідування продовжено тощо), щодо якого Національне агентство надавало відповідь або висновок;

стислий зміст фабули кримінального правопорушення, щодо якого здійснюється досудове розслідування, стосовно якого Національне агентство надавало висновок;

зміст рішення про зупинення досудового розслідування, закриття кримінального провадження та дату його прийняття;

опис майна, на яке накладено арешт, вилученого у ході кримінального провадження, номер та дату відповідного рішення суду (слідчого судді), дату набрання ним законної сили, дату та підставу скасування такого рішення;

реєстраційний номер, дату та вид судового рішення у кримінальному провадженні та зміст його резолютивної частини, відомості про набрання рішенням законної сили.

Така інформація надається суб'єктом звернення з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства в частині забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування.

2. Національне агентство може отримувати статистичні дані, що стосуються виявлення та розшуку активів, накладення арешту на активи, дії та припинення дії таких арештів.

ІХ. Витребування Національним агентством інформації для виконання іноземного запиту

1. У запиті Національного агентства про надання інформації, необхідної для виконання іноземного запиту, зазначаються:

посилання на іноземний запит як підставу для витребування інформації;

стислий зміст іноземного запиту;

очікуваний обсяг та строки надання інформації.

2. Запит Національного агентства про надання інформації направляється до:

органу досудового розслідування, який здійснює розслідування кримінального правопорушення, щодо якого складено іноземний запит;

органу прокуратури, якщо з метою виконання іноземного запиту необхідно з'ясувати наявність кримінальних проваджень в Україні.

3. Запит Національного агентства складається у письмовій формі, викладається на бланку Національного агентства та підписується Головою Національного агентства або визначеною ним уповноваженою особою Національного агентства. Додатки (за наявності) до запиту Національного агентства є його невід'ємною частиною. У разі значного обсягу додатків до запиту Національного агентства (більше 100 сторінок) такі додатки складаються в електронній формі.

4. Запит Національного агентства направляється до органу досудового розслідування або органу прокуратури засобами поштового або електронного зв'язку.

5. У запиті Національного агентства зазначається строк, впродовж якого органи досудового розслідування, органи прокуратури забезпечують його виконання та надання відповідних відомостей. Відлік строку розпочинається з дати надходження запиту Національного агентства. Суб'єкти, яким адресовано запит, надають відповідну інформацію невідкладно, але не пізніше трьох робочих днів від дня його надходження. У разі неможливості надання інформації суб'єкт, якому адресовано запит, невідкладно у письмовій формі повідомляє про це Національне агентство з обґрунтуванням причин. Національне агентство за зверненням відповідного суб'єкта може продовжити строк надання інформації не більш як на два календарні дні.

6. Органи досудового розслідування, органи прокуратури надають відомості на запит Національного агентства, виходячи з його змісту, в межах визначених відповідним законом повноважень та з урахуванням ступеня фактичного доступу до джерел даних, що знаходяться в їх розпорядженні. Обсяг таких відомостей обумовлюється змістом запиту Національного агентства.

Відомості на запит Національного агентства складаються у письмовій та/або електронній формі і направляються до Національного агентства засобами поштового або електронного зв'язку.

7. Одержані від органів досудового розслідування, органів прокуратури відомості направляються відповідно до законодавства Національним агентством як відповідь на іноземний запит з такими

обмеженнями використання відомостей для органу іноземної держави:

відповідний орган іноземної держави забезпечує режим захисту відомостей, тотожний діючому в Україні національному режиму, та використовує їх виключно для цілей кримінального судочинства;

відомості не можуть бути використані як доказ у кримінальному провадженні іноземної юрисдикції;

отримані відповідним органом іноземної держави на його запит відомості можуть бути передані ним відповідному органу третьої держави лише за погодженням органу досудового розслідування, органу прокуратури України.

У разі відсутності необхідності, яка визначається органом досудового розслідування, органом прокуратури, зазначені обмеження не встановлюються, про що повідомляється Національне агентство.

Слідчому судді _____

(назва місцевого суду)

**КЛОПОТАННЯ
про арешт майна**

_____ (місце складання)

_____ (дата складання)

Слідчий _____

(найменування органу, звання, прізвище, ім'я, по батькові)

розглянувши матеріали кримінального провадження № _____, -

ВСТАНОВИВ:

_____ (короткий виклад обставин кримінального правопорушення; підстави і мету відповідно до положень статті 170

_____ КПК України та відповідне обґрунтування необхідності арешту майна; перелік і види майна, що належить

_____ арештувати; документи, які підтверджують право власності на майно, що належить арештувати, або конкретні

_____ факти і докази, що свідчать про володіння, користування чи розпорядження підозрюваним, обвинуваченим,

_____ засудженим, третіми особами таким майном; розмір шкоди, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною

_____ особою, у разі подання клопотання відповідно до частини шостої статті 170 КПК України)

На підставі викладеного, керуючись ст. ст. 131-132, 170-171 КПК України, -

ПРОШУ:

Накласти арешт на зазначене в клопотанні майно _____

(процесуальний статус особи, на майно якої накладається арешт, прізвище, ім'я та по батькові)

Додатки: 1. _____ на _____ арк.
(оригінали або копії документів, які обґрунтовують доводи клопотання)

2. Витяг із Єдиного реєстру досудових розслідувань № _____ від «___» _____ 20__ року.

Слідчий _____

(найменування органу, підпис, прізвище, ініціали)

ПОГОДЖЕНО

Прокурор _____

(найменування органу, підпис, прізвище, ініціали)

_____. _____ 20__ року

ПРОТОКОЛ виконання ухвали про арешт майна

_____ (місце складання)

_____ (дата складання)

Слідчий _____,
(найменування органу, звання, прізвище, ім'я, по батькові)
у період часу з «___» год. «___» хв. до «___» год. «___» хв., у приміщенні
(на території) _____

_____ (місце тимчасового вилучення майна або його передачі із зазначенням адреси)
керуючись ст.ст.103-107, 175 КПК України, у присутності осіб, яким
роз'яснені вимоги ч. 3 ст. 66 КПК України про їх обов'язок не розголошувати
відомості щодо проведеної процесуальної дії: _____

_____ (їх прізвище, ім'я, по батькові, дата народження та місце проживання, підпис)
яким заздалегідь повідомлено про застосування технічних засобів фіксації,
умови та порядок їх використання: _____

_____ (характеристики технічних засобів фіксації та носіїв
інформації,

_____ які застосовуються при проведенні цієї процесуальної дії, підписи осіб)

_____ склав цей протокол про те, що відповідно до ухвали слідчого судді від «___»
_____ 20__ року про арешт майна

_____ (процесуальний статус особи, на майно якої накладається арешт)

йому заборонено відчуження належного йому _____

_____ (перелік майна)

У зв'язку із зазначеним _____

_____ (особа, майно якої арештовано)

роз'яснюється, що у разі невиконання ухвали слідчого судді, тобто відчуження
вищезазначеного майна, він (вона) може бути притягнутий(а) до кримінальної
відповідальності за ст. 382 КК України.

З протоколом ознайомлені: _____

_____ (спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу, зауваження і доповнення з боку учасників
процесуальної дії; прізвище, ініціали, підпис)

У зв'язку з тим, що особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії _____, відмовилася підписати протокол, їй надано право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання:

(пояснення, підпис)

Факт надання (або відмови від надання) письмових пояснень особи щодо причин відмови підписати протокол засвідчується підписом її захисника (законного представника), а у разі його відсутності - понятих:

(прізвище, ініціали, підпис)

У зв'язку з тим, що особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою _____

(прізвище, ініціали, підпис)

Особа, майно якої арештовано: _____

(прізвище, ініціали, підпис)

Поняті:

(прізвище, ініціали, підпис)

(прізвище, ініціали, підпис)

Протокол склав:

Слідчий _____

(найменування органу, підпис, прізвище, ініціали)